

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TAŞRADA BİR DEĞİŞİM ÖRNEĞİ: CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA
ÇANKIRI (1923–1939)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Nurçin AKKAYA

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Hüseyin ÇINAR

KIRIKKALE-2008

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TAŞRADA BİR DEĞİŞİM ÖRNEĞİ: CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA
ÇANKIRI (1923–1939)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Nurçin AKKAYA

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Hüseyin ÇINAR

KIRIKKALE-2008

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET.....	V
ABSTARCT.....	VI
KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
TABLOLAR VE GRAFİK	
LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ.....	1
ÇANKIRI'NIN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	3
a. Coğrafi Konumu ve Bitki Örtüsü	3
b. Çankırı Adı	4
c. Tarihi Gelişim	5
d. Milli Mücadele Döneminde Çankırı.....	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
ÇANKIRI'NIN İDARİ YAPISI (1923- 1939)	14
1. Çankırı'nın Vilayet Olması ve İdarî Görevliler.....	14
2. Çankırı'ya Bağlı İlçeler ve Köyleri (1923-1939)	20
3. Çankırı Valileri, Belediye Başkanları ve TBMM Üyeleri (1920–1939)	22
İKİNCİ BÖLÜM	
ÇANKIRI'NIN EKONOMİK YAPISI (1923-1939)	26
1. Atatürk Dönemi Ekonomi Anlayışı ve Devletçilik İlkesi	26
a) Kalkınma Modeli Arayışları	26
b) Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Ekonomik Uygulamalar (1924–1931).....	27
c) Devletçilik Dönemi Ekonomi Politikaları (1930–31, 1937–38).....	30
2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Çankırı'nın Ekonomik Durumu	31

a. Tarım ve Hayvancılık	32
b. Ticaret ve Sanayii	37
c. Madenler.....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE SAĞLIK	43
1. Eğitim	43
a. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikası	43
b. Harf İnkılâbı	45
c. Çankırı’da Eğitim (1923–1939).....	47
2. Sağlık (1923-1939).....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NÜFUS VE BAYINDIRLIK

FAALİYETLERİ.....	58
1. Nüfus ve Nüfus Yapısı.....	58
2-Bayındırlık ve İmar faaliyetleri.....	63
a. Karayolu Yapımı.....	63
b. Demiryolları ve Çankırı.....	67
b1. Osmanlı Dönemi Demiryolları.....	67
b2. Cumhuriyet Dönemi Demiryolları	68
b3. Çankırı’ya Demiryolunun Gelmesi.....	71

BEŞİNCİ BÖLÜM

ASAYİŞ VE DEVLET ERKÂNI

ZİYARETLERİ.....	74
1. Asayiş.....	74
2. Devlet Erkanı Ziyaretleri.....	77
a. Şapka İnkılâbı ve Atatürk.....	77
b. Atatürk Çankırı'da.....	80
c. Atatürk'ün Çankırı Konuşmaları	83
d. Diğer Devlet Erkânı Ziyaretleri.....	87
SONUÇ.....	90
BİBLİYOGRAFYA.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	99
EKLER.....	100

ÖZET

Bu çalışma, Orta Anadolu'nun kuzeyinde, ağırlıklı geçim kaynağı ziraat olan ve kendi imkânları ile ayakta kalmaya çalışan Cumhuriyet öncesi adı ile Kangırı, Cumhuriyet sonrası değişen adı ile de Çankırı'nın, 1923–1939 yılları arasındaki tarihî sürecini sosyal, ekonomik, idarî ve demografik açılardan incelemeyi amaçlamıştır.

Çalışmada ekonomik, sosyal, idarî ve demografik açılardan şehrin elde etmiş olduğu genel kazanımlar ve Cumhuriyet'le birlikte gösterdiği gelişme seyri, Mustafa Kemal Atatürk'ün inkılâplarının bölgedeki yansımaları ile birlikte ele alınmıştır. Osmanlı döneminde unutulmuş bir yerleşim yeri iken Milli Mücadele ile birlikte Çankırı'nın kaderi de değişmeye başlamıştır. Samsun liman şehrinin İç Anadolu ile kara yolu bağlantısını oluşturması, önemini daha da artırmıştır. Çankırı ayrıca, Milli Mücadele yıllarında, İstanbul'u Ankara'ya bağlayan, İnebolu – Kastamonu güzergâhı üzerinde güvenli bir konaklama yeri idi.

Cumhuriyet'le birlikte öncelikle Kangırı şeklinde kullanılan adı, Çankırı olarak, o dönemin Çankırı milletvekillerinin teklifi ile değiştirilecektir. Akabinde bir tarım şehri olan Çankırı'nın, ekonomik açıdan refaha ulaşması için bilinçli ziraat teşvik edilecek; Çoğunluğu ziraatla uğraşan Çankırı halkının ürettiği mahsul, ancak kendisine yetmektedir. Kısıtlı olan yeraltı zenginlikleri, önemli bir rezerve sahip değildir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye ortalamasının altında olmasına rağmen, eğitim alanında önemli gelişme göstermiştir. Bunda Ankara'ya yakın olmanın sağladığı kolaylıklar önemli rol oynamıştır.

Çankırı ulaşım alanında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Karadeniz ile İç Anadolu'yu birbirine bağlayan yol güzergâhında olmanın avantajlarını kullanmaya çalışmıştır. 1931'de Ankara-Çankırı demiryolunun faaliyete geçmesi, şehre ve bölgeye büyük canlılık getirmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın İnebolu - Kastamonu seyahatleri sırasında Çankırı'yı ziyareti, şehir açısından önem taşımaktadır. Çankırılar bu ziyareti şehirleri açısından onur verici bir davranış olarak algılamışlardır.

Sonuç olarak bu çalışmada, Çankırı'nın Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, bilhassa Atatürk dönemi Türkiye'sindeki konumu, dönemin olayları ve şartları çerçevesinde ele alınmış ve incelenmiştir. Cumhuriyet'le birlikte kısmi bir gelişme gösteren şehir, daha sonra gerek Ankara gerekse İstanbul'a verdiği göçlerle gerileme devresine girmiş; iktisadî gelişimini sağlayamamıştır.

ABSTRACT

This work aims to analyse that social, economical, administrative and demographic, historical process between 1923_1939 of Çankırı which is Middle Anatolia's self_sufficient city was called also Kangırı before the proclamation of the republic. Analysing this historical process,this work is prepared with city's two local journals;Çankırı and Çankırı da Duygu which attested to this period,documents about Çankırı in public records,encyclopedic informations and related books.

City's economic,social,administrative and demographic progress is analized according to Mustafa Kemal's reforms; consequently we are confronted with this picture:

During the national struggle,it built up connection between the west front and Ankara which is the central of struggle, at the same time,after the occupation of İstanbul,Çankırı was the stopover place for members of parliment who wanted to arrive to Anatolia in a safe way ;so Çankırı's faithful women became legandary by carring necessary metarial to the front.

After the proclamation of republic Çankırı started to improve according to Atatürk's reforms;firstly, Kangırı's members of parliment,Ahmet Talat,Mehmet Rauf ,Yusuf Ziya, submitted a motion for changing Kangırı's name as Çankırı in 1925.Then ,they abated to tithe.

Çankırı's people's growths are hardly enough for them.Their mines have not enough reserve also .While Çankırı suffers from internal migration, it improves about education.People in Çankırı Live in difficulty but they always study profitably in the republic's schools.

In the first years of republic the number of teacher was 96 but now it is 138

Opening of the public hospital is the important event for Çankırı.People fight back malaria and some deserve from time to time.

Railroad is turning point for Çankırı. This event is followed by local press from day to day.The railroad built up connection between Çankırı and Ankara.

During travelling İnebolu,Mustafa Kemal came to Çankırı upon invitation of republic of Çankırı, and he proclaimed the hat reform in Çankırı fort he first time.This event makes Çankırı public feel proud..

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak hazırladığım “Taşrada Bir Değişim Örneği: Cumhuriyetin İlk Yıllarında.Çankırı (1923-1939)” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

.../.../2008

Nurçin AKKAYA

ÖNSÖZ

Şehirlerin tarihleri, içinde yaşayan halk kadar canlı ve ilgi çekicidir. Her ne kadar şehirlere hayat veren içinde yaşayan halk olsa da, onların bıraktıkları eserler ve faaliyetleri, tarihe malzeme olarak bıraktıkları her şey önemlidir. Gelecek nesiller için yaşadıkları coğrafyaya ve vatana bakışlarının değişmesi tarihî mirasın ortaya konulması ve yaşatılması ile mümkündür. Bu çerçevede bir örnek şehir çalışması olarak İç Anadolu'nun orta kuzeyinde yer alan küçük bir şehri, Çankırı'yı ele alacağız. Dönem olarak, Türkiye Cumhuriyet'inin kurulduğu ilk yıllar, bilhassa Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olduğu dönem esas alınmıştır.

Çankırı, yeni devletin başkentinin hemen yanı başındadır. Acaba karar mekanizmalarına yakın olmak, şehre ne tür avantajlar sağlamıştır? Cumhuriyetle birlikte öne çıkan çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma projesi bu şehirde acaba nasıl algılanmış ve yankı bulmuştur. Şehir idarî, ekonomik ve sosyal açılardan nasıl bir görünüm sergilemiştir? Acaba gelişme mi, yoksa gerileme mi yaşanmıştır? Bu tür soruları daha da çoğaltabiliriz. Ancak bu sorulara verilecek cevaplar çok yönlü olacaktır. Bu çalışmada, Çankırı ile ilgili olarak Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Arşivi'nde bulunan arşiv belgeleri, TBMM zabıt cerideleri, dönemin devlet salnâmeleri, nüfus sayım kayıtları, iki yerel gazetenin verileri (*Çankırı* ve *Çankırı'da Duygu* gazeteleri) ile bu konuda yazılmış kitap ve makaleler kullanılmıştır. Bu tarih malzemeleri çerçevesinde sorulara cevap vermeye ve şehrin 1923–1939 yılları arasındaki yaklaşık on altı yıllık tarihi aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Orta Anadolu'nun bir parçası olan Çankırı'nın 1923–1939 yılları arasındaki durumunu incelemeye çalışacaktır. Söz konusu 16 yıllık süre zarfında Çankırı, Atatürk inkılapları doğrultusunda nasıl bir gelişme grafiği çizdiğini açıklamaya çalışacağız. Çankırı'nın bu geçirmiş olduğu süreç, tarihi, idari, ekonomik, sosyal ve demografik yapısı gibi kısımlara ayrılarak ele alındı. Genel olarak o döneme tanıklık etmiş olan kentin, iki yerel gazetesinin verileri (*Çankırı* ve *Çankırı'da Duygu* gazeteleri), TBMM zabıt cerideleri, Başbakanlık Devlet Arşivinin ilgili belgeleri ve kaynak kitap ve de makaleler temel alınarak hazırlanmıştır.

Çalışma giriş ve sonuç kısımları dışında beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Çankırı'nın idari yapısı, ikinci bölümde Çankırı'nın ekonomik yapısı, üçüncü bölümde eğitim ve sağlık, dördüncü bölümde nüfus ve bayındırlık faaliyetleri, beşinci bölümde asayiş ve devlet erkânının Çankırı ziyaretleri ele alınmıştır. Ayrıca çalışmanın sonunda kullanılan arşiv malzemesi ve yayınlanmış eserlerle makalelere yer verilmiştir.

Araştırmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen, sabırla beni yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Çınar'a, kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Sıddık Çalık'a, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi personeline, TBMM Kütüphanesi çalışanlarına ve aileme yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Nurçin AKKAYA
AĞRI - 2008

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Devlet salnamesinde 1925–1926 yılları arasında Çankırı’da görev yapmış olan şahısların isim ve memuriyetleri	16
Tablo 2: Devlet salnamesinde 1925–1926 yılları arasında Ilgaz’da görev yapmış olan şahısların isim ve memuriyetleri.....	17
Tablo 3: Devlet salnamesinde 1925–1926 yılları arasında Çerkeş’te görev yapmış olan şahısların isim ve memuriyetleri.....	17
Tablo 4: Devlet salnamesinde 1926–1927 yılları arasında Çankırı’da görev yapmış olan şahısların isim ve memuriyetleri.....	18
Tablo 5: Devlet salnamesi 1926–1927 yılları arasında Çerkeş’te görev yapmış olan şahısların isim ve memuriyetleri.....	19
Tablo 6: Çankırı devlet yıllığı 1929–1930, yılları arasında Çankırı’da görev yapmış olan şahısların isim ve memuriyetleri.....	19
Tablo 7/1: Çankırı devlet yıllığı 1929–1930, yılları arasında Çankırı’da görev yapmış olan şahısların isim ve memuriyetleri.....	34
Tablo 7/2: 1928–29 Yıllarında Çankırı ve Ilgaz, Çerkeş Kazalarında Üretimin Genel Bir Durumu.	35
Tablo 8/1: 1928–29 Yıllarında Çankırı ve Ilgaz, Çerkeş Kazalarında Ekili Arazi’nin Genel Bir Durumu.....	36
Tablo 8/2: 1928–29 Yıllarında Çankırı ve Ilgaz, Çerkeş Kazalarında Ekili Arazi’nin Genel Durumu.....	36
Tablo 9: Tiftik Keçisi Kılı Hâsılatı.....	37
Tablo 10: Çankırı’da okur-yazar oranı (%).	47
Tablo 11: Çankırı’da 1926 ile1973 Yılları Arasında Eğitim.....	48

Tablo 12: Duygu Gazetesinde Çankırı'daki Okul ve Öğrenci Durumu ve Sayısı.....	50
Tablo13: Devlet Salnamesi 1927–28 yıllarında Çankırı merkez ve bağlı köylerde eğitim gören kız ve erkek öğrencilerinin sayıları ve okudukları okulların adları.....	51
Tablo14: Devlet Yıllığı, 1927–28 yıllarında Çerkeş merkez ve bağlı köylerde bağlı köylerde eğitim gören kız ve erkek öğrencilerinin sayıları ve okudukları okulların adları.....	52
Tablo15: Çankırı Memleket Hastanesinde 1927–1931 yılları arasında tedavi gören ve ameliyat olan hastaların sayısı.	55
Tablo16: 1931–1935 yılları arasında yapılan milletvekili seçimlerine katılan erkek seçmenlerin sayısı.....	59
Tablo17: Çankırı Devlet Yıllığında 1928–29 yıllarında, Çankırı'nın nüfus yapısı.....	60
Tablo18: 1955 Yılı Türkiye ve Çankırı'da Faal Nüfusun İşkollarına Göre Dağılımı (%)	61
Tablo 19: Çankırı- Ankara yolunun 21–000 -28–000 inci kilometreleri arasında çalışacak Çankırı merkez amelei mükellefesinin sureti istihdamlarını gösterir listedir.....	65
Tablo 20: Çankırı Devlet Yıllığı 1926–1927'de yapılan yol isimleri ve miktarı.....	66
Tablo 21: Çankırı Devlet Yıllığı'nda 1929–30 yılları arasında yapılan ve tamir edilen yolların durumu	66
Tablo22: Çankırı'da kiraya verilen bir kısım arsa, işyeri ve kira bedelleri.....	73

KISALTMALAR

A.g.e	Adı geçen eser
A.g.m	Adı geçen makale
B.D.A	Başbakanlık Devlet Arşivi
B.k.z	Bakınız
C	Cilt
DİA.	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
M.Ö.	Milattan Önce
s	sayfa
S	Sayı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve buna benzer
Z.C.	Zabıt Ceridesi
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Ele almış olduğumuz çalışma, *Taşrada Bir Değişim Örneği: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çankırı (1923-1939)* konu başlığını taşımaktadır. Burada bir şehrin tarihinin küçük bir kesiti, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilke ve kurallarının nasıl uygulamaya konulduğuna da değinilerek ele alınacaktır. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti. Bu ikisi arasında yaşanan Milli Mücadele yılları ve çekilen onca sıkıntı ve yoksullukla mücadele. Sonrasında yeni bir meclis, yeni bir devlet, yeni bir anlayış ve arkasından gelen inkılaplar; hepsi yeni bir değişim ve dönüşümün, idarî, sosyal, iktisadî ve kültürel alanlarda yapılacak hamlelerin uygulamaya konulması ile devam edecektir.

İncelenen dönemde Çankırı'da yaşayan halk ve coğrafya hiç şüphesiz Osmanlı dönemindeki ile aynı. Ancak, yeni dönemde şehrin kurumlarında, sosyal yaşantısında, ekonomik seviyesinde ve eğitim durumunda bir takım değişiklikler yaşanmıştır. Bunları genel bir çerçeveye oturtursak yaşanan bu değişikliklere kabaca “sosyal değişme” de diyebiliriz. Sosyal değişme denildiğinde genel olarak; sosyal yapılar, alışkanlıklar ya da toplum yapısının önceki durumlarından gözlenebilir bir farklılık arzemesi anlaşılır. Değişmenin tek bir kaynağı yoktur. Sosyal hayatın tüm yönleri kimi zaman geri dönülmesi mümkün olmayan bir değişim ortaya koyarlar. Bu da çoğunlukla karşımıza ekolojiden, nüfustan, topografyadan kaynaklanan değişimler olarak çıkar.¹ Değişime neden olan ve onu tetikleyen diğer önemli etkenler arasında siyasî, iktisadî ve kültürel alanlarda yaşanan gelişmeleri sayabiliriz.² Nitekim Cumhuriyet'le birlikte Türkiye'de yaşanan da bir bakıma bu türden bir değişim ve dönüşümdür. Toplumun bütün katmanlarında toptan ve baştan başa bir değişim sürecinin başlatılması ve uygulamaya konulma süreci.

Mümtaz Turhan değişimin yaşandığı önemli alanlardan kültür alanındaki değişimleri, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yaşanan tarihi süreçte üç ana başlık altında toplamıştır. Bunlardan ilki Lale Devri ile başlayıp III. Selim'e kadarki kültür değişimlerinin serbest ve şuurulu bir şekilde ele alındığı devir; ikincisi III. Selim zamanının

---

¹ Mustafa Armağan, “Sosyal Değişme”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, III, Risale Yay., İstanbul, 1990, s. 448.

² Değişimin kültür boyutu ve bunun Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi süreci uygulama örnekleri ile Mümtaz Turhan tarafından ayrıntılı olarak ele alınmış ve incelenmiştir. Bkz. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1987.

serbest kültür değişimi ile mecburi değişmelerin yaşandığı II. Mahmud ve sonrasına ait dönem arasındaki intikal devresi ve üçüncüsü ise; II. Mahmud ile başlayan mecburi kültür değişmeleri devri. Üçüncü devreyi de kendi içinde beş ana kısma ayıran Turhan, bunları da; **a)** II. Mahmud'dan Tanzimat'a, **b)** Tanzimat'tan 1876'ya, **c)** 1876'dan 1908 inkılâbına, **d)** 1908'den 1923'e, **e)** 1923'ten zamanımıza kadar olmak üzere genel bir tasnife tabi tutmuştur.³ Bu tanımlamalardan da yola çıkarak kimi zaman serbest, kimi zaman da içten ya da dıştan gelen zorlamalarla bir değişim ve dönüşüm süreci Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bu topraklarda yaşanmıştır.

Tez konusu olarak ele aldığımız bu çalışmanın amacı Çankırı'nın incelenen dönemdeki idarî, sosyal, iktisadî ve kültürel alanda yaşadığı değişim ve dönüşümü ana hatlarıyla gözler önüne sermektir. Orta Anadolu'nun orta ölçekli, ama başkent Ankara'ya komşu olması nedeniyle hareketli ve canlı bir görünüm arzeden bu şehirde yaşanan gelişmeler, bu çalışmada çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Yukarıda önsöz kısmında bahsedilen arşiv malzemeleri ve basılı kaynaklar çalışmamızın boyutlarını ve sınırlarını belirlemiştir. Çalışmamız bu çerçevede ulaşabildiğimiz kaynaklar ve verilerle sınırlı kalmıştır.

Cumhuriyet'le birlikte gerçekleşen inkılâplara Çankırılıların ilgisi ve tepkisi, o dönemin şartları çerçevesinde Türkiye ortalamasının üstüne çıkamasa da, kendi içinde geçmişi ile kıyaslandığında önemli bir ilerleme olarak görmek mümkündür. Buna örnek olarak, Cumhuriyet'in önemli atılımlarından biri olan Şapka İnkılâbı olarak bilinen Kılık Kıyafet İnkılâbının, Mustafa Kemal tarafından başlatıldığı bir yer olması, bunun da ötesinde bu inkılâba Çankırı halkının kucak açmasını gösterebiliriz. Böylece Mili Mücadelenin itaatkâr, fedakâr, kağnısı ile Batı Cephesi'ne mermi taşıyan Çankırı kadını, bir kez de Atatürk'e ve onun inkılâplarına duyduğu güveni açıkça ortaya koymuştur. Cumhuriyet'le birlikte Çankırı'nın geçirmiş olduğu değişimi, *Çankırı'da Duygu* adlı gazetede (28 Teşrin Sani,1931,sayı:931)H. Z. imzası ile yayınlanan şu satırlar açıkça ortaya koymaktadır. Orada şu ifadeler yer almaktadır: da vermiş olduğumuz şu satırlar bir nevi özetler mahiyettedir:

“Trenden indim görmek duygusu ile açık, çarşafli kadınlar çocuklar, erkekler, istasyonu kaplayan kalabalık arasından, geniş yollar görünce eski Çankırı'yı aramaya. Kalenin dibine sıkışmış kara çaluları gördüğüm zaman Çankırı hatırıma geldi. Köprüyü geçtim

³ M. Turhan, a.g.e, s. 136-212.

hükümet konağından sola saptım, kırk sene evvel köprü başına kadar boşluktaki tek bina olan mektebimi aradım yeni yapılmış birçok binalar arasında nihayet seçebildim. Yonca çayırları bina olmuş. Dere boyunun ağaçları büyümüş. Serin gölgeli kahvelerde genç delikanlılar oturuyor. Demek ki görmek, yaşamak kadın, erkek, çocuk herkesin hakkı olmuş.

Akşam oldu, sokakta gezenlerin elinde fener yok... elektrik var. Sokaklarda sık çeşmeler eski bildiğim gibi değil. Birisinin musluğunu açtım, samansız, berrak buz gibi bir su, o kadar kuvvetli akıyor ki, maşrapayı alabora etti. Anladım ki bir yedi kudret, Çankırı'yı samanlı su içmekten kurtarmış. Ankara-Çankırı otomobilleri adam başına bir lira alıyorlar. Çankırı çok ucuz yer. Et otuza, nefis tere yağı doksan, bir kuzu yüz yirmi kuruş, meyve, sebze çok ucuz. Yumurta otuz paraya. Çocukları kuvvetlendirmek isteyen Ankara'daki aileler için ne faydalı şey ..... H. Z.'''⁴

ÇANKIRI'NIN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

a. Coğrafi Konumu ve Bitki Örtüsü

İç Anadolu'nun Orta Kızılırmak bölümünün kuzey kesiminde, Köroğlu dağlarının güneye doğru alçaldığı ve Kızılırmak'a dökülen Acıçay ile Tatlıçay'ın birleştiği yerin yakınında bir vadide yer alan Çankırı, denizden 730 metre yükseklikindedir.⁵ Çankırı ili toprakları Orta Anadolu'nun kuzeyinde, Kızılırmak ile Batı Karadeniz ana havzaları ve 40° 30" ve 41° kuzey enlemleri ile 32° 30" ve 34° doğu boylamları arasında yer almaktadır. İlin komşuları batıda Bolu, kuzeybatıda Karabük, kuzeyde Kastamonu, doğuda Çorum ve güneyde Ankara ile Kırıkkale'dir. Türkiye yüzölçümünün %o 94'lük bölümünü oluşturan, 7.388 km²'lik bir alana sahiptir.⁶ Ankara-Kastamonu karayolu ile Kırıkkale'nin Irmak

⁴ Çankırı'da Duygu Gazetesi, 28 Teşrin Sani, 1931, sayı:93, Çankırı.

⁵ J. H. Mordtmann, "Çankırı", *İA*, III, MEB Basımevi, İstanbul, 1993, s. 357; İlhan Şahin, "Çankırı", *DİA*, VIII, İstanbul 1998, s. 216.

⁶ Ahmet Kemal Üçok, *Çankırı Coğrafyası*, Okuyan Adam Yay., Ankara, 2002, s. 61; *Yeni Türk Ansiklopedisi*, II, Ötüken Yay., İstanbul, 1985, s. 544; *Yurt Ansiklopedisi*, III, Anadolu Yay., İstanbul, 1982, s. 1935.

kasabasından Çankırı istikametine yönelen ve Zonguldak'a kadar giden demiryolu şehir merkezinin önünden geçer.⁷

Çankırı bitki örtüsü ve ormanlar bakımından İç Anadolu'nun diğer şehirlerine göre daha az tahribata uğramıştır. Çankırı'da ormanlık alanlarının yoğun olduğu yerlerin başında Ilgaz ilçesi başta olmak üzere Elaman, Eğirova, Ovacık, Düvenlik, Ilıslık, Yapraklı, Sarıkaya, Karakaya ve Erikli dağları ve çevresi gelmektedir. Çankırı ilindeki bitki örtüsünün üst florasını iğne yapraklı ağaçlar, özellikle de karaçam, sarıçam, ardıç, meşe, ladin ve köknar gibi orman ağaçlarıyla ahlât ve kızılıçık ağaçlar oluşturmaktadır. Bitki örtüsünün alt florasında (bitki varlığı) ise hububat, yemlik ve yemeklik baklagiller ile ayrikotu, devediken ve yumak gibi bitkiler yer almaktadır. Ayrıca akarsular boyunca söğüt ve kavak ağaçları ile zengin meyve bahçelerine de rastlanmaktadır. Çankırı ilinin topraklarının yaklaşık % 90'ı dağlar ve platolarla kaplıdır. Büyük bir kısmı çıplak olan bu yeryüzü şekilleri şiddetli erozyonun oluşmasına yol açmaktadır.⁸

Çankırı'nın ilk yerleşme alanı kale kalıntısının bulunduğu Karategin tepesi de denilen Hisar tepesinin batı ve güney yamaçlarıyken, Cumhuriyet döneminde şehir, Eski Mağara yakasıyla Hacet tepe eteklerine ve eski Muhacir Mahallesi'ne (Aksu Mahallesi) doğru yayılma göstermiştir. Çankırı evleri, sık sık yaşanan depremler nedeniyle yarı ahşap olarak yapılmış, betonarme ve tuğla yapılar ise ilk defa Cumhuriyet döneminde şehirde görülmeye başlamıştır.⁹

b. Çankırı Adı

Şehrin adı, Antikçağ'da burada yapılan ve bugünkü şehrin ilk nüvesini teşkil eden Karategin tepesindeki Gangra (Gangrea) Kalesi'nin ismine dayanır. Burası Arap kaynaklarında Hancere adı ile anılırken, Selçuklu ve Osmanlı hakimiyeti dönemlerinde Kengiri ve Kangırı olarak adlandırılmıştır. Halk arasında söylenen Çangırı veya Çengiri adları ise Cumhuriyet döneminde Çankırı şeklinde kullanımı ile resmîyet kazanmıştır.¹⁰

Çankırı adının tarihi seyir içerisinde geçirmiş olduğu değişimi ana hatlarıyla şu şekilde izah edebiliriz. Ulaşılabilen ilk kaynaklardaki bilgilere göre, Çankırı'ya milattan

⁷ *Türkiye Ansiklopedisi (1923–1973)*, II, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 1974, s. 466.

⁸ A. K. Üçok, *a.g.e.*, s. 61.

⁹ *Türkiye Ansiklopedisi (1923–1973)*, II, s. 466.

¹⁰ J. H. Mordtmann, "Çankırı", s. 371; İ. Şahin, "Çankırı", 216.

önce, bugünkü Ankara vilayetinde oturan ve bir aralık Çankırı'yı da merkez yapan Galatlar zamanında "Gangrea" adı verilmiş ve bu isim bugüne kadar çeşitli değişikliklere uğramıştır. Galat lisanında Gangrea, "keçisi bol memleket" anlamına gelmekte idi. Keçilerin oltamasına elverişli orman bitkilerinin bolluğu nedeniyle şehre, bu adı çobanların koyduğu öne sürülmektedir.¹¹

Önceleri Cancari, daha sonra Garacalla parası üzerinde "Gangaris" diye kullanılan ve Romalılar devrinde bir müddet "Germanapolis" adını da taşıyan Çankırı, bazı batılı kaynaklarda "Can Cara" ve "Han Cara" olarak geçmektedir. Roma imparatoru Septimus Severius'un adına basılan paralarda Çankırı'ya; "Tanrılar Ocağı" adı verilmiştir. Roma dilinde Çankırı, "Gangra" ve "Germanikapolis" diye adlandırıldığı bilinmektedir. Kalesinin sağlamlığı ile anıldığı bir dönemde, Selçuklular zamanında, Emir Karategin tarafından fethedilmesiyle şehir, "Kangırı" adını almış ve Osmanlı döneminde "Kangırı", "Gangra". "Kengeri" ve "Kangrı" olarak adlandırılmıştır. Cumhuriyet döneminde de Çankırı adı kullanılmaya başlanmıştır.¹²

Şehrin adının Kangrı'dan Çankırı'ya dönüşümü dönemin Çankırı mebuslarından Ahmet Talat, Mehmet Rifat ve Yusuf Ziya beylerin 9 Nisan 1925 tarihinde Büyük Millet Meclisi'ne verdikleri bir takrir üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nce gerçekleştirilmiştir.¹³ Şehre halk arasında hâlâ "Çangırı" denilmesi de, tarihten gelen bir alışkanlığın eseri olarak görülebilir.

c. Tarihi Gelişim

Çankırı'nın tarihi M.Ö. 3000 yıl öncesine kadar uzar ise de, bilinen tarihi M.Ö. 300'lü yıllara kadar götürülür. Ancak son yıllarda özellikle merkeze bağlı Çorakyerleri (Elekçiardı) mevkiinde yapılan araştırma ve kazılarda tarih öncesi döneme ait fosillerin bulunduğu Çankırı'nın, yazılı tarih öncesi dönemi hala karanlıktır. Buna rağmen bölgenin ilk halkının, Hattiler, Luviler ve Arzavalılar gibi Küçük Asya halkları olduğu bilinmektedir.

---

¹¹ *Yurt Ansiklopedisi*, III, s.1945.

¹² *Çankırı İl Yıllığı 1967*,

¹³ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 030 10, 74251.

M.S. 5 yılında Gangra (Çankırı), Antrapa (İskilip/Çorum) ile birlikte tüm Paflagonya, Roma'nın Galatya vilayetine bağlandı.¹⁴ Gerek Hitit İmparatorluğu dönemi öncesinde ve gerekse imparatorluğun yıkılışından sonra Çankırı'nın içinde bulunduğu Sakarya ile Kızılırmak arasındaki bölge, çeşitli toplulukların uğrak yeri oldu.

M.Ö. 3000-2400'lerde, Akalar'ın, sonradan Paflagonya adını alan bölge kıyılarında bir süre kaldıkları, buradaki arkeolojik kalıntılardan anlaşılmaktadır. Sonradan Ege Adaları'na göç eden Akalar, orada Miken uygarlığını kurmuşlardır. Aynı dönemler Paflagonya'nın iç kesimlerinde Kaşkalar yaşamaktaydı. Bu dönemi, Ege göçleri dönemi izledi. Avrupa'dan Trakya yoluyla Anadolu'ya geçerek Mısır'a kadar uzanan büyük Kavimler Göçü sırasında Paflagonya bölgesinden pek çok topluluğun geçtiği bilinmektedir. Bunlar arasında Dorlar, bölgede 400 yıl kadar üstünlük kurmuşlardır. Antik Yunan kaynaklarında, Paflagonya'nın eski halkı olarak Henet, Kaukon ve Mariandina toplulukları gösterilmektedir. Henetler, Cide-Amasra arasında, Mariandinalar Ayancık dolaylarında oturuyorlardı. Kaukonlar ise, Eskişehir (Frigya) yörelerinde yerleşmişlerdi.

Paflagonlar, Hatti Devleti'nin yıkılmasına yol açan Kavimler Göçü'nün karmaşası içinde, tahminen M.Ö. 1100'de bölgeye geldiler. Paflagonlar'ın geliş tarihi, Henet, Kaukon ve Mariandinalar'dan sonra, ama onların kolları olan Traklar, Bitinler ve Tinler'den önceki zaman dilimine gelmektedir. Paflagonlar, yaşam tarzı itibariyle kendilerinden önce burada yaşamış olan Kaşkalar'a benziyor, çoğunlukla çobanlıkla geçiniyorlardı. Ünlü tarihçi Herodotos Paflagonlar'ı, Persler'in Ahameniş (Akamen) sülalesine vergi ödeyen Satraklıkları arasında saymaktadır. Ancak, Paflagonlar, o dönemlerde de kendi beylerinin yönetiminde özerk bir yaşam kurmuşlardı. Bitin ve Tinler'in yanı sıra, M.Ö. 700-650 dolayında Kafkasya'dan Kimmerler de Paflagonya'ya kadar gelmişlerdir. Kimmerler, Lidyalılar'ca buralardan atılınca kadar (M.Ö. 584) bu yörede yüzyıla yakın bir süre kalmışlardır.¹⁵

Bölgede, çok sonraları Pontus Devleti'nin kurulduğu görülmektedir. Ama devletin ilk başkenti Ameseia (Amasya), Paflagonya sınırları dışında kalıyordu. Bir Paflagonya kenti olan Sinop, sonradan Pontus Devleti'nin başkenti oldu (M.Ö.183). İskender'in ölümünden sonra onun komutanlarından Antigonos. Paflagonya kıyılarını M.S. 5 yılında Gangra (Çankırı), Antrapa (İskilip/Çorum) ile birlikte tüm Paflagonya, Roma'nın Galatya

¹⁴ Tayip Başer, *Dünkü ve Bugünkü Çankırı*, İstiklal Matbaası, Ankara, 1956, s. 9-11.

¹⁵ J. H. Mordtmann "Çankırı", s. 357; T. Başer, a.g.e, s. 9-11.

vilayetine bağlandı. Roma döneminde bölgeyi en çok etkileyen olay, Galatya Kralı Deitaros'un yönetimi oldu.¹⁶

1071'de başlayan Anadolu'nun fethi, Süleyman Şah'ın 1075'de İznik'i alarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin temellerini atmasıyla devam etmiş, aynı zamanda 1080'deki büyük Türkmen Göçü ile Anadolu'daki Türk nüfusu hızlı bir artış göstermiştir. Bu fetihleri efsanevi olarak anlatan Danişmendname'ye göre, Çankırı'yı fetheden Emir Karategin, Melih Danişmend Gazi ile Emir Artuk'un arkadaşlarıdır. Büyük Selçuklu Sultanı Melihşah, başta Süleyman Şah olmak üzere Anadolu'da kendisine karşı bağımsız bir güç oluşturan bu beylere karşı 1078'de Porsuk Bey, 1091'de Emir Bozan komutasında ordular gönderdi; Emir Karategin'de bu ordularla çarpıştı ve savunmasını güçlendirmek için, Sinop yöresinden geri çekildi.¹⁷

Çankırı fatihi olarak bilinen ve türbesi günümüzde harabe halinde olan Çankırı Kalesi'nde bulunan Emir Karategin'in hangi tarihte öldüğü kesin olarak bilinmiyor. Bilinen yörenin, I. Haçlı Seferi'nin sonuna dek Türklerin elinde kaldığıdır. 1097'de İznik'i ele geçiren Haçlı ordularının Eskişehir üzerinden güneye doğru yönelmeleri sonucu Çankırı, Haçlı işgalinden kurtulmuştur. Ancak, 1100'de Danişmendli beyi Emir Gazi Gümüştigin'in Malatya önlerinde Antakya Haçlı Kontu Bohemond'u tutsak alarak Niksara götürmesi, bunun üzerine de 1101'de Roymond'de Toulouse komutasındaki bir Haçlı ordusu Bohemond'u kurtarmak için harekete geçti. Ankara'yı da alarak yakıp yıkan bu ordu; Çankırı önlerine gelmiş, kenti çok iyi savunan güçler karşısında başarısızlığa uğrayınca yöreyi yağmalayarak Kastamonu'ya geçmiştir. Bu ordu Amasya yakınlarında I. Kılıç Arslan ve Emir Gazi Gümüştigin'in güçlerine yenildi. Haçlılara yardım eden Bizanslıların elinde kalan Çankırı yöresinin Emir Gazi Gümüştigin 1106'da yeniden fethetti.

Çankırı yöresinin II. Kılıç Arslan'ın oğlu Muineddin Mesud tarafından yönetildiği dönemde (1192–1203), Kastamonu'da fetihlere girişen Hüsameddin Çoban Bey, daha sonraları yörede babadan oğula geçen bir egemenlik kurmuştur. Çankırı yöresi 1417'den sonra Candaroğulları'ndan Kasım Bey'in yönetiminde Osmanlı Devleti'ne bağlı olmakla birlikte, Kastamonu ve Sinop yöresinde Candaroğulları'nın egemenliği sürüyordu. 1461'de Fatih Sultan Mehmed, Trabzon seferine giderken, askeri ve ekonomik önemi olan Sinop'u

---

¹⁶ T. Başer, a.g.e, s. 11.

¹⁷ J. H. Mordtmann "Çankırı", *İA*, III, s. 357; İ. Şahin, "Çankırı", s.216.

elinde tutan ve Trabzon'daki Pontus Devleti'yle de ilişkileri olan bu beyliği kesin olarak ortadan kaldırdı. Kasım Beyin 1464'den sonra ölmesiyle Çankırı tamamıyla Osmanlı yönetimine girdi. Çankırı, Osmanlı idari teşkilatında Anadolu eyaletine bağlı bir sancak merkezi oldu. II. Beyazid'in oğullarından Alemşah'ın oğlu Osman Çelebi de, bir süre Çankırı'da sancakbeyi oldu. XVI. yüzyılda Çankırı merkez kaza dışında sekiz kazası vardı. Bunlar Koçhisar, Milan, Kurşunlu, Çerkeş, Tosya, Kargu, Kalecik ve Karıpararı kazaları idi. Daha sonra bunlara Keskün nahiyesi de ilave edildi. Muhtemelen XIX. yüzyıla kadar bu durumunu korumuştur.¹⁸

Çankırı Osmanlı döneminde ana ulaşım yollarının dışında kaldığından fazla gelişmemiştir. Ekonomik yaşamda geleneksel üretimi biçimi sürmüş, buna bağlı olarak da önemli bir nüfus hareketliliği olmamıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında Çankırı, Ankara Vilayeti'ne bağlı iken, ikinci yarısında, yeni idarî ve mülkî yapılanmaya paralel olarak 1846 yılında Kastamonu vilayetine bağlanmıştır. Bu dönemde Kastamonu vilâyetine Çankırı ile birlikte Sinop ve Bolu sancakları da bağlıdır. Çankırı, XIX. yüzyılda merkez kaza ile birlikte üç kaza yani Çankırı, Kalecik ve Çerkeş dışında yedi nahiyeye ve 714 köyden oluşmaktaydı. 1894 yılı salnamesine göre Çankırı merkez kazaya Koçhisar (Ilgaz), Şabanözü ve Tuht (Yapraklı) nahiyeleri, Çerkeş kazasına da Karacaviran, Bayındır ve Ovacık nahiyeleri bağlıdır. Çankırı sancağına dönem dönem Kalecik ve İskilip kazaları da bağlanmıştır.¹⁹

Çankırı askeri birlikler bakımından da XIX. yy'ın sonlarında oldukça hareketli bir merkezdir. 1899'da Çankırı merkezde askerî birlik olarak İkinci Kastamonu Fırkasının Üçüncü Kastamonu Livasına bağlı Altıncı Çankırı Alayı, Ilgaz'da Beşinci Kastamonu Alayına bağlı İkinci Koçhisar Taburu vardı. Subaylarının çoğunu Yunan ve Girit savaşları gazilerinin oluşturduğu söz konusu askeri birliklerin yanı sıra Çerkeş'te de On İkinci Safranbolu Alanının İkinci Taburu bulunmaktaydı.²⁰

---

¹⁸ J. H. Mordtmann "Çankırı", *İA*, III, s. 357-358; İ. Şahin, "Çankırı", s. 216-217.

¹⁹ İ. Şahin, "Çankırı", s. 217; Çankırı'nın Türk idaresine geçiş için bkz. Ömer Türkoğlu (Hazırlayan), *Salnamelerde Çankırı, Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Çankırı (Kengiri) Sancağı (1869-1903)*, Çankırı Valiliği, Çankırı, 1999, s.XII.

²⁰ A.g.e., s. s. XII

d. Milli Mücadele Döneminde Çankırı

1918 yılı sonları itibariyle Türklerin en önemli sığınak noktası Anadolu karadan ve denizden çok yoğun bir düşman kuşatması ve taarruzuyla karşı karşıya idi. Balkan ve I. Dünya Savaşı felaketlerinin enkazı altında kalan Türk Toplumunun artık tarih sahnesinden çekilmesi bekleniyordu. Türk milleti, büyük insan kaybına uğramış, üretim ve ekonomisi durmuştu. Devlet teşkilatının merkezi İstanbul işgal edilerek kontrol altında tutuluyordu. En önemlisi bir milletin koruyucu “Akyuvar”, niteliğindeki ordusu lağvedilmişti. Bütün bunlara rağmen 1919 yılı baharından itibaren tarihi bir faaliyete girişen Mustafa Kemal, Amasya, Erzurum, ve Sivas’taki çalışmaların sonucunu Ankara’ya taşıdı. Burada kalıcı bir organizasyona geçerek, siyasi, askeri ve sosyal nitelikli hayati kararlar alarak, Türk Milletinin daha ölmediğini, yaşaması gerektiğini, yaşantısını da mutlak surette “İstiklâl” kavramıyla bütünleştirmesinin elzem olduğunu büyük inançla savundu. Böylece Mustafa Kemal ve arkadaşları önderliğinde dünyanın beklemediği, büyük irade gücüne dayalı bir kurtuluş mücadelesi başladı.²¹

Düşmana silahla mevzi karşılık verme hareketleriyle başlayan kurtuluş mücadelesi, arka arkaya yapılan teşebbüslerle hayati müesseslerini de oluşturmaya başladı. Ankara’da bir millî meclis açılıp bir hükümet oluşturuldu. Arkasından Anadolu’daki kanun düzenininin, Ankara’ya göre düzenlenmesine geçildi. Bütün bunlar gerçekleşirken düşman da boş durmuyor, son bağımsız Türk coğrafyası olan Anadolu’nun etrafında adeta demir bir çember örüyordu. Başta İstanbul olmak üzere Marmara bölgesi tüm İtilaf kuvvetlerinin kontrolündeydi. Ege bölgesi ise İngiliz destekli Yunan kuvvetlerinin tahakkümüne geçmişti. Güney’de Akdeniz sahillerinde İngiliz-İtalyan Fransız kuvvetleri geçit vermiyordu. Güneydoğu’da ise, bölgedeki Türk halkı kıyasıya bir sıcak mücadele yaşıyordu. Bütün bu kötü şartlar karşısında Türk Milli Mücadelesinin cephede zafer kazanması için mutlaka cephaneye ve lojistik ikmale ihtiyacı vardı.²²

Mili mücadele dönemini izah edebilmek için öncelikle XIX. yy. içinde Çankırı’nın genel durumunu ifade etmek gerekir: Levent eşkıyası tarafından zarar gören Çankırı’nın XVIII. yy.da hinterlandının da –art ülke- hayli geniş olduğu, örneğin Kalecik, İskilip gibi kasabaların bu sancağa bağlı bulunduğu bazı eski kayıt ve kaynaklarda görülmektedir. Çankırı; Tazimatın ikinci yılından (1840) itibaren eyaletler yerine, batı sisteminde

²¹ *Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973)*, II, s.1954.

²² T. Başer, *Dünkü ve Bugünkü Çankırı*, s.36

vilayetler teşkilatının kurulmasıyla yine bir sancak merkezi olarak, fakat arazi ve hinterlant bakımından nispeten ufalmış bir durumda Kastamonu Vilayetine bağlandı.²³ Ve bu durum Milli Mücadele döneminde de geçerliliğini sürdürdü.

Çankırı Milli Mücadele Döneminde, savaşın doğrudan etkilerini yaşamadığından önemli bir yıkıma uğramadı. Topraklarının tarıma elverişsiz olması, ticaret yollarına sapa oluşu nedeniyle güçlü bir eşraftan yoksundu. Savaştan dönenlerin iş bulamaması, işsizlik oranının yüksek olduğu halkı daha da yoksullaştırdı. Bu durum eşkıyalık olaylarının artmasına neden oldu. Söz konusu dönemde Anadolu'nun kuzeydoğusunda bir Rum Pontus Devletini kurmayı amaçlayan ve Merzifon'daki Amerikan Kolejinde odaklanan örgüt, Çankırı'da gizli çalışmalar yürütüyordu. Örgütün zaman zaman silahlı saldırılarda bulunduğunu görmekteyiz bu da dikkatin Çankırı üzerinde yoğunlaşmasını sağladı. Kuracakları devletin Çankırı'yı da içine alacağını ileri süren Pontus'çuların o günlerdeki en önemli eylemi, Ilgaz dağı mevkiindeki Jandarma Karakolunu basmaları ve jandarmaları öldürmeleriydi.²⁴ Çankırı halkının büyük tepkisine yol açan bu olaydan Müslüman halkla Ermeni ve Rumlar arasında sürtüşmeler baş gösterdi.

İtilaf Devletleri'nin özellikle İngilizlerin baskıları sonucunda Meclis-i Mebusan'ın²⁵ dağıtılması (18 Mart 1920) ve milletvekillerinin sürekli olarak göz hapsinde tutulmaları nedeniyle İstanbul'da çalışma imkânı kalmamıştı. Bundan dolayı 1920 Mart sonlarında Anadolu'ya göç başladı. 19 Mart 1920de Mustafa Kemal bir genelge yayınlarak, Ankara'da olağanüstü bir meclis toplanması gereğini dile getirdi.²⁶ Söz konusu Amasya Genelgesine uyan çok sayıda milletvekili ve aydın İstanbul'dan hareketle Ankara'ya doğru yola çıkmışlardır. Bu yolculuk sırasında başlıca iki yol izleniyordu. Birinci yol, Adapazarı Geyve-Düzce-Bolu üzerinden Ankara'ya ulaşan karayolu; İkincisi de Şile-İnebolu denizyolu idi. İnebolu'dan 1920 ve daha sonra Ankara'ya geçen bütün mebus, kumandan, sefir v.s zevat o vakit Çankırı zenginlerinden olan Abdullah Çavuş adındaki şahsın evi ile (şimdiki vali konağı) Suyolu otelinde (şimdiki Şehir Oteli) misafir edilmişlerdir.²⁷

Çankırı İstiklal Savaşı başlangıcında ilçeleri ile birlikte tamamen harap ve bakımsız bir halde idi. Buna rağmen Çankırılıların çoğu milli mücadelede üzerlerine düşen görevleri

---

²³ Çankırı İl Yıllığı 1967, s. 60

²⁴ Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973), II, s.1955.

²⁵ Meclis-i Mebusan'a (12 Ocak 1920) Çankırı adına Behçet Bey ve Hacı Tevfik Efendi katılmıştır. 18 Mart 1920'de İtilaf Devletleri Meclis-i Mebusan'ı dağıttınca, pek çok milletvekili gibi Behçet Bey ile Hacı Tevfik de Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi'ne katıldılar.

²⁶ T. Başer, a.g.e, s.37

²⁷ A.g.e., s. 61 .

yerine getirmek için taktire şayan bir gayret sarf ettiklerini görmekteyiz: Kucağında çocuğu ile kağnısını koşarak İnebolu'dan aldığı cephaneyi bin bir güçlkle Ankara'ya ulaştıran, Ilgaz dağlarını aşarken çok büyük müşküllere göğüs geren ayağı çarıklı Türk kadını Çankırılıdır.²⁸ İstiklal Savaşında Çankırılıları özellikle cephanenin nâkilinde önemli hizmetler yaptığını ifade etmek gerekir. Bu konuda Tayip Başer kitabında vurguda bulunarak şu satırları yazmıştır: “Bu nakliyat işinde her türlü fedakarlığa katlanan Ilgaz'ın Kale ve Kıyısın köyünün katırcıları ile Kale köyünden Hancı Halil Ağa'yı Çankırılı arabacıardan Kartallı Ahmet ve Kel imamın Hafız adıyla anılan Hafız Hüsnü ağaları kaydetmeyi bir vazife bilirim”.²⁹

Ayrıca Atatürk'ün Samsuna çıktığı günden itibaren onu takip eden Çankırılılar Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişinde, o zaman Ankara Muallim Mektebi müdürü olan ve Ankara'da **Azmi Milli**³⁰ adındaki gazetenin sahip ve yazarlarından olan Kemal Cenap Başer ve Çankırılı diğer birkaç arkadaşı vasıtasıyla hoş geldin vazifesini yaptılar ve Çankırı'nın saygılarını bildirerek emirlerini beklediklerini arz ettiler.³¹

Her ne kadar Çankırı halkının çoğunluğu Milli Mücadele'de Kuvay-ı Milliye safında hizmet verdilerse de, Düzce ayaklanması sırasında bir kısım halk, Milli Mücadele karşıtı bir tavır sergilediler. Birinci Düzce-Bolu Ayaklanması (13 Nisan 1920), kısa sürede bölgenin benzer toplumsal özelliklere sahip ilçeleri olan Gerede, Beypazarı ve Safranbolu'ya yayıldı. Mustafa Kemal, ayaklanmanın Ankara'yı tehdit edebilecek bir boyuta ulaşması üzerine (24 Nisan 1920), Bursa'da bulunan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşaya şu telgrafi çekti: “Ayaklanma, Safranbolu ve Çerkeş'e yayılmıştır. Karışıklığın Ankara'ya doğru geliştiği görülmektedir. Ankara'da faydalanılacak 700 kişi kadar kuvvet vardır. Oradan alacağınız azami kuvvetle Ankara'ya gelmeniz gerekmektedir. Yüksek cevaplarınızı makine başında, ivedi olarak beklemekteyiz.”³² Binbaşı Vasfi Bey, Çerkeş'teki küçük çaplı ayaklanmayı bastırdıktan sonra, 58. Alaya bağlı birliklerin Çerkeş'te bulunması nedeniyle, ilçede herhangi bir olay meydana gelmedi. Ve de bu

---

²⁸ *Çankırı İl Yıllığı 1967*, s. 61

²⁹ *Çankırı İl Yıllığı 1967*, s. 61; Tayip Başer, a.g.e., s.37.

³⁰ Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, No:5. SAYFA BASILMA YILI

³¹ T. Başer, a.g.e., s.36.

³² *Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973)*, II, s. 1956.

birliklerin Yozgat ayaklanmasının bastırılmasında dahi yardımcı olduğunu görmekteyiz.³³

BURAYA DİPNOT

Ancak işgallere karşı örgütlü olarak bir direnişin oluşumu, Mayıs 1920 den sonra ortaya çıkmıştır. Bunun ana sebebi doğrudan bir işgale uğramamış olması, işgal bölgelerinden uzak olması olarak gösterilebilir. Çankırı'da kurulan ilk örgüt **Çankırı Gençler Mahfili** idi. Örgüt, aydınların öncülüğünde kurulmuş, spor, müzik gibi alanlarda faaliyet gösterdiğinden daha geniş bir alanda etkili olabilmiştir. Başka bir örgüt olarak, Çerkeş'te kurulan Çerkeş Gençler Mahfeli adlı örgütü saymak mümkün. Bahsedilen örgüt milli mücadele sırasında oldukça etkin bir çalışma yürüterek güç topladı. BURAYA DİPNOT

Milli Mücadele döneminde işgale uğramamış olsa da sahip olduğu konum nedeniyle asker ve silah naklinin gerçekleşmesinde kilit nokta olmuştur. Bu özelliğinin etkisi ile de 2 Şubat 1921de Çankırı'da bir **Menzil Nokta Komutanlığı** kuruldu.³⁴ Bu arada İstanbul-Ankara bağlantısını sağlayan yol da itilaf kuvvetleri ve bazı isyancı kesimlerin kontrolünde bulunuyordu. Böylece İnebolu-Kastamonu-Ankara hattı Millî Mücadele'nin en hayati yolu haline geliyordu. Bu ehemmiyet Millî Mücadele boyunca hiç eksilmedi. BURAYA DİPNOT

Millî Mücadele İnebolu-Kastamonu-Ankara hattı, şu güzergâhı takip ediyordu: İnebolu, Küre, Ecevit, Şeydiler, Devrekani, Halkacılar, Şeker Köprü, Kastamonu, Beşdeğirmenler, Ilgaz, dibi, Ilgaz, Çomarın, Yenice köy, Kazancı, İnköy, Gündoğdu, Çankırı, Çandır, Kızılkaya, Kalecik ve Ankara.

Coğrafi ve tarihi şartların şekillendirdiği bu yol hattının bugünde büyük ölçüde aynı güzergâhı takip ettiği gözlenmektedir. İnebolu-Ankara hattında Yolcu Konaklaması ve güvenlik için çok sayıda han, otel ve karakol bulunmaktaydı. Bunların bir kısmı Millî Mücadele sırasında yapılmıştı. Bu barınak ve güvenlik noktaları şunlardı: Merkez İnebolu Sübyan Çavuşun Otel, Merkez -Küre Ahmet Çavuşun Otel, Ecevit Herif Kâmil, Üyük Hanı, Ödemiş Hanı, Şeydiler Yumurtacı Hüseyin Ağa Hanı, Beşdeğirmenler, Ilgaz Dibi Otelleri, Ilgaz dağ doruğunda Jandarma Karakolu, Çomarın, Yeniceköy, Kazancı Hanları, Kale Hanı, İnköy Hanları, Gündoğdu Jandarma Karakolu, Çankırı Hacı Kadir, Hafız Ağa Hanları, Hacıbey, Kalecik Yeni Han ve Ankara Taş Misafirhanesi İstiklâl Savaşı süresince

---

³³ T. Başer, a.g.e., s.36.

³⁴ Kamil Erdeha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975. SAYFA No ver

İnebolu-Kastamonu-Ankara hattının bir anda çok önem kazanıp adeta bir hayat damarı haline gelmesi güvenli oluşunun dışında coğrafi olarak elverişli bir güzergâh oluşuydu.

Gerçekten Türk Milletinin yeni kalbi Ankara'ya denizden en yakın yer İnebolu idi. İnebolu, Ankara için denize açılan en yakın ve en güvenli pencere idi. İstanbul'dan Ankara'ya İstiklâl Mücadelesi'ne katılmak için harekete geçen çok önemli devlet erkânı ve aydınların büyük kısmı, İnebolu yolunu tercih etmişlerdi. Gelenlerin başlıcaları: Trabzon Valisi Hamit Bey, Nurettin Paşa, Tunalı Hilmi, Eşref Edip, Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Yusuf Kemal, Mehmet Akif, Osman Ağa, Mustafa Sagir, Hüseyin Hüsnü, Galip Paşa, Konya eski Valisi Semih Rifat, İzzet Paşa, Salih Paşa, Mithat Bey, Mehmet Emin, Yusuf, Akçura, Yakup Kadri, Rauf Bey, Buhara ve Azerbaycan heyetleri, Malta'dan gelen elli dokuz kişi, 1920–1922 yılları arasında İnebolu-Ankara hattını kullanmışlardı.³⁵

Rauf Orbay, Kasım 1921'de gerçekleştirdiği Ankara yolculuğu sırasında, söz konusu yoldaki ikmal sırasındaki, zorluk, sıkıntı ve fedakârlıklardan çok etkilenmiş ve konuyu şöyle aktarmıştı: “İnebolu'dan Çankırı'ya kadar cephe gerisindeki geri hizmetlerin %90'ının kadınlar tarafından erkekleri mahcup edecek derecede gayret ve fedakârlıkla yapılmakta olduğunu görmekteyiz. Bu fedakâr kadınların arkasında emzikte çocukları olan mübarek analar da vardır. Yavruları kucaklarında, kağnıları önlerinde, övendireleri ellerinde, Ankara'ya ve cepheye naklediyorlar. Allah bu millete yakında necat ve uzun müddet sulh ve saadet nasip edecektir. Bu millet hakkıyla istihkak kesbetmiştir...”³⁶

Yolun işlek ve mühim oluşu tamirini de beraberinde getirdiğinden Millî Müdafaa Vekâleti'nin emri üzerine 1922 yılı başlarında Kastamonu ve Çankırı'da birer “amele taburu” kurulmuş olup, bu taburlar büyük zaferden sonra kaldırıldığı zamana kadar İnebolu-Ankara şosesi üzerindeki yol, köprü ve menfeze tamiri görevini başarıyla yerine getirmişti. Halkın bu derece bilinçlenmesinde söz konusu yolu takip eden yüksek şahsiyetlerin halka yönelik heyecanlı, duygulu, bilgilendirme ve motive etme faaliyetlerinin bir sonucuydu.

---

³⁵ Refik Turan, , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 44, Cilt: XV, Temmuz 1999, s.75

³⁶ R. Turan, a.g.m., s.135

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇANKIRI'NIN İDARİ YAPISI (1923- 1939)

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin idarî yapısı, 1921 ve 1924 anayasalarına göre düzenlenmiştir. 1924 Anayasası'nın 89. ve 105. maddeleri illerin yönetimini düzenlemektedir. Bu düzenleme ile ülke; iller, ilçeler, bucaklar ve köyler şeklinde yönetim birimlerine ayrılmıştır. Bu yönetim bölümlerinin başına merkezden yöneticilerin atanması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede illere valiler, ilçelere kaymakamlar, bucaklara da bucak müdürleri tayin edilmiştir. Bu yöneticilerin yaptığı bütün işler, merkezi hükümetin onayına bağlıdır.

Bu yeni düzenleme ile hem inkılâpların ülkenin her yerine yayılması hem de hizmetlerin en iyi şekilde yerine götürülmesi amaçlanmıştır. Çankırı'nın bu idari düzenlemelerde geçirmiş olduğu aşamalar, tarihi süreç içerisinde aşağıda genel hatlarıyla ele alınmıştır. Yapılan bu düzenlemeler Çankırı'nın idarî yapısını da değiştirmiştir.

1. Çankırı'nın Vilayet Olması ve İdarî Görevliler

Yukarıda da belirtildiği gibi 1846'da yapılan düzenleme ile Kastamonu vilayetine bağlanmıştır. 1867'de Çankırı sancağı Çerkeş, Kalecik ve İskilip kazalarından teşekkül etmiş bir sancak olarak Kastamonu vilayetine bağlanmıştır. Fakat daha sonra İskilip'in Çoruma, Kalecik'in Ankara'ya bağlanmasıyla sadece Çerkeş kazası Çankırı'da kalmıştır. Ilgaz nahiyesi 1922'de kaza olunca, Çankırı'nın kaza sayısı ikiye çıkmıştır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Osmanlı döneminde “Kengiri” ya da “Kangırı” olarak adlandırılan Çankırı, bugünkü adını Cumhuriyet devrinde, dönemin milletvekilleri Yusuf Ziya, Mehmet Rıfat, Ahmet Talat tarafından önerilen teklif üzerine almıştır.³⁷ Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki idarî düzenlemeler çerçevesinde 1462'de sayılı Vilayetler İdaresi Kanunu ile livalar (sancaklar) vilayetlere dönüştürülmüştür. Bu kanun sonrasında Çankırı da vilayet yani il statüsüne geçmiştir. Çankırlılar şehirlerinin il oluşuna o kadar mutlu olmuşlar ki, bunu Mustafa Kemal'in Çankırı'nın Milli Mücadele'deki

³⁷ BCA.030 10, 17 42 51; T. Başer, a.g.e, s. 81.

hizmetlerinden dolayı yöre halkına bir nevi hediyesi olarak görmüşlerdir. Bu karar halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Öyle ki bir aralık Çankırı'nın kaza olacağı gibi bir haberin yayılması halkta bir endişe yaratmış; ve o dönem Duygu Gazetesi'nde çıkan şu satırlar bu endişe ve üzüntüyü açıkça ortaya koymaktadır.³⁸

Çankırı Kaza mı Olacak

Bir haberin şimşeği bütün kalplerde çaktı,
Sevinen benliğime sanki bir zehir aktı.
Trenin gelmesiyle Çankırı'ya nur doğdu;
Hey hat, bu acı haber bizi zulmette boğdu.
Fakat içimden doğan bir his bana diyor ki:
Devrimiz Cumhuriyet; emin müsterih ol ki,
Reisimiz büyüktür; bizi mahzun bırakmaz,
Bir taraftan güldürüp öte yandan ağlatmaz
Dâim yüksekte duran boyunlar bükülmesin;
“Çankırı köy olacak!” diye düşman gülmesin!
Çankırı vilayettir, dâim böyle kalacak;
Herkes mesut olacak, şenlenecek her
Küt iyne.

Çankırı'nın bugünkü idari yapısı içinde yer alan Kurşunlu, Şabanözü, ve Eskipazar 1946'da kaza olmuştur. Eldivan ve Orta 1959 yılında ilçe olurlarken, Yapraklı ve Atkaracalar adlı yerleşim birimleri de 1953 yılında Çankırı'nın idari yapısı içinde yer almışlardır. Bu nedenle inceleme dönemimiz olan 1923-1939 yılları arasına ait idari listelerde bu yerleşim birimlerine kaza olarak yer verilmeyecektir.

Çankırı'nın il olması ile birlikte, gerekli yönetici ve memur kadrosunun atandığını görmekteyiz. Aşağıda devlet yıllıklarından faydalanılarak oluşturulan tablolarda görevli memurların isimleri ve memuriyetleri hakkında bilgi yer almaktadır. Tablolarda, merkez kaza olan Çankırı'nın dışında Çerkeş ve Ilgaz'da da belirtilen yıllarda görev yapmış olan şahısların görevleri hakkında da aydınlatıcı bilgi bulunmaktadır. Söz konusu tablolarda

---

³⁸ *Çankırı'da Duygu Gazetesi (1930-1938)*, “Çankırı Kaza mı Olacak” s.1

1925 ile 1930 yılları arasında, Çankırı’da memur olarak görev yapan şahısların kimliklerinin tespiti açısından önemlidir.³⁹

Tablo 1
1925–1926 yıllarında Çankırı Merkez’de görev yapan şahısların isimleri ve memuriyetleri

MEMURİYET	İSMİ
Vali	Cemil Bey
Defterdar	Tahir Bey
Tahrirat Müdürü	Ömer Faik Bey
Müftü	Ata Efendi
Mahkeme-i Asli Reisi	Hasan Hayrullah Bey
Cinayet Müdde-i Umumiyesi	Sadık Bey
Mahkeme-i Asli Azası	Mustafa Hilmi Bey
“ “ “	Abdurrahim Bey
“ “ “	Mustafa Bahri Bey
Mahkeme-i Aza Mülazımı	Yaşar Subhi Bey
“ “ “	Hasan Fikri Bey
“ “ “	Şevket Bey
Müstantık	İsmail Hakkı Bey
Merkez Sulh Hakimi	İsmail Hakkı Bey
Şabanözü ve Orta Nahiyeleri Sulh Hakimi	Rauf Bey
Sıhhiye Müdürü	Ali Numan Bey
Muhasebe-i Hususiye Müdürü	Hasan Tahir Bey
Tapu Müdürü	Ali Mehdi Bey
Eytam Müdürü	Hakkı Bey
Nüfus Müdürü	Abdulvahhab Bey
Ser Mühendis (Başmühendis) Müdürü	Seyid Bey
Varidat Mümeyyizi	Ahmed Munib Bey
Belediye Reisi	Cemil Bey

Tablo 2
1925–1926 yıllarında Ilgaz Kazası’nda görev yapan şahısların isimleri ve memuriyetleri

³⁹ Çankırı’da 1925-1930 yılları arasında görev yapan memurlar ve memuriyetler hakkındaki bilgi Devlet Salnamelerinden yararlanılarak elde edilmiştir. Bkz. *Devlet Salnamesi 1925–1926*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1926, s. 583; *Devlet Salnamesi 1926–1927*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 803; *Devlet Salnamesi 1927–1928*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 458; *Devlet Salnamesi 1928–1929*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s. 458; *Devlet Salnamesi 1929–1930*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s.330.

MEMURİYET	İSMİ
Kaymakam	Reşid Bey
Mal Müdürü	Hacı Mehmed Bey
Müftü	Ahmed Tevfik Efendi
Asliye Mahkemesi Reisi	Bekir Sıdk Bey
Mahkeme Mudde-i Umumiyesi	Ahmed Muhsin Bey
Mahkeme Azası	Ahmed Hilmi Bey
Mahkeme Azası	Ahmed Beşir Bey
Müstantık	Ali Hilmi Bey

Tablo 3
1925–1926 yıllarında Çerkeş'te görev yapan şahısların isimleri ve memuriyetleri

MEMURİYET	İSMİ
Kaymakam	Besim Ömer Bey
Mal Müdürü	Cemil Bey
Müftü	Abdi Efendi
Asliye Mahkemesi Reisi	Ahmed Hamdi Efendi
Mahkeme Müdde-i Umumiyesi	Halil Bey
Mahkeme Azası	Ahmed Şevki Bey
Mahkeme Azası	Ahmed Hamdi Bey
Mahkeme Azası Mülazımı	Niyazi Bey
Müstantık	Hacı Ali Bey
Eytam Müdürü	Nuri Bey

Tablo 4
1926–1927 yıllarında Çankırı’da görev yapan şahısların isimleri ve memuriyetleri

MEMURİYET	İSMİ
Vali	Bekir Sami Bey
Defterdar	Tahir Bey
Tahrirat Müdürü	Ömer Faik Bey
Müftü	Ata Efendi
Mahkeme-i Asliye Reisi	Hasan Hayri Bey
Müdde-i Umumi	Sadık Bey
Mudde-i Muavini	Hilmi Bey
Aza	Abdurrahim Bey
Aza	Mustafa Behçet Bey
Aza Mülazımı	Şevket Bey
Aza Mülazımı	Niyazi Bey
Aza Mülazımı	Mustafa Latif Bey
Sulh Hakimi	İsmail Hakkı
Mustantık	İsmail Hakkı Bey
Sıhhiye Müdürü	Hasan Atıf Bey
Merkez Hükümet Tabibi	Ali Kadri Bey
Tapu Müdürü	Ali Mahir Bey
Ziraat Memuru	Refik Bey
Sıhhiye Baytarı	Salih Zeki Bey
Nüfus Müdürü	Abdulvahab Bey
Muhasebe Mümeyyizi	Abdulkadir Bey
Varidat Mümeyyizi	Ahmed Munib Bey
Eytam Müdürü	Hakkı Bey
Komiser Muavini	Abdulnebi Bey
Şabanözü Nahiyesi Muavini	Sadık Bey
Orta Nahiyesi Muavini	Ali Rıza Bey
Tuht Nahiyesi Muavini	Ahmet Rıfat Bey

Tablo 5**1926–1927 yıllarında Çerkeş’te görev yapan şahısların isimleri ve memuriyetleri**

MEMURİYET	İSMİ
Kaymakam	Besim Ömer Bey
Mal Müdürü	Cemil Bey
Müftü	Mustafa Efendi
Mahkeme-i Asliye Reisi	Ahmed Hamdi Bey
Müdde-i Umumi	Halil Bey
Aza	Ahmed Şevki Bey
“	Ahmed Hamdi Bey
“ Mülazımı	Muhammed Hilmi Bey
Müstantık	Hacı Ali Bey
Eytam Müdürü	Nuri Bey
Sıhhiye Baytarı	Mazhar Bey
Hükümet Tabibi	Süleyman İsmail Bey
Mecidiye Nahiyesi Müdürü	İsmail Hakkı Bey

Tablo 6**1929–1930 yıllarında Çankırı ve kazalarında görev yapan şahısların isimleri ve memuriyetleri**

MEMURİYET	İSİMLER	MEMURİYET	İSİMLER
ÇANKIRI		ILGAZ KAZASI	
Vali	Nuri Bey	Kaymakam	M. Kamil Bey
Muhasebeci	Fehmi Bey	Mal Müdürü	H. Avni Bey
Tahrirat Müdürü	Osman Bey	Müftü	A. Tevfik Bey
Müftü	Ata Bey	Asliye Mahkemesi Reisi	B. Sıtkı Bey
Ceza Reisi	H. Hayri Bey	Müddei Umumi	İ. Hakkı Bey
Müdde-i Umumi	Salim Bey	Müstantık	M. Nuri Bey
Muavin	H. Hüsnü Bey	Hükümet Tabibi	T. Hüseyin Bey
Aza	Abdurrahim Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	A. Hicabi Bey
Aza	Hilmi Bey	ÇERKEŞ KAZASI	
Aza Mülazımı	Şevket Bey	Kaymakam	Nuri Bey
Müstantık	İ. Hakkı Bey	Mal Müdürü	A. Naci Bey
Maarif Müdürü	Mithat Bey	Müftü	Mustafa Efendi
Jandarma Kumandanı	M. Zülfi Bey	Hukuk Hakimi	M. Lütfü Bey

Polis Komiser Muvini	A. Tahir Bey	Ceza Hakimi	Süleyman Bey
Sıhhiye ve Muveneti İçtimaiye Müdürü	Atıf Bey	Müdde-i Umumi	Kemalettin Bey
Muhasebe-i Hususiye Müdürü	Halit Bey	Müstantık	H. Avni
Nüfus Müdürü	Necati Bey	Hükümet Tabibi	-
Tapu Müdürü	M. Ziya Bey	Posta ve Telgraf Müdürü	Faik Bey
Evkaf Müdürü	Sabri Bey		
Ziraat Memuru	Rıfkı Bey		
Baytar Memuru	S. Zeki Bey		
Posta ve Telgraf Müdürü	Muhittin Bey		
Merkez Hükümet Tabibi	Kadri Bey		

2. Çankırı'ya Bağlı İlçeler ve Köyleri (1923- 1939)

Bu dönemde Çankırı'ya merkez dışında Çerkeş ve Ilgaz ilçeleri bağlıdır. Çankırı merkez ilçenin yüzölçümü 4145 km², Çerkeş ilçesinin 2880 km², Ilgaz ilçesinin de 1640 km²'dir. Çankırı ilinin toplam yüzölçümü 8665 km²'dir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Çankırı merkez ilçeye bağlı üç nahiye bulunmaktadır. Bunlar; Şabanözü, Orta ve Tuht (Yapraklı) nahiyeleridir. Bu dönemde Çerkeş'in tek nahiyesi bulunmaktadır. O da Mecidiye'dir. Aynı dönemde Ilgaz'a bağlı nahiye bulunmamaktadır. Çankırı merkez ilçeye bu dönemde 70; Çerkeş'e 57 ve Ilgaz'a da 75 köy bağlıdır.⁴⁰ Çankırı ve ilçelerine bağlı köyler şunlardır:

Çankırı Merkez İlçe : 1- Apsarı, 2- Ahlat, 3- Akçavakıf, 4- Akören, 5- Alica, 6- Alva, 7- Anuza, 8- Aşağı Çavuş, 9- Aşağı Pelitözü, 10- Aşağı Yanlar, 11- Ayan, 12- Balıbağı, 13- Ballıbidik, 14- Bayındır, 15-Boyaka, 16- Buğay Korgun, 17- Büyük Hacı Bey, 18- Çayır Pınar, 19- Çiftlik, 20- Çivi, 21- Çukurören, 22- Dede, 23- Deyim, 24- Dutağaç, 25- Dümelli, 26- Fene (Nahnaz), 27- Gedene, 28- Genek, 29- Germece, 30- Gölez, 31- Gölezkayı, 32-Handırı, 33- Hasakça, 34- Hıçıp, 35- Hıdırlık, 36-Hisarcık (Asarcık), 37- Ildızım, 38- İkiçam, 39- İnaç, 40- İmandık, 41- Karadayı, 42- Karaşeyh, 43- Karaşeyh, 44- Korgun, 45- Küçükülü, 46- Küçük Hacı Bey, 47- Maruf, 48- Merzi, 49- Mudun, 50- Ovacık, 51- Paşa, 52- Saray, 53- Seydi, 54- Süleymanlı, 55- Şarklı,

⁴⁰ A. K. Üçok, a.g.e., s.106-107.

56- Tuzlu, 57- Urvay, 58- Yenice, 59- Yukarı Çavuş, 60- Yukarı Petözü, 61- Yukarı Yanlar, 62- Bozkur, 63- Karadibek, 64- Bayan Pınarı, 65- Reşadiye, 66- Danabaşı, 67- Ağzıbüyük, 68- Karaömer, 69- Satıyüzü, 70- Taytak.

Çerkeş İlçesi:⁴¹ 1- Ağa, 2- Ahur, 3- Akbaş, 4- Akhasan, 5- Aliözü, 6- Başboyunduruk, 7- Bayındır, 8- Bedil, 9- Belen, 10- Belkavak, 11- Beydili, 12- Beymelik, 13- Boduroğlu, 14- Bozoğlu, 15- Bölükören, 16- Çalıören, 17- Çatak, 18- Çaylı, 19- Çayırık, 20- Dağçukurören, 21- Dikenli, 22- Dökecek, 23- Dudaş, 24- Erkeş, 25- Fındıcak, 26- Gökçeler, 27- Göynükçukuru, 28- Hatıpoğlu, 29- Kabak, 30- Kadıözü, 31- Karamustafa, 32- Karaşar, 33- Kısaç, 34- Kızılır, 35- Kiremitçi, 36- Dereköy, 37- Kuzören, 38- Meydan, 39- Ovacık, 40- Gelik, 41- Ören, 42- Örenli, 43- Pelitcik, 44- Saraycık, 45- Sofuoğlu, 46- Şeyhdoğan, 47- Taşanlar, 48- Taşoluğu, 49- Türbaşı, 50- Ulu, 51- Yaka, 52- Yakuplar, 53- Yeniköy, 54- Yıprak, 55- Yumaklı, 56- Zaim, 57- Afşar.

İlgaz İlçesi: 1- Akçaören, 2- Akçaören, 3- Alibey, 4- Aktaşevceği, 5- Alpa, 6- Alpağut, 7- Aluç, 8- Arpayeri, 9- Aşağıbozan, 10- Aşağımeydan, 11- Aşıklar, 12- Aşağıdere, 13- Baslama, 14- Bey, 15- Belören, 16- Bucura, 17- Bucuradere, 18- Bucurademirciler, 19- Bucurayenice, 20- Bükcük, 21- Cendere, 22- Çevrenas, 23- Çomar, 24- Çörekçiler, 25- Danışman, 26- Dengi, 27- Eksik, 28- Engine, 29- Eskice, 30- Hacıhasan, 31- Ilıslık, 32- Ericcek, 33- İn, 34- Kaçan, 35- Kale, 36- Kavaklı, 37- Kayı, 38- Kazanıkızsiniri, 39- Kırışlar, 40- Kızılıbrak, 41- Kızılsin, 42- Kise, 43- Kurmalar, 44- Kuyupınar, 45- Mesutören, 46- Mülayim (Donayşe), 47- Mülayim Yenice, 48- Musa, 49- Okçular, 50- Ödemiş, 51- Ömerli, 52- Sağırlar, 53- Soraycık, 54- Sarmaşık, 55- Satılar, 56- Sazak, 57- Seki, 58- Sercele, 59- Süleyman Hacılar, 60- Şeyhler, 61- Şeyhyunus, 62- Yakacık, 65- Yazı, 66- Yerkuyu,⁴² 67- Yukarıbozan, 68- Yukarıdere, 69- Yukarımeydan, 70- Yuvademirciler, 71- Dumlupınar, 72- İki kavak, 73- Dikenli, 74- Kisecik, 75- Şıhlar.

Bunların dışında 1928 yılında Cacıklar, İshakça, Göneykişla, Kozakkışla köyleri de Çankırı'ya bağlanmıştır.⁴³ Cumhuriyet döneminde, Osmanlı dönemi ile kıyaslandığında Çankırı'nın idari açıdan geliştiğini görmekteyiz. Bunun en önemli nedeni, Maliye'den

⁴¹ Bayındırlar ve Dodurga köylerinin Çankırı merkez kazasına bağlanması ile ilgili bkz ; *BCA*, 030 11 1, 46 43 (28-1-1929); A. K. Üçok, a.g.e., s.95.

⁴² Tosya kazası ile Yerkuyu'nun İlgaz'a bağlanması ile ilgili bkz ; *BCA*, 030 11 1 55 11 6, (27.04.1930)

⁴³ *BCA*, 030,11 1,44 36 22, (27.04.1928)

İdare-i Hususiye'ye yani Özel İdare'ye devredilen bazı vergilerin daha kolay tahsil edilmesi düşüncesi yatmaktadır.⁴⁴

3. Çankırı Valileri, Belediye Başkanları ve TBMM Üyeleri (1920-1939)

a) Valiler

İncelediğimiz dönemde valiler, vilayetlerde devleti hemen hemen her alanda temsil eden en üst yetkilidir. Vali kimi zaman belediye başkanı, kimi zaman Cumhuriyet Halk Fırkası'nın il başkanıdır. Cemil Bey'in 1925-1926 yıllarında Çankırı'da hem vali hem de belediye başkanı olması gibi. Kısaca vali, vilayetlerdeki her türlü işten sorumludur. Bu çerçeveden konuyu ele aldığımızda incelenen dönemde Çankırı'nın en güçlü adamları hiç şüphesiz valilerdir. İnceleme dönemimizde Çankırı'da görev yapan ise valiler şunlardır:⁴⁵

1925-1926	Cemil Bey
1926-1927	Nuri Bey
1927-1929	Bekir Sami Bey
1929-1933	Adil Bey
1933-1934	Hazım Bey
1934-1936	D. H. Hüsnü Uzgören

b) Belediye Başkanları (1919-1943)

1919-1923	Salim Efendi
1923-1927	Cemal Dolunay
1927-1928	Dedezade Hilmi Bey
1928-1934	Hacı Şeyhzade Sait Bey
1934-1938	Ömer Dedeoğlu
1938-1943	Rifat Dolunay

⁴⁴ *Cumhuriyetin 15' inci Yılında Çankırı*, Tan Matbaası, İstanbul,,1938, s.41 vd.

⁴⁵ *BCA*, 030 18 01 01, 015 62 6; *BCA* 030 18 01 01, 019 37 9; Bkz. Kamil Erdeha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1975; Çankırı İl Yıllığı 1967

TBMM'nin Ankara'da açılması ile Çankırılar da Ankara'ya milletvekillerini göndermişlerdir. Milli Mücadele'den başarı ile çıkan Türk milleti, artık yeni dönemde Ankara'da yeni bir devlet, yeni bir meclis ve yeni bir vizyonla ülkeye ve dünyaya bakacaktır. Çankırılar da bu yeni oluşum içinde yerlerini almışlar ve TBMM'ye milletvekillerini göndermişlerdir. İncelediğimiz dönemde bu milletvekilleri I. ve II. Meclis ile Cumhuriyet Halk Fırkası sıralarında görev yapmışlardır. Dönemin Çankırı milletvekilleri şunlardır:⁴⁶

I. Dönem Çankırı Milletvekilleri (23.04.1920–16.04.1923)

Behçet B. Kutlu

Müşak B. Torba

Neşet Akkar

Said Üçok

Tahir Efendi, halk arasındaki yaygın adı Aşık Musullioğlu

Tevfik Durlanık

Yusuf Ziya Esen (İsfendiyaroğlu)

II. Dönem Çankırı Milletvekilleri (11.08.1923–26.06.1927)

Mustafa Abdülhalik Renda

Rifat Ünür Saraçoğlu

Yusuf Ziya Esen (İsfendiyaroğlu)

Ahmet Talat Onay

III. Dönem Çankırı Milletvekilleri (01. 11. 1927- 26.03.1931)

Mustafa Abdülhalik Renda

Rifat Ünür Saraçoğlu

Yusuf Ziya Esen (İsfendiyaroğlu)

Ahmet Talat Onay

IV. Dönem Çankırı Milletvekilleri (04.05.1931–23.12.1934)⁴⁷

Yusuf Ziya Esen (İsfendiyaroğlu)

Mustafa Abdülhalik Renda

Rifat Ünür Saraçoğlu

Ahmet Talat Onay

⁴⁶ *Türk Parlamento Tarihi, TBMM IV. Dönem 1931–1935*, II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1996. SAYFA VER

⁴⁷ *BCA*, 030 10, 75 497 22.

V. Dönem Çankırı Milletvekilleri (01.03. 1935- 27. 12. 1939)⁴⁸

Yusuf Ziya Esen (İsfendiyaroğlu)

Mustafa Abdülhalik Renda

Rifat Ünür Saraçoğlu

Fazıl Nazmi Örkün

Hatice Özgener (18. ilk kadın milletvekili)

Hüseyin Cahit Yalçın

Mustafa Önsoy

Sami Çölgeçer

İncelenen dönemde Çankırı milletvekilleri içinde en meşhuru Mustafa Abdülhalik Renda'dır. 1881 Yanya doğumlu olan Abdülhalik Renda, TBMM'nin ilk sivil kökenli başkanıdır. Renda, Osmanlı'nın son döneminde kaymakamlık, valilik ve Dahiliye Nezareti Müsteşarlığı görevlerinde bulunmuştur. Malta'ya sürülen 150'likler arasında da yer alan Renda, sürgünden döndükten sonra, 1921'de İktisat ve Dahiliye Nezaretleri'nin müsteşarlığına getirilmiştir. II. TBMM'de Çankırı milletvekili seçildiğinde son görev yeri İzmir valiliği olan Renda, incelediğimiz dönemde I. Dönem dışındaki bütün dönemlerinde Çankırı milletvekilidir. Renda 1927-1928 yıllarında Bahriye Vekaleti vekilliği; 1934'te de Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1935'te Kazım Özalp'in Milli Savunma Bakanlığı'na getirilmesi ile TBMM Başkanı seçilen Renda, bu görevi 5 Ağustos 1946'ya kadar sürdürmüştür. Atatürk'ün ölümü üzerine bir gün için Cumhurbaşkanı Vekili de olan Renda, TBMM Başkanlığı'ndan ayrıldıktan sonra Hasan Saka kabinesinde Devlet Bakanlığı'na getirilmiştir. 1948'de siyasetten çekilmiş ve 1957 yılında da ölmüştür.⁴⁹

TBMM'nin ilk açılışından ölüm tarihi olan 28 Ekim 1940'a kadar aralıksız, yaklaşık 20 yıl Çankırı milletvekilliği yapan Yusuf Ziya Esen İsfendiyaroğlu Çankırı milletvekilleri içinde ayrı bir yere sahiptir. Bölge kurulmuş olan önemli beyliklerinden Candaroğulları (İsfendiyaroğulları) sülalesine soyu dayanan Ziya Bey, Çankırı tarihi üzerinde çok etkili olmuş, hayır eserleri ve vakıfları ile hâlâ varlığı hissedilen bir ailenin üyesidir. Ziya Bey, Cumhuriyeti kuran I. TBMM'de Çankırı milletvekilidir. Çankırı'yı

⁴⁸ BCA, 030 10 75, 75 497 22.

⁴⁹ Bkz. <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=346>. 04.01.2008.

TBMM'de ölene kadar temsil etmiştir. Mecliste olduğu yıllarda İçişleri, Adalet ve Dilekçe Komisyonlarında çalışmıştır.⁵⁰

Çankırı'nın bu dönemde öne çıkan bir başka milletvekili Ahmet Talat Onay'dır. 1885'te Çankırı'da doğan Talat Onay, şair yazar ve edebiyat araştırmacısıdır. Çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği yapan Ahmet Talat Onay, Anadolu ve Duygu gazetelerinde başyazarlık yapmış; ayrıca Yazdığı makalelerle milli duyguların canlandırılmasına çalışmıştır. Milli Mücadele'ye Tiraje, Köroğlu ve özellikle Açığsöz dergilerinde yazdığı yazılarla destek veren Ahmet Talat, 12 Ağustos 1923'de II. Dönem Çankırı Milletvekili seçilmiştir. Ahmet Talat bundan sona 4. ve 7. dönemlerde Çankırı, 5. ve 6. dönemlerde de Giresun milletvekili olarak TMMM'de görev yapmıştır. Pek çok edebi çalışması bulunmaktadır.⁵¹

Çankırı'nın incelediğimiz dönemdeki bir başka meşhur milletvekili Edebiyat-ı Cedide akımının önde gelen temsilcilerinden, 1875 Balıkesir doğumlu, Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Malta sürgünü yılları, Tanin Gazetesi macerası, İstiklal Mahkemesi'nde yargılanma ve berat, Çorum'a süresiz sürgün ve 1926'daki aftan sonra 1935-1939 yılları arası Çankırı milletvekili olan Hüseyin Cahit, bir dönem TBMM'de Çankırlıları temsil etmiştir.⁵²

---

⁵⁰ Hakkı Duran, *Çankırı Araştırmaları Sitesi*,[http:// www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=1038](http://www.cansaati.org/topluluk/forum_posts.asp?TID=1038). 04.01.2008.

⁵¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Talat_Onay. 04.01.2008.

⁵² http://www.edebiyatogretmeni.net/huseyin_cahit_yalcin.htm. 04.01.2008.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANKIRI'NIN EKONOMİK YAPISI (1923-1939)

1. Atatürk Dönemi Ekonomi Anlayışı ve Devletçilik İlkesi

Birinci Dünya Savaşı ağır can ve mal kayıplarına neden oldu. Bu koşullarda, çökmesi beklenen “hasta adam”, Kurtuluş Savaşı ile bu beklentileri boşa çıkardı. Lozan Anlaşması’yla, Osmanlı İmparatorluğu’ndan küçük fakat tümüyle özgür ve laik bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti yeniden varlık buldu.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye açlık endişesi yaşayan bir ülke konumundaydı. Örneğin, şeker, çay ve kumaş gibi temel mallar için bile yabancılara büyük paralar ödenerek dışardan satın alınıyordu. Kapitülasyonlar her filizlenen endüstri atılımını baltalamış ve gelişmesine olanak tanımamıştır. Yeraltı madenlerimiz bilinmiyor ve işletilmiyordu.⁵³

a) Kalkınma Modeli Arayışları

Kurtuluş Savaşı Batı devletlerine karşı yapılmış olmasına rağmen, uygarlık yolunda ilerlemek gereğine inanan ve bu inancını “**en doğru tarikat, medeniyet tarikatıdır**” diyen Atatürk, bu devletlerin sosyal ve ekonomik sistemini model almıştı. Anayasa ve Medeni Kanun, harf ve kıyafet devrimleri de bu yöndeki çabalarının en belirgin örnekleridir.

Ocak 1923’de İzmir’de yaptığı bir konuşmada, “**Türkiye devlet-i bir devlet-i iktisadiye olacaktır**” diyen Atatürk, daha Cumhuriyet bile ilân edilmeden, 17 Şubat – 4 Mart 1923’te İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi’ni açış konuşmasında şu görüşlere yer vermiştir: “**İktisadiyat demek her şey demektir... Yeni hükümetimizin bütün programları iktisat programından çıkmalıdır... Hepimizin arzusu şudur ki, memleketimize zenginler memleketi... çalışanlar diyarı denilsin... Siyasi, askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun iktisadi muvaffakiyetlerle tezviç edilemezse husûle gelen zaferler pâyidar olamaz... Yeni Türkiye’imizi lâıyk olduğu**

⁵³ Yabancıların Osmanlı’daki faaliyetleri için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, “Tanzimat Devrinde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri”, *150. Yılında Tanzimat*, Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, Ankara, 1992, s.101–102.

mertebeyle isal için behamehal iktisadiyatımıza birinci derecede ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz.”⁵⁴

Lozan barış görüşmelerinin kesintiye uğradığı bir sırada toplanan İktisat Kongresi’nde alınan kararlar şunlardır:⁵⁵

- Ekonomik gelişmeye katkısı bulunmak koşuluyla yabancı sermayeye karşı olunmayacaktır.
- Çalışma özgürlüğü ilkesi benimsenecek, tekelciliğe izin verilmeyecektir.
- Reji adlı yabancı şirket tarafından yönetilmekte olan dış tütün tekeli kaldırılacak, tütün tarımı ve ticareti serbest olacaktır.
- Tütün dışarıya işlendikten sonra gönderilecektir.
- Aşar vergisi kaldırılacaktır.
- Dış satımlar desteklenecek, lüks ithalâttan kaçınılacaktır.
- Gümrük politikasında ticaret, tarım ve sanayi korunup desteklenecektir.

Bu kararlar, temel alınmış bir program ya da plan olmayıp genel nitelikli temennilerden ibarettir.

b) Cumhuriyet’in İlk Yıllarındaki Ekonomik Uygulamalar (1924–1931)

1 Mart 1922 günlü Meclis açış konuşmasında; **“Mali siyasetimiz halkı tazyik etmeden ve ona zarar vermekten kaçınmakla beraber, mümkün olduğu kadar dışarıya muhtaç olmadan yeterince gelir sağlamak esasına dayanmaktadır”** diyen Mustafa Kemal Atatürk, bütçenin ekonomik yapıya uygun ve denk olması konusunda çok titiz davranmıştır. Aşar vergisi 1925 yılında kaldırıldı. Bu yolla doğan vergi kayıpları, arazi vergisi ve tüketim vergilerinin oranları yükseltilerek karşılanmaya çalışıldı.

Köylünün ürünün %10’u üretim masrafları dikkate alınmadan aynen alınan, toplama işi eşraftan ve ağalardan olan görevlilerce yapılan ve bu nedenle kırsal kesimde derebeylik ilişkilerinin kurulmasına neden olan, toprağa yatırım yapılmasını ve üretim tekniğinin gelişmesini engelleyen aşar vergisi, 1925 yılında kaldırılarak doğan vergi kayıpları, arazi vergisi ve tüketim vergilerinin oranları yükseltilerek karşılanmaya çalışıldı.

⁵⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I (1919–1938), s.122

⁵⁵ Ö.Celal Sarc, “Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi ve İktisat Politikaları”, *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, Eczacıbaşı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 335–378.

Ulaştırmanın yetersiz oluşu ülke içinde mal akışını ve ulaşımı aksatıyordu. Atatürk 1931 yılında Malatya’da yaptığı konuşmada; **“Demiryolları memleketin tüfekten, toptan daha mühim bir emniyet silahıdır... Muayyen zamanlar zarfında vatanın bütün mntukaları çelik raylarla birbirine bağlanacak”** demiştir. 1924 yılında İmparatorluktan kalma 4086 km. uzunluğundaki demiryolu (2352 km. yabancı şirketlerce işletiliyordu ve daha sonra millileştirildi; 1734 kilometresi devlet tarafından işletiliyordu ki, buna bir Alman şirketi tarafından yapıldığı halde bir süreden bu yana devlet tarafında işletilen 1378 kilometrelik Anadolu-Bağdat hattı da dahildi), 1931’de 50716 km.’ye çıkarıldı. Dolayısıyla 1924–31 yılları arasında yapılan yeni demiryolu uzunluğu 1630 km’dir.

1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması’yla kapitülasyonlar kaldırıldı. 1926 tarihinde çıkarılan bir yasa ile de kabotaj (gemi trafiği) Türk gemilerine ayrıldı. Bu tarihten sonra ticaret filosunun tonajı (özel armatörlerin filoları dâhil), dışardan satın alınan gemilerle arttırıldı; gemicilik sanayinin kurulması ve tersanelerin modernleştirilmesi çalışmaları başlatıldı. Tütün Rejisi satın alınmış ve 1926’dan itibaren tuz tekeliyle birlikte İnhisarlar (Tekel) Umum Müdürlüğü adı altında bir devlet tekeli oluşturulmuştur. Bunlara yeni tekeller (kibrit, ispiroto ve alkollü içkiler, barut ve patlayıcı maddeler, şeker, petrol ve benzin, İstanbul, İzmir, Mersin ve Trabzon liman tekelleri gibi.) Dış kaynaklı tekeliğe izin verilmek istenmese de, yeni tekellerden bazılarının işletilmesi bir süre yabancı şirketlere bırakılmıştır.

Türk bankacılık tarihine baktığımızda gelişim süreci Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerine kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet öncesinde 1911–1923 tarihleri arasında milli sermaye ile 21 banka kurulmuş; ancak, bunlar sektördeki yabancı bankaların kredi piyasasına egemen olmaları karşısında faaliyetlerini sürdürmekte zorlanmışlardır. Bu bankalardan iflas ve tasfiyeler sonucu ancak 18’i Cumhuriyet dönemine geçebilmiştir. Ülkemiz, Cumhuriyetin ilanından sonra ekonomik kalkınmaya önem vermiş, sınaî ve ticari hayatı canlandırmak amacıyla ulusal bankacılığı geliştirmeye başlamıştır. Hem sanayi ve ticarete gereken kredileri elverişli koşullarda sağlama, hem de bizzat teşebbüslere girişmek suretiyle kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla 1924’de İş Bankası kurulmuştur. İş Bankası sermayesi özel olan ilk büyük Türk mali kuruluşudur.⁵⁶

---

⁵⁶ Suna Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, İş Bankası Yay., Ankara, 2000, s. SAYFA VERİLMELİ

Şeker sanayisinin kurulmasını sağlayan ve özendirici önlemler 1925 yılından itibaren alınmaya başlanmıştır. Atatürk'ün "**Endüstrileşme en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır**"⁵⁷ sözleri uyarınca, hükümet, şeker sanayisi için öngörülen olanakların çoğunu, "**Teşvik-i Sanayi Kanunu**" (ilk olarak 1913'de çıkarıldı, 1924'de değiştirildi ve 1927'de günün koşullarına göre yeniden düzenlendi) aracılığıyla diğer sanayi işletmelerine de sağlanmıştır. Bu desteklere 1929'dan sonra gümrük koruması da katılmıştır. Çünkü; Lozan Antlaşması 1924'de yürürlükte bulunan gümrük resimlerini beş yıl süreyle dondurduğundan, sanayileşmeyi destekleme politikasının en önemli aracı olan gümrük korumacılığını 1929'a kadar uygulayamamıştı.

Atatürk, ülkenin değişik yörelerinde (Ankara, Yalova, Silifke, Dört Yol ve Tarsus'ta) örnek çiftlikler kurmak, bu çiftliklerde traktör kullanarak tarım yapmak, çiftlik ürünlerini çevreye dağıtmak, komşu çiftliklerle birlikte kooperatifler kurmak ve kooperatifçiliği teşvik etmek kişisel çabalarla da tarımın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Daha sonra bu çiftlikler "**köylüler için bir okul, özendirici bir araç olarak kullanılmak üzere**" devlete geçmiştir.

1923-24 ve 1930-31 arasında GSMH yılda ortalama % 8.6, tarım ise % 9.2 düzeyinde büyümüştür. 1923-24'de barışa yeni kavuşan, savaşın izlerini taşıyan, ekonomisi rayına oturmamış ve olağan duruma dönüş sürecindeki bir ülke için bu veriler oldukça anlamlıdır. Bu dönemde, ülkede demiryolu şebekesinin büyümesinden de yararlanılarak ana tarımsal ürünler gereksinmesi iç üretimle karşılanır hale gelmiş, tahıl alımları İmparatorlukta bazı yıllar büyük düzeye ulaşırken artık hemen hemen durmuştur.

Tarımsal üretimin artması ithal ikamesini (ithal edilen malların iç üretimle karşılanması) olanaklı hale getirmiş ve özellikle yünü ve pamuklu dokuma alanında ithal ikamesi belirli ölçüde de olsa gerçekleşmiştir. Ancak bu gelişme yeni malların ve makine dışalımını artırmıştır. Bütün bu gelişmelerle birlikte, mamul mallar dışsatımı yok denecek kadar az olmuş ve yeni sanayi dış satışlar yoluyla da dış ticaret dengesine katkıda bulunamamıştır. Bunun nedenleri arasında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun modern sanayi işletmelerinin başlıca niteliklerinden yoksun, çoğunluğu ilkel bir teknolojiyle çalışan ve iş bölümünü yeterince uygulayamayan küçük işletmeleri kapsamına alması; gümrük kanununun 1929'a kadar uygulanamamış olması; sermaye birikiminin ve kredi kaynaklarının

---

⁵⁷ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri*, Uygur Yayınları, 1981; s.73

yetersizliği; teknolojik ve ticari bilgi ve deneyimin azlığı; girişimcilik ve yatırım eğilimin zayıflığı gibi ekonominin o dönemde içinde bulunduğu koşullar sayılmaktadır.⁵⁸

1931'e kadarki politikaya "**liberal**" denilmekteyse de, gerçekte hükümet, ekonomiye çeşitli yollarla müdahale etmiş ve koruyucu önlemler uygulamış, demiryolları yapımını ele almış, tekeller kurmuş ve bazı üretim ve hizmet alanlarını özel sektöre kapatmıştır. Ancak kalkınmayı, özel girişimi desteklemek suretiyle gerçekleştirmek hedefine bağlı ekonomi politikasına ve İzmir İktisat Kongresi'nin genel eğilimine de uygun hareket edilmeye de çalışılmıştır.

c) Devletçilik Dönemi Ekonomi Politikaları (1930–31, 1937–38)

1924–30 döneminde sağlanan gelişmelere rağmen, sanayileşmede yeterli bir ilerleme sağlanamamış ve gereksinme duyulan ürünlerin çoğunun dışardan yapılan alımlarla karşılanmaktadır. Bunun sakıncaları, 1930'lu yılların başındaki dünya iktisadi buhranı biraz daha artırmıştır. Buhran fiyatlarda çok ciddi düşüşlere neden olmuş, özellikle hammaddeler ile tarımsal ürünlerin fiyatları, sanayi ürünlerinin fiyatlarından çok daha fazla düşürmüştür. Türkiye gibi dışarıya tarım ürünleri satan ülkeler bundan büyük zarar görmüşlerdir. Türkiye'de tasarlanan yeni politika genel olarak, "**yapılması gerektiği halde yapılamayan işlerin devletçe üstlenilmesi**" (yani devletçi) biçiminde özetlenebilir. Daha açık biçimde "**devletçilik**" 1931'de, ilke olarak, Cumhuriyet Halk Fıkrası Programı'na girmiş; 1937'de de Türk devletinin ana nitelikleri arasında Anayasa'da yer almıştır.

Atatürk "**devletçilik**" ilkesine ilişkin bir sözünde şöyle demektedir: "Bizim gttğmz devletçilik", bireysel çalışma ve etkinliği esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde ulusal refaha, ülkeyi bayındırlığa eriştirmek için ulusun genel ve yüksek yararlarının gerektirdiği işlerde, özellikle ekonomik alanda devleti fiilen ilgilendirmektedir".

Devletçilik politikasının başlıca içeriğini oluşturan, Sanayileşmenin devletçe ele alınıp yürütülmesi ilkesini, o zamanki koşullar altında yerinde, hatta zorunlu saymak gerekir. Gerçekte o koşullarda henüz gelişmemiş olan özel kesime ve yabancı sermayeye gvenilemezdi. Bu nedenle pragmatik açıdan sanayinin kurulmasını devletin üstlenmesi

---

⁵⁸ .C. Sarc, a.g.m., s. 335–378.

kaçınılmazdı. Kaldı ki 1930’lu yıllardaki devletçilikle bugünkü “**karma ekonomi**”nin temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte, devletçe kurulan sanayinin daima devletin kalması ve devletin tek üretici olduğu kollarda tekel durumuna devam etmesi ayrı bir tartışma konusudur.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan bu iki dönem bir bütün olarak “**Atatürk dönemi**” olarak ele alındığında, Türkiye ekonomisi açısından mutlu bir dönem olmuştur. Bu dönemde, ülke enflasyondan uzak kalmış, milli gelir 2.6 kat, kişi başına geliri 2 kattan daha fazla artmıştır. Bu sonuçlara ulaşılmasında, bir yandan yaptığı inkılaplarla ülkenin sosyal yapısını yenilerken, diğer yandan ekonomi politikası uygulamalarında daima akılcılık yolunda etkili olan Atatürk’ün katkısı çok büyüktür.⁵⁹ Modern Türkiye’nin kurucusu Atatürk, en kötü şartlarda bile, gelişme yolunun, ulusun kendi öz kaynaklarına güvenmekten geçtiğini içte ve dışta herkese kanıtlamıştır.

2. Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Çankırı’nın Ekonomik Durumu

Mustafa Kemal Atatürk’ün o dönemin şartları içinde söylediği, ancak geçerliliği sonraki yıllar için de anlamlı olan şu sözler, Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma ve ilerleme yolunda atacağı adımları veciz bir şekilde özetlemektedir. “Çalışmadan, yorulmadan, üretmeden rahat yaşamak isteyen toplumlar, önce haysiyetlerini, sonra hürriyetlerini ve daha sonra da istiklal ve istikballerini kaybederler”.⁶⁰ Cumhuriyet’in ilk yıllarında Çankırı halkının Atatürk’ün yukarıdaki sözleri ışığında, yapılan ekonomik alandaki yeniliklere yabancı kalmadığı ve gelişme yolunda arzusunu açıkça ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda da görüldüğü gibi sanayi bakımından çok büyük atılımlar yaşanmasa da, o dönemin şartları çerçevesinde iyi niyetli girişimler ve hamleler hiç eksik olmamıştır. Çankırı’da yaşamak ucuzdu, en azından halk kendi ihtiyacını karşılayabiliyordu. Tabii ki bunda halkın tarımla uğraşması nedeniyle ihtiyacı olan tüketim maddesini kendisinin üretmesinin büyük rolü vardı. İçe kapalı, kendi için üretim yapan geleneksel tarım anlayışı hakimdi. Bu yüzden yerel gazeteler Çankırı’nın bu özelliğine vurgu yaparak çevre il sakinlerini, bilhassa başkentlileri Çankırı’ya davet etmişlerdir. Çankırı Gazetesi’nde “**Zahire Piyasası**” adıyla çıkan yazıda; buğdayın tohumluk cinsi 65, hakı beş okkadan, arpanın hakı 26 kuruş, sadeyağın nefisi 120, yumurtanın tanesi 100 para, pilicin tanesi 25

⁵⁹ Ö. Celal Sarc, a.g.m., s. 335–378.

⁶⁰ İ. Z. Eyüboğlu, a.g.e, s.57

kuruş, Tosya pirincinin okkası 35, Ilgaz pirincinin 37.50 kuruştan satıldığını öğrenmekteyiz.

Çankırı'da Anadolu'nun birçok kenti gibi Osmanlı'nın son döneminde unutulmuş, ihmal edilen yerler arasında idi. Cumhuriyetin Çankırı'ya kazandırdıklarını, gelişme merhalesinde aldığı yolu anlamak için söz konusu süreci belli kısımlara ayırarak incelemeye çalışacağız.

a. Tarım ve Hayvancılık

Çankırı, 8850 km² 'lik alanı ile başlı başına bir çiftçi vilayettir.⁶¹ Vilayetin jeolojik yapısı araziye ikiye ayırır. Birincisi, yüksek arazidir ki buralarda kurulu köylere kır köyleri yani dağ köyleri denir. Bu köylerde ziraat yağmurların vakti zamanıyla ve lüzumu kadar yağmur yağmamasına bağlıdır. İkincisi sulanabilen arazilerdir.⁶² Bu araziler çay kenarları ve suyun uğradığı yerlerdedir. Bu topraklarda özellikle bağlar mevcuttur. Çankırı için bağların önemini ve sorunlarını Duygu Gazetesi'nde çıkan şu satırlardan anlamak mümkün: "Otuz sene evveline kadar Kara Köprü bağlarının sulak, Küçük Derbent ve Mağara yakası cihetinin kıraç bağları Çankırı merkezinin ihtiyacını temin edecek derecede çok mahsul vermekte idi. Bu üzüm mahsulünden sucuklar, süt balı, pekmez, şıra ve hülasa bir evin kışlık ihtiyacı yapılırdı".⁶³ Yine aynı yazıda bağların veriminin düşmesinin sebebi olarak şu ifadeler yer almaktadır:

1- Kara Köprü bağlarını sulayan Paşa harkı ve Kara Musa harkı sularının, yukarıdaki köyler tarafından salıverilmemesinden yaklaşık 10 km. kadar alana yayılmış olan bağlar harap olmuştur.

2- Küçük Derbent ve Mağara Yakası kıraç bağları ise harpler, kuraklıklar ve bakımsızlık yüzünden yok olmakla yüzyüzedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Çankırı'da meyveciliği geliştirmek için meyve çekirdeklerini toprağa ekme suretiyle zirai girişimlerde bulunulmuştur. Her sene seksen ile yüz bin ağaç ilaçlanmıştır. Bu arada ekili araziye zarar veren domuzlara karşı ziraat dairesince köylere silah ve cephaneye verilerek mücadele yapılmış ve neticede domuz

⁶¹ *Cumhuriyetin 15. inci Yılında Çankırı*, Tan Matbaası, İstanbul, 1938, s.87.

⁶² A. K. Üçok, a.g.e., s. 115 vd.

⁶³ *Çankırı'da Duygu Gazetesi (1930- 1938)*, "Bağlarımız", 20 Birinci Kanun 1930, sayı:11.

tahribatı önlenmiştir. Ziraat fen memurları tarafından köylere sık sık gidilerek köylüler zirai konferanslarla eğitilmiştir.⁶⁴

Külburnu mevkiinde 1938 de 80 hektar saha meyve fidanlığı için maliyeden devir alınarak tesisata başlanmış, beş hektarlık sahada yabani meyve çekirdeği ekilerek 30000–40000 fidan elde edilmiştir. 1927 Tarım Sayımı'na göre Çankırı'da 17000 dolayında çiftçi ailesi bulunuyordu.⁶⁵ İlde ekili alanların % 94'ünü aşan bölümü tahıllara, % 5'i baklagillere, % 1'den azı da sanayi bitkilerine ayrılmıştı. 1927'de Çankırı'da 17000 dolayında tarım aracı mevcuttu. Bunlardan sadece 116'sı modern tarım makineleriydi. Tarımsal faaliyetlere bağlı olarak zahirecilik faaliyetleri de önem kazanmıştır. Taşıma arabalarının ucuzlaması ve yolların çoğalması ile pazara satış da artmıştır.⁶⁶ Pazara satış için sunulan buğday, 1937 rakamlarına göre şöyledir:

1937 yılında bankanın aldığı	96.779 kg. buğday
1937 yılında un fabrikasının aldığı	4000.000 kg. buğday
1937 yılında Zonguldak'a kadar demir yolu üzerindeki yerlere yapılan satış	4000.000 kg. buğday
TOPLAM YAPILAN SATIŞ	896.7779 kg. buğday
1937' de Kastamonu ya giden	10.000.000 kg buğday
1937' de ilçelerle beraber merkezde sarfiyat	9.000.000 kg buğday
TOPLAM	19.000.000 kg. buğday
1937'de ilçelerle beraber merkezde sarfiyat	6.000.000 kg. buğday
1937'de diğer illere giden	4.000.000 kg. buğday
TOPLAM	10.000.000 kg. buğday

Zirai faaliyetler içinde pirincin de bölge tarımı içinde önemli bir yeri mevcuttur. Öteden beri Tosya pirinci adıyla tanınan pirinç, Ilgaz'ın Devrez Deresi etrafındaki köylerde yetiştirilir. Kalite itibariyle Tosya pirincinden daha iyi olan bu pirinçler, Tosya Çeltik Fabrikası'ndan çıktığı için Tosya pirinci adıyla pazarlara sevk olunur.⁶⁷ Cumhuriyetin ilk yıllarında Çankırı'da tarım faaliyetlerinin durumunu doğru bir şekilde

⁶⁴ Cumhuriyetin 15.inci Yılında Çankırı, s.87.

⁶⁵ Oya Siler, Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923- 1938), İstanbul, 1981. s.92

⁶⁶ Cumhuriyetin 15.inci Yılında Çankırı, s. 118.

⁶⁷ T. Başer, a.g.e., s. 77-78; ayrıca bkz. Çankırı'da Duygu Gazetesi (1930- 1938), "Milli Servetlerimizden Yün, Pamuk", 28 Mayıs 1932, Sayı: 84

tespit etmek için ilgili yıllara ait devlet yıllıklarının verilerine de başvurmak gerekir.⁶⁸ Bu veriler ışığında Çankırı’da yetişen ürünler ve miktarları şöyledir:

Tablo 7/1
1928–29 Yıllarında Çankırı Merkez İle Ilgaz ve Çerkeş Kazalarında Üretimin Genel Durumu

KAZALAR	BUĞDAY	ARPA	KAPLICA	KIRPİRİNÇİ	MISIR	NOHUT
	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO
ÇANKIRI	9.621.000	8.453.460	0	0	53.640	63.900
ILGAZ	3.000.000	2.500.000	50.000	0	40.000	0
ÇERKEŞ	2.700.000	3.000.000	1.800.000	15.00	200.000	0
GENEL TOPLAM	15.321.000	13.953.460	1.850.000	15.000	293.640	63.900

⁶⁸ Çankırı Devlet Yıllığı 1928–1929, s. 454–455.

Tablo 7/2
1928–29 Yıllarında Çankırı Merkez İle Ilgaz ve Çerkeş Kazalarında Üretimin Genel Durumu

KAZALAR	MERCİMEK	FASULYE	FİĞ	BURÇAK	PATATES	DARI
	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO
ÇANKIRI	95.040	671.250	278.225	769.575	387.750	47.275
ILGAZ	3.000	30.000	40.000	30.000	25.000	25.000
ÇERKEŞ	3.000	30.000	10.000	10.000	500.000	5.000
GENEL TOPLAM	101.040	731.000	328.225	809.575	912.750	77.275

Yukarıdaki her iki tabloda da görüldüğü gibi Çankırı’da başta arpa, buğday ve fiğ olmak üzere birçok tahıl ve de baklagil yetiştirilmektedir. Bu durum Çankırı’nın bir tarım kenti olduğu tezini doğrular niteliktedir. Aynı durum ilgili yıllardaki ekili arazi verilerinde de gözlenmektedir. Aşağıdaki tablolarda da görüldüğü gibi ekili araziler içinde birinci sırayı arpa ekimi almaktadır. Ancak üretimde en fazla ürün buğdaydan alınmaktadır. Ekili araziler içinde tahıl ürünlerinin ekildiği alan diğerlerine göre daha fazladır. Arpa, burçak, kaplıca, fiğ, darı gibi ürünler genel olarak hayvanlar için yetiştirilmektedir. Temel besin maddesi olan buğday ile pirinç, nohut, mercimek, mısır, patates gibi ürünleri aileler kendi ihtiyaçları için yetiştirmektedirler. İhtiyaç fazlasını ise satmaktadırlar. Ürün çeşitliliğinin dönemin tarım imkanları da göz önünde bulundurulduğunda oldukça çeşitlilik arzettiğini söyleyebiliriz.

Tablo 9/1**1928–29 Yıllarında Çankırı ve Ilgaz, Çerkeş Kazalarında Ekili Arazi'nin Genel Durumu**

KAZALAR	BUĞDAY	ARPA	KAPLICA	KIRPİRİNÇİ	MISIR	NOHUT
	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO	KİLO
ÇANKIRI	159.650	145.891	0	0	894	852
ILGAZ	50.000	70.000	10.000	0	1.500	0
ÇERKEŞ	45.000	67.500	45.000	150	4.500	0
GENEL TOPLAM	254.650	283.391	55.000	150	6.894	852

Tablo 9/2**1928–29 Yıllarında Çankırı ve Ilgaz, Çerkeş Kazalarında Ekili Arazi'nin Genel Durumu**

KAZALAR	MERCİMEK	FASULYE	FİĞ	BURÇAK	PATATES	DARI
	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm	Dönüm
ÇANKIRI	1.920	8.950	17.385	10.261	2.586	897
ILGAZ	100	1.000	10.000	1.000	150	150
ÇERKEŞ	50	300	4.500	4.500	1.000	100
TOPLAM	2.070	10.250	31.885	108.61	3.736	1.147

Hayvancılık Çankırı’da tarımdan sonraki en önemli geçim kaynağıdır. 1927 Tarım Sayımı’na göre; ilde büyük çoğunluğu öküz olan 38.500 dolayında çeki hayvanı bulunuyordu.⁶⁹ Türkiye’deki hayvan varlığının % 1.2’si Çankırı’dadır. Bu sayım sırasında tespit edilen çiftlik hayvanlarının sayısı aşağı yukarı 300.000 baştır. Bunlar arasında yaklaşık 114.000 koyun, 125.000 tiftik keçisi vardır. Tiftik keçisi özellikle Çankırı merkezi, Yapraklı, Kurşunlu, Çerkeş, Şabanözü, Ilgaz yetiştirilmekteydi. Tiftik keçisinin Çankırı ekonomisindeki önemini aşağıdaki bilgiler daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ankara ve çevresinde yetiştirilen tiftik keçilerinden elde edilen kıldan sof kumaşı adı ile dünyaca meşhur bir kumaş dokunmaktadır. Osmanlı döneminde bilhassa İngiliz pazarında bu kumaşın oldukça iyi bir pazarı vardı. Ayrıca kilim, çul, çuval gibi ev eşyalarının yapımında da tiftik kullanılırdı.

Tiftik Keçisi Kılı Hâsılatı⁷⁰

	1896 da Kıl Hâsılatı (Tonilato)	1937 de Kıl Hâsılatı (Tonilato)
Tiftik	230	484
Yaprak (Koyun Yapağısı)	286	343
Kıl	28	9

b. Ticaret ve Sanayii

Yukarıda tarım ve hayvancılık konusu ele alınırken de değinildiği gibi Çankırı’nın ekonomisi Osmanlılar devrinde daha çok ziraata ve küçük el sanatlarına dayanıyordu. Özellikle keçe ve yünlü imalatı şehir ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. 1521’de şehirde 26’sı mülk ve 66’sı da vakıf olmak üzere en az 92 dükkân bulunuyordu. Bundan başka bir mum imalathanesi, bir bozahane ile çeşitli vakıflara ait birer bedesten, kervansaray ve bezirhane bulunmaktaydı. Ayrıca şehirde her türlü malın alınıp satıldığı bir pazar yeri vardı. Şehirde bunların dışında pek çok dükkân ve ticari tesisin vakıflara ait olması, Çankırı’da da vakıfların tamamen ticari ve ekonomik gelişmelerin içinde yer aldığını söyleyebiliriz. Ayrıca şehirdeki esnaf Ahilik prensipleri çerçevesinde faaliyetlerine

⁶⁹ *Türkiye Ansiklopedisi (1923- 1973)*, s. 1966

⁷⁰ A. K. Üçok, a.g.e, s.120.

devam etmiştir.⁷¹ Çankırı, XIX. yüzyılda özellikle Ankara ve çevresindeki vilayetlerle ticari faaliyeti söz konusu idi. İnebolu Limanı, Çankırı'nın dışsattım ve dışalımının yapıldığı merkez konumundaydı.⁷²

Çankırı gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde ticaretin sınırlı kaldığı, dışa kapalı, durağan üretim faaliyetinin etkili olduğu bir şehirdir. Çankırı'nın ticari ve ekonomik alanlardaki durağan ve dışa kapalı geleneksel yapısı yakın zamanlara değin varlığını korumuştur. Söz konusu durum, Çankırı'nın ekonomik yapısına yansımış ise de Osmanlı dönemi ile kıyaslandığında gelişme halinde olduğu söylenebilir. 1931 yılında Ankara- Zonguldak Demiryolunun Çankırı'dan geçmesi ticaret ve sanayii alanında şehre kısmen canlılık getirmiştir. Çankırı'da üretilen tarımsal ürünler ve madenlerle, yine bu ilin ihtiyacı olan ürün ve mamul maddeler bu yolla tedarik edilmeye çalışılmıştır. Çankırı'nın ticareti bir nevi iç ihtiyaç teminine yönelik olmuştur. Başka illerden satın alınan mamul ürünler belli başlı ticaret malları olmuştur. Çankırı Cumhuriyet döneminde bölgenin ihtiyaçları çerçevesinde ticari ve ekonomik yatırımlara ağırlık vermiştir. Özellikle süt, yem, un ve kereste üzerine yatırımlar yapılmıştır.⁷³

Çankırı'daki geçim kaynaklarından olan hayvancılığın yan sanayiinden olan dericilik yani dabağat şehir için önemli bir iş kolu olmuştur. Deri sanayisi, önce kişilerin istek ve imkânları dâhilinde yapılırken, Cumhuriyet ilan edildikten sonra bilimsel olarak ele alınıp yapılmaya başlanmıştır.⁷⁴ Çankırı'daki deri sanayiinin hammaddesi olan hayvan derileri halk arasında bilinçli bir anlatımla milli servet olarak anlatılmış ve algılanmıştır. Bu tanımlamayı Duygu Gazetesi'nde çıkan şu satırlardan daha açık bir şekilde öğrenmekteyiz. Nitekim gazetede yayınlanan bilgi haberinde şu ifadeler yer verilmiştir: “Son sayım miktarına nazaran vilayet dâhilinde davar, sığır, at, kısrak, katır gibi muhtelif cins hayvanat-ı ehliyeden 413.116 adet hayvan mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bunlara iki yaşından aşağı olarak % 20'de ilave edecek olursak hayvanatın adedi 500.000'e yakın oluyor demektir. Bu hayvanattan senede gerek zaruri ve gerek gayr-i tabii telefât miktarı olarak % 40 kabul edecek olursak senede 200.000 adet hayvanatın derisi bulunuyor” denilerek bunların değerlendirilmesi isteniyor.

---

⁷¹ İ. Şahin, “Çankırı”, s. 217.

⁷² Ö. Türkoğlu, *Salnamelerde Çankırı*, s. 1954

⁷³ İ. Şahin, “Çankırı”, s. 217.

⁷⁴ *Cumhuriyetin 15' inci Yılında Çankırı*, s. 117.

Yine aynı yazıda, dericiliğin önemli bir geçim kaynağı olduğu ve bu işi ilerletmek gayesi ile Avrupa'ya bir talebe gönderildiği belirtilmektedir. Fakat Umumi Meclisçe Avrupa'ya debağat ve deri boyacılığı için gönderilen öğrencinin edindiği bilgi ve beceriyi yeterince kullanamadığını görmekteyiz denilmektedir. Deri sanayiinin de muhtemel müşterisi yine iç pazardır. Çankırı ve çevresinde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir.

c) Madenler

Çankırı'da maden denince akla ilk gelen kaya tuzudur. Manganez, asbest, bentonit, çimento hammaddesi, diatomit, jips, kuarsit, manyezit, mermer, perlit, kil ve linyit rezervlerinin tespit edildiği Çankırı'da tuz ve jips madenleri işletilmektedir.⁷⁵ Çankırı'da Duygu Gazetesi'nin 15 Birinci Teşrin 1932 tarihinde "**Kömür Madeni**" başlığı ile yayınlanan yazıda şu ifadeler yer almaktadır: "Şabanözü Nahiyesi'nin Gümerdin ve Bulduk köyleri civarında kömür madeni çıkmıştır. İşittiğimize göre bu maden beş altı saatlik mesafede muhtelif damarları havidir. Töney İstasyonuna dört beş saat mesafede bulunan bu damarların bir heyet-i fenniye tarafından tetkik edilerek elverişli olduğu takdirde müessesattan birisi tarafından işlettilmesi için müracaat edilecektir".⁷⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında maden arama işlerine ağırlık verilmiş, yeraltı zenginliklerinin tespiti ve ekonomiye kazandırılması amaçlanmıştır. Şabanözü'nda bulunan kömür madeni işletilmiş; Kurşunlu'da da maden araştırmalarına izin verilmiştir.⁷⁷ Yapraklı'da Urvay, Kavak, Sarıkaya, Badiğin Şabanözü'nün Bakırlı köylerinde bakır,⁷⁸ Orta bucağında amyant, Çerkeş'in Akhasan köyünde tebeşir madenleri bulunmuştur.⁷⁹ Ayrıca Çankırı'nın yeraltı zenginlikleri arasında alçıyı da saymak mümkündür. Alçı ile ilgili Duygu Gazetesi'nde şu satırlara yer verilmiştir: "Bundan bir ay evvelisi Çankırı'da çok miktarda alçı bulunduğunu haber alan bazı müteşebbis zatlar bir iki ocak açarak ilk numune olarak İstanbul'a gönderdikleri alçılar muvafık görülerek sevkiyat çoğalmaya başlamıştır. İşittiğimize göre şimdilik haftada iki üç vagon alçı gönderilmektedir. Bunlar da çocuk oyuncakları için kullanılıyormuş. Senede yarım milyon liraya yakın bir paranın

⁷⁵ *Yeni Türk Ansiklopedisi*, C.II s.140

⁷⁶ *Çankırı' da Duygu Gazetesi (1930- 1938)*, 15 Birinci Teşrin 1932, Sayı: 545.

⁷⁷ *Cumhuriyetin 15. inci Yılında Çankırı*, s. 117

⁷⁸ Şabanözün'deki bakır imtiyazının feshedilip Maliye ve Nafia dairesine verilmesine dair bkz *BCA* ,030 18 01 ,01 029 41 1; *BCA*, 030 18 01 02, 85 104 20.

⁷⁹ T. Başer, a.g.e., s.73.

çocuk oyuncağına verildiğini işitiyoruz. Bunun sermayesi de alçıdır. Hüner ki bunu bilip yapmak, yapıp satmaktır”.⁸⁰ Çankırı alçısı sonraki yıllarda Ankara ve İstanbul’da oldukça rağbet görmüştür. Tayip Başer 1956 yılında halen iki ufak fabrika ile birkaç su değirmeninde alçı imal edilmekte olduğunu ifade etmektedir.⁸¹

Çankırı İlinde Bulunan Madenler ve Enerji Kaynakları

<u>Asbest :</u>	Şabanözü (Gümerdiğin, Akkaya Köyleri) Sahası
Tenör:	% 1-30 Asbest lif boyu 0.5-2 mm.
Rezerv:	3850 ton yaklaşık rezerv olup yataklardan geçmiş yıllarda üretim yapılmıştır.
<u>Bakır :</u>	Yapraklı (Geriş, Urvay), Şabanözü (Bakırlı) çevresi
Tenör:	% 0.63-6.5 Cu
Rezerv:	Rezerve yönelik çalışma yapılmamıştır.
<u>Bentonit:</u>	Şabanözü (Çaparkayı, Hançılı Köyleri), Eldivan (Küçük Hacıbey), Kurşunlu (Beşpınar), Ilgaz (Kızılibrik), Çerkeş (Bayındır) sahaları
Kalite:	Sondaj, döküm kumu ve ağartma toprağı
Rezerv:	Ülkemizin önemli bentonit yataklarının bulunduğu Çankırı’da 2 milyon ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Yatakların bir çoğu işletilmiş ya da halen işletilmektedir.
<u>Çimento Hammaddeleri:</u>	Kurşunlu-Ilgaz
Tenör:	-
Rezerv:	Rezerve yönelik çalışma yoktur.
<u>Diyatomit:</u>	Çerkeş (Akhasan), Orta (Karaağaç, Başdağ) sahaları
Tenör:	% 65-81 SiO ₂
Rezerv:	1.056.102 ton görünür, 3. 713. 535 ton muhtemel, 1.493.000 ton mümkün olup Akhasan yatağı işletilmektedir.
<u>Kaya Tuzu:</u>	Merkez-Balıbad Köyü Sahası
Tenör:	% 88 NaCl

⁸⁰ Çankırı’ a Duygu Gazetesi (1930–1938) “ Alçıcılık İlerliyor”, 3 Birinci Kanun 1932, Sayı: 114.

⁸¹ Tayip Başer, a.g.e, s. 73

Rezerv:	808 000 000 ton görünür + muhtemel rezerv vardır. Yatak Tekel tarafından işletilmektedir.
<u>Kil:</u>	Orta-Sakarcaören Sahası
Tenör:	% 19-36 Al ₂ O ₃
Rezerv:	300.000.000 ton mümkün rezerv.
<u>Korgun:</u>	Maruf Köy Sahası
Tenör:	% 31-36 Al ₂ O ₃ , % 5 Fe ₂ O ₃
Rezerv:	139.000.000 ton görünür rezerv.
<u>Manganez:</u>	Ilgaz Sahası
Tenör:	% 17.92 Mn
Rezerv:	300 ton mümkün olup Ilgaz yatağından geçmiş yıllarda 300 ton cevher üretilmiştir.
<u>Manyezit:</u>	Sarıalan- Alıç Sahası
Tenör:	% 42-58 MgO ,%8,26 SiO ₂ %1,75CaO
Rezerv:	862.000 ton görünür, 632.000 ton mümkün rezerv.
	Çaparkaya Yayla Sahası
Tenör:	% 47,37 MgO ,%0,24 SiO ₂ ,%0,90 CaO
Rezerv:	32.000 Görünür+ Muhtemel rezerv.
Mermer:	Kurşunlu-Sarıalan Köyü-Çankırı Serpantin
Kalite:	Orta
Rezerv:	1.990.000 m ³
	Kurşunlu-Çırdak Köyü
Kalite:	İyi
Rezerv:	4.153.000 m ³ muhtemel rezerv
	Kurşunlu- Sarıalan Köyü
Kalite:	Orta
Rezerv:	45.000.000 m ³ muhtemel rezerv
<u>Perlit:</u>	Orta (Kalfat, Eriklibel, Asarözü, Ovacıközü, Salur K., Karagöl, Yeniyayla) Sahaları
Kalite:	Orta ve düşük
Rezerv:	70.000.000 ton görünür rezerv.
<u>Refrakter (kil) :</u>	Korgun Sahası

Tenör: Refrakter
Rezerv: 52.465.290 ton mümkün rezerv.
Talk: Merkez (Dünek), Ilgaz zuhurları
Tenör: -
Rezerv: Rezerve yönelik çalışma yoktur

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇANKIRI'DA EĞİTİM VE SAĞLIK

1. Eğitim

a. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikası

Cumhuriyet sonrası Türkiye, eğitim alanında yetersiz bir yapı devralmıştı. Medreseler son yüzyıllarda çağın çok gerisinde kalmıştı. Bununla beraber, özellikle askeri alanda baş gösteren güçsüzlüğe çare bulmak için ordunun ihtiyacı olan subayları, teknik elemanları, hekimleri yetiştirmek amacıyla, çağın gereklerine uygun okullar açılmasına daha 18. yüzyılın sonunda başlanmıştı. Ne de olsa Osmanlı geri kalmışlığının sebebi olarak askeri başarısızlıklarında bulmaktaydı. Tanzimat'tan sonra, yeni ve çağdaş okullar kurma çabası, askeri alanın dışına da taşımıştır. O dönemki adıyla “**sıbyan mektepleri**” ve “**medreselerin**” yanında “**rüştiye**”, “**idâdi**”, “**sultânî**” adı altında yeni öğretim kurumları, ayrıca öğretmen okulları, mesleki ve teknik okullar, yüksek öğretim kurumları kurma yolunda bir çaba gösterilmiştir. Sayıları çok az olan bu okulların bir kısmında eğitim kalitesi oldukça yüksekti. Milli Mücadeleye önderlik eden, cumhuriyeti kuran, Türkiye’de çağdaş bir devlet ve toplum yapısını gerçekleştirmek için önemli atılımları gerçekleştiren aydın kadro, geniş ölçüde, bu yeni okulların ürünüydü. Ancak cumhuriyetten önce, eğitim geniş halk kitlelerine ulaşmış değildi. Pek az köyde okul vardı. Halkın yüzde doksandan çoğu okuma yazma bilmiyordu. Birkaç şehir dışında, il ve ilçe merkezleri bile, ortaöğretimden ve mesleki öğretimden yoksundu. Bir ortaokula dahi sahip olmayan il merkezlerinin sayısı epeyce mevcuttu. İstanbul’daki darülfünun dışında hiçbir üniversite yoktu⁸².

Balıkesir (Karesi) Milletvekili Vehbi Bey 4 Kasım 1920 günü, TBMM kürsüsünde; **“Memleketimizin içinde ibret gözüyle görebileceğimiz vecihle bir kaza merkezinde yüz hane milel-i gayri müslime varsa buna mukabil bin beşyüz iki bin, (8–10) bin İslam hanesi bulunuyor. Onların, milel-i gayri müslimenin muntazam çocuk bahçesi, mekteb-i ibtidası, rüştiyesi, mekâtib-i âliyede tahsil görmüş muallimleri bulunuyor.**

⁸² Turhan Oğuzkan, “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Mili Eğitim”, *Atatürkçülük*, II. Kitap, İstanbul, 1998, s. 115–116.

Hâlbuki (60–70) bin kişilik koca bir kasabada, cemaat namına bir İslam mektebi yoktur. Eğer biz maarifin ileri gitmesini istiyorsak, maarif için bir milletin derisini dahi yüzseniz yeri vardır. Çünkü o, memleketin hayatıdır⁸³, ifadelerini kullanmıştır. Aynı çerçevede Refik Sıdkı da “**İnkılâplar Muvacehesinde Türk İnkılâbı**” adlı eserinde, Osmanlı eğitim sistemi hakkındaki düşüncelerinden söz etmekte ve eğitim alanında yapılan inkılâplarla, yeniliğin, ilerlemenin ve yükselmenin düşmanı olan medreselerin yıkıldığından bahsetmekte ve “**TBMM çok şayan-ı takdir bir hareketle Tevhid-i Tedrisatı yarattı. Artık asırlardan beri cehlin, taassubun, meskenetin yuvası, terakki ve tealinin düşmanı medreseler yıkılmıştır**”⁸⁴ ifadesine yer vermiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, “Terbiye usulünü birleştirmedikçe hakiki bir millet olmamız mümkün değildir” diyen Ziya Gökalp’in ve onun gibi düşünen diğer Türk aydınlarının çoktan beri duydukları bu arzu ve ihtiyacı gerçekleştiren bir lider olmuştur. Mustafa Kemal, Türk toplumunun “mektepli” ve “medreseli “ olarak ikiye bölünmesinin büyük sakıncalarını ve öğretimin birleştirilmesi lüzumunu gerek yurt gezilerinde gerekse TBMM’indeki konuşmalarında açıkça ifade etmiştir. Nitekim Batı Anadolu Gezisi sırasında 31 Ocak 1923’te İzmir’de halkla yaptığı bir söyleyişide; medreselerle ilgili olarak yöneltilen bir soru üzerine, bu müesseselerin durumu hakkında geniş bir açıklama yaptıktan sonra, “Milletimizin, memleketimizin darülfünunları bir olmalıdır. Bütün memleket efradı kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır”⁸⁵ diyerek öğretimin birleştirilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1924’te meclisin ikinci devre ikinci toplantı yılının açış konuşmasında; “**Milletin ârâ-yı umumiyesinde tespit olunan terbiye ve tedrisatın tevhidi umdesinden bila-ifate-i an tatbiki lüzumunu müşahade ediyoruz. Bu yolda teahhurun zararları ve bu yolda tehalükün ciddi ve derin semereleri seri kararınıza vesile-i tecelli olmalıdır**”⁸⁶ derken bir an önce Tevhid-i Tedrisatın uygulama safhasına konulmasının ne kadar gerekli olduğunu vurgulamıştır. Fırka grubunda kısa bir müzakereden sonra kabul olunan teklif, TBMM’nin 3 Mart 1924 tarihli toplantısında hiçbir değişikliğe uğramadan kanunlaşmıştır.

⁸³ Z.C: 1/5, 4 Teşrin-i sâni 1336, s. 283.

⁸⁴ Refik Sıdkı, *İnkılâplar Muvacehesinde Türk İnkılâbı*, İstanbul, 1927, s.116–117.

⁸⁵ *Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yollarında*, Ankara, 1339, s.83.

⁸⁶ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1919–1938)*, I, s. 347

b. Harf İnkılâbı

Atatürk inkılâpları içerisinde önemli bir yere sahip olan **Tevhid-i Tedrisat**, aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk büyük kültür hamlesini ifade eder. Zira öğretimin birleştirilmesi ile öğretimin birleştirilmesi ile:

—Türkiye eğitim sisteminde “Medrese” ve “mektep” diye devam eden ikiliğe son verilmiştir.

—Öğretimin laikleşmesinin temelleri atılmıştır

—Milli bir terbiye sistemini ve bir milli kültür birliğinin oluşması için uygun ortamı oluşturmuştur.

Eğitimin birleştirilmesinden sonra sıra güzel dilimizin çağdaş bir alfabe ile modernleştirilmesindeydi. Bütün inkılâplarda olduğu gibi bu inkılâbın da bir öncesi vardı. Ve bu inkılâp ile ilgili başta Mustafa Kemal olmak üzere o günlerin ortamında; yeni bir alfabe olmalı mı ya da olmamalı mı, ya da olacaksa hangi alfabe olmalı yönünde görüşler ileri atılıyordu. Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay önce, Şubat 1923'te Kazım Karabekir Paşa'nın başkanlığında İzmir'de toplanan “Milli İktisat Kongresi” bir kalkınma çabası ile, ekonomik ve sosyal birçok meselenin konuşulmasına yol açmıştı. Bu sırada Latin harflerinin kabulü hakkında, kongrenin işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşı tarafından bir önerge verilmiştir. Fakat kongre başkanının şiddetle karşı koyması ve bu meselenin bir iktisat kongresinde müzakere edilemeyeceği gerekçesiyle reddedilmiştir. Daha sonra bu reddediş ile alakalı, birçok ilgili kişi, fikrini demeçleri ile bildirmişlerdir. Gazetelerin köşe yazarları bu konu ile ilgili derin müzakerelere girmişlerdir.

Harfler meselesine TBMM kürsüsünde ilk olarak değinen İzmir Milletvekili Şükrü (Saraçoğlu) olmuştur. 1924 yılı bütçesi görüşülürken, Şükrü Bey ilk sözü alarak; çok büyük fedakârlıklar yapılmasına rağmen, halkın hala okuma-yazma bilmediğini, memleketimizin yılda yirmi beş milyon liraya yakın bir masraf yaptığını, bununda bütçemizin dörtte birini oluşturduğunu söyleyerek, sözlerine şöyle devam etmiştir: “**Buna rağmen okuyup yazmak bilmiyoruz. Bu büyük bir derttir. Benim kanaatimce buna sebep doğrudan doğruya harflerdir. Maarif Vekâleti bu hususta ne düşündüğünü ve pek az bir zaman zarfında ne yapabileceğini, burada deva olarak söylemek mecburiyetindedir**”.⁸⁷

⁸⁷ Z.C, 25 C:II/6, 25 Şubat 1340, s.481.

Tartışmalara Akşam Gazetesi'nde yapılan anket de eklenmiştir. Devam eden bu tartışmalar 1924 yılından 1928 yılının ilk yarısına kadar büyük bir hızla devam etmiştir. Diğer taraftan Latin harflerine karşı çıkararak Arap harflerini savunan aydınlardan çoğu, yeni harflerin olumlu sonuçlarını gördükten sonra, bu muhalefete son verip, Atatürk'ün bu girişimini övgü ile karşılayacaklardır. 1927 yılı sonlarıyla 1928 yılının ilk yarısı, Latin harflerinin Türkçeye uygulanması yolunda yoğun bir dönem olmuştur. Cumhuriyet'te Yunus Nadi, Hâkimiyet-i Milliye'de Falih Rıfkı, İkdâm'da Celal Nuri, Latin harflerinin kabulü fikrini yaymaya çalışmışlar, bu işle uğraşanlar, tekliflerini daha açık olarak belirtmek fırsatını bulmuşlardır. Nihayet, 9 Ağustos 1928 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün Sarayburnu'nda yaptığı konuşma ile **Harf İnkılâbı**'nın 70 yıllık arayışının son bulunduğunu görmekteyiz. Harf İnkılâbını ilan ederken yaptığı konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

“Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için, hepimiz için çok söz söylemeye ihtiyaç kalmadı, kanaatindeyim. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lazımdır. Çok işler yapılmıştır. Ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, okuma yazma bilir, yüzde sekseni, bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazini hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün âlemi medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir”.⁸⁸

Bundan sonra tüm yurttaki okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Mustafa Kemal, 14–21 Eylül tarihlerinde Amasya, Sivas, Kayseri illerini içine alan harf inkılâbı gezisine çıkmıştır. Dil Encümeni'nin hazırladığı taslak alfabe halka, derneklere, okullara,

---

⁸⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, II, s.272–274.

resmi dairelere ulaştırılmıştı.⁸⁹ Ve de 1 Kasım 1928’de yeni Türk harflerine ait kanun TBMM tarafından kabul edilmiştir.⁹⁰

c. Çankırı’da Eğitim (1923–1939)

Atatürk’ün önderliğinde tüm yurttaki okuma - yazama seferberliğine Çankırı da dâhil olmuştur. Mustafa Kemal’in Sarayburnu’nda yaptığı konuşmasında belirttiği, yüzde seksen okuma yazma bilmeyen çoğunluğun içine Çankırlılar da giriyordu. Çankırı nüfusunun çoğunluk itibari ile kırsal nüfustan oluşması, Cumhuriyet öncesi dönemde de gerekli yatırımların yapılması belki de söz konusu geri kalmışlığın sebebi olarak gösterilebilir. 1894 Kastamonu Vilayeti Salnamesi’ne göre,⁹¹ İç Anadolu’nun Bölgesi’nin eski bir kenti olan Çankırı merkezde 13 medrese, 2 kütüphane, 1 idâdi, 2 ilkokul ve azınlıklara ait 18 anaokulu; Çerkeş ilçesinde 2 medrese, 1 rüştiye, 1 ilkokul, azınlıklara ait 6 anaokulu bulunmaktaydı. Cumhuriyet ilan edildikten sonra eğitim alanında kısmi bir gelişme kaydedildiğini ifade etmek mümkün; ancak yerleşim birimlerinin dağınıklığı ve göç gibi olgular nedeniyle amaçlanan düzeyde öğretim faaliyeti yaygınlaşmamıştır. Bu durum okuryazarlık oranının da Türkiye ortalamasının altında kalmasına da yol açmıştır. 1935’te Türkiye genelinde her 100 kişiden 19’u okuryazarken, Çankırı’da bu oran 7 yaşın üzerindeki her 100 kişiden ancak 10’u okuma- yazma biliyordu.⁹²

Tablo 10
Çankırı’da okur-yazar oranı (%)⁹³

YIL	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1935	15,6	4,3	9,5

Eğitim alanında Çankırı’nın kaydettiği gelişmeyi daha iyi analiz etmek için aşağıdaki tablodaki veriler bize yardımcı olabilir.⁹⁴

⁸⁹ İsmet Parmaksızoğlu, “Yazı İnkılabına Dair”, *Milli Kültür*, II/9, Şubat, 1981, s.4; Selami Kılıç, *Meşrutiyetten Cumhuriyet Türkiyesine Türk İnkılabının Fikir Temelleri*, Erzurum, 1998, s.140.

⁹⁰ Z.C:III/5, 1 Kasım 1928, s.7–11.

⁹¹ Ö. Türkoğlu, *Salnamelerde Çankırı*, s. 1980.

⁹² *Türkiye Ansiklopedisi 1923- 1973*, s. 1980.

⁹³ DİE, Genel Nüfus Sayımı- İlgili Yıllar (BUNU DAHA AYRINTILI YAZ DİPNOT ŞEKLİNDE)

⁹⁴ Türkiye 1923- 1973, Kaynak Yayınları, C:2, 1974, İstanbul, s. 1981

Tablo 11
Çankırı’da 1926-1973 Yılları Arasında Eğitim

İlköğretim

Yıllar	Okul	Öğrenci	Öğretmen
1926–1927	54	4 295	107
1934–1935	68	5 985	133
1944–1945	196	12 253	305
1954–1955	237	16 217	438
1964–1965	373	32 015	686
1972–1973	489	37 902	283

Ortaöğretim

Yıllar	Okul	Öğrenci	Öğretmen
1926–1927	1	85	8
1934–1935	1	143	10
1944–1945	1	354	18
1954–1955	7	984	51
1964–1965	12	2481	116
1972–1973	25	5406	179

Mesleki ve Tekniköğretim

Yıllar	Okul	Öğrenci	Öğretmen
1926–1927	-	-	-
1934–1935	-	-	-
1944–1945	-	-	-
1954–1955	3	233	27
1964–1965	5	571	55
1972–1973	12	1703	100

Çankırı’da eğitim alanında yaşanan gelişmeye dair Çankırı Duygu Gazetesi’nde çıkan **“Çankırı’da Maarif”** başlıklı yazıda Çankırı halkının eğitime karşı duyduğu ilgiden ve eğitilmiş insanlarından şu şekilde bahsedilmektedir: **“Çankırı vilayetinde öteden beri maarife karşı büyük bir muhabbet ve merbutiyyet vardır. Bu muhabbet şimdiye**

kadar yetişen ve memlekete ileri safta hizmet etmiş ve etmekte bulunan zevat ve yetiştirdiği şairler adedi ile de anlaşılıyor.

...

Cumhuriyet'ten bu yana tahsisatı muhasebe-i hususiyeden verilmek ve asgari 28'er bin lira sarf edilmek suretiyle vilayet merkezinde ve Çerkeş Ilgaz kazalarıyla Yapraklı ve Şabanözü nahiyelerinde ve Pelitcilik köyünde tam teşkilatlı muhteşem birer mektep birer mektep binası vücuda getirilmiştir. Geçen seneden beri vilayet mülhakatında (üç-beş derslane olmak üzere) 12; Çerkeş kazasında biri beş dersaneli olmak üzere ve Ilgaz kazasında on mektep inşasına başlanmış olup bunlardan on yedisinin bugün için çatısı örtülmüş üçüne ders senesi bidayetinden itibaren talebe nakledilmiştir.

...

Çankırı'da tahsil mecburiyeti yüzde yirmi beş nisbetinde tatbik edilmektedir. Civar vilayetlerle hatta Ankara ve Kastamonu gibi eski ve zengin vilayetlerle mukayese edilirse Çankırı vilayeti halkının maarife olan rağbetleri derecesi anlaşılır.

...

Vilayette orta mektebe olan rağbette şayan-ı memnuniyettir. Merkez nüfusu 30 bini geçen bazı vilayet orta mekteplerinin talebesi yüz elliye geçmezken vilayetimizde bir ve ikinci sınıflara şube açmak mecburiyeti hasıl olmuştur. Kasabanın on bin raddesindedir orta mektebin mevcudu yüz yetmiş dokuzdur".⁹⁵

Yukarıda belirtilen hususlara ek olarak yine Duygu Gazetesi'nin satırları arasında Cumhuriyet döneminde açılan okulların sayısı ve bu okullarda okuyan öğrenciler hakkında şu bilgilere yer verilmiştir.

---

⁹⁵ Çankırı'da Duygu Gazetesi, "Çankırı'da Maarif", 14 Teşrin Sani 1931, Sayı: 57.

Tablo 12
Duygu Gazetesinde Çankırı'daki Okul ve Öğrenci Sayısı⁹⁶

Yıl -Mektep Adedi	Mezun	X ⁹⁷	Muavin	Vekil	Öğrenci Adedi
1920-56	31	-	66	2	3351
1929-56	49	49	2	6	3861
1930-64	71	51	4	3	4141
1931-70	82	84	5	4	4627

1926-1927 ders yılında Çankırı lisesine kız öğrenciler de kabul edilmiş ve karma ortaokula dönüştürülmüştür.⁹⁸ 1929'da bir 50 kişilik talebe yurdunun inşası için özel idare tarafından 6000 lira ayrıldığı ve bunun dışında vilayet dâhilinde 75 dershanelik Millet Mekteplerinin açıldığı haberi Duygu gazetesinin haberleri arasında yer almıştır.⁹⁹ Bu bilgiler bize Cumhuriyet'le birlikte Çankırı'da okullaşmanın hızla arttığını ve köylerden gelenler için de bir talebe yurdunun yapıldığını ortaya koymaktadır.

Çankırı'nın eğitim alanında aldığı yolu, cumhuriyetin kattıklarını bir nevi özetleyen, Cumhuriyetin 15. yılı münasebetiyle yazılan şu satırlar açıklayıcı niteliktedir: **“Cumhuriyete girerken ilimizde okul sayısı ve okuyanlar adedi bugünkünün ancak yüzde onu idi. Bugün ise dördü il merkezinde, ikisi, ilçelerde, beşi nahiyelerde (kamunlarda) olmak üzere on tam teşkilatlı ve diğerleri köyde olmak üzere altmış altı tane ilkokul vardır. Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar dördü il ve ilçe merkezlerinde diğerleri köy ve nahiyelerde (kamunlarda) olmak üzere kırk iki yeni okul yaptırılmıştır. Bu köylere (kurâlara) hususi muhasebe 398.598 lira yardım yapmış köylerde bu miktara yakın bedeni ve nakdi yardımda bulunmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmen sayısı 96 iken bugün 138'e çıkmıştır”**¹⁰⁰

Devlet yıllıklarına başvurulduğunda, Çankırı'nın cumhuriyet sonrası eğitim alanında aldığı yolu daha net ortaya kaymak mümkün. Aşağıda ilgili yıllarda mevcut okulların

⁹⁶ Bu tablo aynı gazetenin “Çankırı'da Maarif” başlıklı yazısından alınmıştır.

⁹⁷ Yukarıdaki tabloda X işareti ile tefrik edilen sütun bir Muallim Mektebi'nden mezun olmadıkları halde kıdemlerinden kanunla muallim addedilenlere aittir.

⁹⁸ *Türkiye Ansiklopedisi (1923- 1973)*, s. 1982

⁹⁹ *Çankırı'da Duygu Gazetesi*, “Talebe Pansiyonu Açıldı”, 14 Teşrin Sani 1931, sayfa 2.

¹⁰⁰ *Cumhuriyetin 15'inci Yılında Çankırı*, “Kültür İşleri”, İstanbul, 1938, s. 56.

isimleri ile ilgili bilginin yanı sıra, bu okullarda okuyan öğrenci sayısını ve söz konusu yıllarda eğitim gören öğrencilerin cinsiyeti hakkında da aydınlatıcı bilgi edinebiliyoruz. Tablolarda yer alan erkek öğrenci sayıları ile kız öğrenci sayılarını birbiri ile karşılaştırdığımızda; kız öğrenci sayısının erkek öğrencilere oranla çok az olduğunu ifade edebiliriz.¹⁰¹

Tablo 13
1927–1728 yıllarına ait Devlet Salnamesi’ne Göre Çankırı merkez ve bağlı köylerde eğitim gören kız ve erkek öğrencilerinin sayıları ve okudukları okulların adları

ÖĞRENCİ SAYISI		OKULLARIN İSİMLERİ
ERKEK	KIZ	
	157	Çankırı Merkez Ertuğrul Kız Okulu
162		Çankırı Merkez Erkek Okulu
	90	Çankırı Merkez Kız Okulu
72		Çankırı Merkez Karataş Okulu
122		Dumlu Köyü Okulu
58		Kozgun Köyü Okulu
37		Ovacık Köyü Okulu
28		Boyalıca Köyü Okulu
35		Absarı Köyü Okulu
47		Saray Köyü Okulu
39		Aldızım Köyü Okulu
33		Dikenli Köyü Okulu
89		Tunfa Merkez Erkek Okulu
34		Topuz Saray Köyü Okulu
44		Baysa Köyü Okulu
25		Yoklu Köyü Okulu
63	47	Çankırı Merkez Ana Okulu
100		Şabanözü Merkez Erkek Okulu
65		Mart Köyü Okulu
64		Kumrudiken Okulu
69		Arakız Okulu

¹⁰¹ Çankırı Devlet Salnamesi 1927–1928, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 800–803.

Tablo 14

1927–1728 yıllarına ait Devlet Salnamesi’ne göre Çerkeş merkez ve bağlı köylerde eğitim gören kız ve erkek öğrencilerinin sayıları ve okudukları okulların adları

ÖĞRENCİ SAYISI		OKULLARIN İSİMLERİ
ERKEK	KIZ	
140		Çerkeş Merkez Erkek Okulu
	89	Çerkeş Merkez Kız Okulu
60		Çerkeş Merkez Tefiz Okulu
110		At Karacalar Köyü Okulu
69		Viran Köyü Okulu
65		Saçak Köyü Okulu
30		Alevi Köyü Okulu
62		Ovacık Merkez Erkek Okulu
33		Boyalı Sefli Köyü Okulu
24		Konkoprان Köyü Okulu
68		Bayındır Köyü Okulu
28		Hamzalı Köyü Okulu
40		Kapucılar Köyü Okulu
120		Ilgaz Merkez Erkek Okulu
	48	Ilgaz Merkez Kız Okulu
110		Kise Köyü Erkek Okulu
50		Tomlu Yıkar Köyü Okulu
37		Bavıran Köyü Okulu
30		Gaziler Köyü Okulu
63		Çörekçiler Köyü Okulu
162		Karacavıran Nahiyesi Merkez Erkek Okulu
80		Karacavıran Nahiyesi Merkez Kız Okulu
65		Bayramvıran Köyü Erkek Okulu
29		Hacı Mustafa Köyü Erkek Okulu
48		Çankise Köyü Erkek Okulu
1021	137	TOPLAM

Çankırı merkez dışında Çerkeş’te de eğitim alan öğrencilerden kız öğrenci sayısının yeterli sayıda olmadığını görmemize rağmen inceldiğimiz dönemin daha cumhuriyetin ilk yılları olduğunu hesaba kattığımızda; okul sayısının çokluğu ve bu okullara olan talebin, hiçte küçümsenmeyecek bir miktarda olduğunu ifade etmek mümkün. Çankırı’da sonraki yıllarda bu okullardan çok önemli yazarları şairleri ve de devlet adamlarını yetiştirdiğini görebiliyoruz. Bütün bu değerler Çankırı halkının zor şartlar dahi eğitime verdiği önemin

bir kanıttır. Yukarıdaki satır aralarında belirtilen gelişmelere ek olarak bu dönemde biri ilde ikisi ilçelerde olmak üzere üç tane kitap saray açılmış, bunlara 8107 kitap alınmıştır. Bu kitaplardan 27000 kişi faydalanması sağlanmıştır.

2. Sağlık (1923–1939)

Tarihi seyir içinde Çankırı, sağlık alanında önemli bir merkez olmuştur. Daha önceki bölümlerde antik çağlarda Çankırı ve çevresine Gangra denildiğini ifade etmiştik. Gangra da basılmış Roma imparatorlarından Caracalla (211–217) parası üzerinde “Germanakopolis’in Asklepios’u” anlamındaki yazı ve bu sağlık tanrısının betimi bulunmaktadır. Buna dayanarak burada bir hastane gibi işlevde bulunan bir Asklepios tapınağı kompleksi vardı denilebilir.¹⁰²

Yine Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad zamanında onun emriyle Atabey Cemaleddin Ferruh’un 1235’te yaptırdığı bir Şifahane’nin yani bir sağlık yurdunun varlığı bilinmektedir. Bugün Taşmescit olarak tanınan, bir bölümü kalmış sağlık binasının bir bölümünde “birbirine sarılmış çifte yılan” ve “beslenen, su ya da süt içen yılan” figürleri ile eski Yunan ve Roma çağında sağlık tanrısı ve tanrıçası Asklepios ve Hygeia arasında ilişki kurmak olasıdır. Ancak değişik yorumlar da yok değildir. Örneğin birbirine sarılmış yılanın oluşturduğu zincir (zencerek) figürünü Türklerin bir gelenek olarak Orta Asya’dan getirdiği gibi bir görüş de mevcuttur.¹⁰³

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde sağlık alanında Çankırı’nın en büyük eksikliği olan hastanenin yapımı için çalışmalar yapılmıştır. O dönem Çankırı yerel yönetiminin yeni hastanenin yapımı için il bütçesi dâhilinde birikim yaptığını biliyoruz. Bu anlamda Duygu Gazetesi’nde o dönemin milletvekillerinden Ahmet Talat’ın kaleminden şu ifadeler yer almıştır:¹⁰⁴ “... aşağı yukarı yüz bin liraya mal olacak bir hastahane yapılmak için peyder pey bütçeye konulan 25 bin liraya balığ olmuş ve hiç olmazsa bu meblağın her sene on beş bin lira zammile beş altı sene sonra 100 bin liraya iblağ edileceği ümit edilmiş iken her nedense bu 25 bin lirada bu sene bütçeden tarh edilmiştir. Bu hususta tasarrufat, bütçe tenkihatı ve bilmediğimiz bazı esbab ileri sürülebilirse de

¹⁰² *Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973*, s. 1989.

¹⁰³ Aynı yer.

¹⁰⁴ *Çankırı’da Duygu Gazetesi*, “Hastanemiz“, 7 Teşrin Sani 931, Sayı:56.

maksat yeni bir hastahane binası yapmak olduğuna göre bu keyfiyeti her halde söz götürecektir bir mahiyettedir.”

Ahmet Talat söz konusu birikimin yapılması ile beş altı sene sonra yeni hastanelerine kavuşacaklarını ifa ederken görülüyor ki bu kadar da beklemelerine gerek kalmadan yeni hastanenin yapıldığını biliyoruz. Memleket Hastanesi olarak Cumhuriyet devrine intikal eden eski ahşap binanın kullanılmasına imkân olmadığından 1932 yılında Memleket Hastanesi'nin 25 yataklı hariciye pavyonunun inşasına başlanmış ve 1933'te bitirilmiştir. Bunun için 30000 lira harcanmıştır.¹⁰⁵ Memleket Hastanesi'nin ihtiyaçları devlet tarafından temin edilmiştir. Bu hususta 1932 yılında çıkarılmış olan kararname bizim için delil olabilir.

KARARNAME¹⁰⁶

T.C

BAŞVEKÂLET

MUAMELAT MÜDÜRLÜĞÜ

Şubesi:.....

Sayı : 13583

Çankırı Memleket Hastanesi Hariciye Pavyonu için lüzumu olan 3.500 liralık yabancı malı eşyasının, parası 932 yılı hususi idare x bütçesinden verilmek üzere, 9682 Sayılı kararnameye göre memleket içinden satın alınmasına izin verilmesi; S.İ.M. ve Maliye Vekilliklerinin 22/II/932, I/12/932 tarih ve 210/8309, 15900/663 sayılı tezkereleri üzerine İcra Vekilleri Heyetince 18/12/932 de kabul olunmuştur.

18/12/932

REİSİ CUMHUR

Gazi M. Kemal

Kararnamenin devamında mali eşya olarak nitelenen malların; ameliyat masası, takım cihazı, mikroskop ve bunların ayrıntıları olarak belirtildiğini görmekteyiz. Bir yıl öncesine ait başka bir kararnamede¹⁰⁷ ise bu hastanede çalışacak olan başhemşirenin ücreti

¹⁰⁵ *Cumhuriyetin 15 ' inci Yılında Çankırı*, s.91.

¹⁰⁶ *BCA,080 18 01 02, 32 75 19.*

¹⁰⁷ *BCA, 030 10 02, 24 81 8*

ile ilgili düzenlemelere yer almıştır. Hastane'ye 1934 yılında son sistem bir röntgen cihazı tesis edilirken, 1937-1938 yıllarında **İdare-i Hususiyece** (Özel İdare) ayrılan 36000 lira tahsisat mukabilinde Memleket Hastanesi'nin dâhiliye pavyonu da inşa edilmiştir. 1937 bütçesine konulan 1410 lira tahsisatla Memleket Hastanesi ile beraber kazaların da dezenfeksiyon işlerini görmek üzere ve 1938 bütçesine konulan 1500 lira tahsisatla iki ütü makinesi alınması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁸

Yeni binalar eklenmeden ve gelişmiş malzemeler alınmadan önceki hastanenin mesaisi hakkında Duygu Gazetesi'nde çıkan tablo bize sağlık hizmetlerinin Çankırı'daki boyutu hakkında bilgi vermektedir.¹⁰⁹

Tablo 15

Çankırı Memleket Hastanesi'nde 1927–1931 yılları arasında tedavi gören ve ameliyat olan hastaların sayısı

Yıllar	Tedavi için hastaneye yatanlar	Ayakta tedavi olanlar	Küçük Ameliyatlar	Büyük Ameliyatlar	Röntgen
1927	482	1121	82	79	350
1928	645	1259	180	39	
1929	890	934	173	53	
1930	739	1368	209	81	
1931	503	958	110	66	Sekiz aylık Eylül'e kadar
TOPLAM	3259	5640	759 ¹¹⁰	318	

Çankırı Memleket Hastanesi için 1930 yılında yapılan bir ihale ile çeşitli erzak ve mühimmat alımı yapılmıştır. Bu konuda vilayet encümenince bir yıllık erzak için 26 Mayıs 1930 tarihinde ihale açılmıştır. Hastane erzakı için verilen ilanda şu malzemeler ve miktarları yer almıştır.¹¹¹

¹⁰⁸ Cumhuriyetin 15'inci Yılında Çankırı, s. 91.

¹⁰⁹ Çankırı'da Duygu Gazetesi, “Hastanemiz”, 7 Teşrin Sani 931, Sayı:56

¹¹⁰ Toplamlarda hata olabilir, tabloda geçen sayılarda toplam değerler aynen alınmıştır.

¹¹¹ Çankırı Gazetesi (1923–1924; 1933), “Çankırı memleket hastanesi ser tabipliğinden”, 13 Mayıs 1930, sayfa 2.

Çankırı Memleket Hastanesi Ser Tabipliğinden (Baştabipliğinden)

<u>Alınacak Malzemenin Miktarı</u>		
<u>Asgari</u>	<u>Azami</u>	<u>Malzeme</u>
250	350	Sabun
250	350	Mercimek
450	600	Şeker
100000	130000	Odun
10000	12000	Has ekmek
500	650	Sade yağı
250	350	İnce tuz
2500	3000	Pirinç
1000	1500	Bulgur
350	500	Kuru soğan
4000	5500	Koyun eti
300	400	Kuru fasulye
250	350	Nohut
150	250	Nevşehir üzümü
500	800	Patates
500	650	Gaz yağı
500	600	Çamaşır kili
4000	5000	Süt, yoğurt
100	150	Makarna ve şehriye
400	500	Ispanak
200	300	Bakla
200	300	Semizotu
500	800	Kabak
500	888	Yeşil fasulye Barbunya
500	650	Yeşil Domates
300	500	Patlıcan
1000	1500	Pırasa
1000	1500	Lahana

Cumhuriyet sonrası dönemde hastanenin açılması, ihtiyaçlarının imkânlar dâhilinde karşılanması yolunda girişimlerde bulunurken aynı zamanda il sınırları içinde başgösteren bazı hastalıkların önlenmesi amacıyla da bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu hastalıklardan en önemlisi sadece Çankırı’da değil hemen hemen bütün Anadolu’da etkili olan sıtmadır. Sıtmanın Çankırı’da ortaya çıkmasının genel nedeni olarak; yeterli olarak hijyen kurallarına uyulmadığını söylersek pek hata etmiş olmayız. Bu konuda o dönemde hem Çankırı’da Duygu Gazetesi’nde hem de Çankırı¹¹² gazetesinde sıtma hakkında bilgi verilerek yerli halk bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu gazete yazılarından

¹¹² Çankırı Gazetesi (1923–1924; 1933), “Çankırı’da Sıtma mücadelesi”, 15 Mayıs 1931, sayfa 4.

Çankırı’da Duygu gazetesinde yer alan ifadeler dikkat çekicidir: **“Haber aldığımızı göre şehrimize bir sıtma mücadele hey’eti gelmiştir. Sıhhiye Vekâletine öz Türklerin kaynağı olan Çankırı vilayetine ehemmiyet vermesinden dolayı müteşekkiz”**.¹¹³

Yazıda geçen **öz Türkler** kavramı anladığımız kadarı ile Çankırı’nın nüfus yapısı bakımından daha çok Türkmen (Oğuz boyuna mensup) kökenli kişilerden oluştuğunu ifade etmenin bir yolu olarak seçilmiştir. Yazının devamında sıtmaya neden olan etkenlerin isabetli bir şekilde tespit edildiğine tanık oluyoruz. **“Fikrimizce : 1- Feslikanda tarlası çayırı bulunan her mülk sahibini mülkünün etrafında bir ay zarfında hendekler açmaya mecbur tutmalı.**

2- Bu açılan kanalları büyük kanallara rabtı için idare-i hususiye bütçesinden bir miktar tahsisat ayırmalıdır.

...

Birde şehir dâhilindeki ahırlarda gübreler bulundurmakta sıtmanın artmasına sebep olur. Her sene ilkbaharda ahırların umumi bir temizliğe tabi tutulması te’min edilmiş sivri sinek, tatarcık vesaire gibi haşeratın vücudundan eser kalmaz”.¹¹⁴

Sıtma, sonuç itibariyle salgın bir hastalık olarak halkın sağlığını tehdit edebilecek niteliktedir. O dönemin şartları düşünüldüğünde; Çankırı’nın yerel gazetelerinin bu konuda hassas davranması takdire şayandır. Yerel yönetimlerin desteği ile Memleket Hastanesi’nin sıtma ile mücadele için girişimlerde bulunduğunu görmekteyiz. Fakat özellikle halkın yeterli hassasiyeti gösterememesi, il bazında kırsal yaşamın etkili olması sebebiyle zaman zaman sıtma hastalığı ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Cumhuriyet dönemi sağlık alanında Çankırı’da bir atılımın olduğunu ifade etmek mümkün fakat bu istenilen şekilde olmamıştır. Özellikle yaşam koşullarının iyileştirilmesine çalışıldıysa da özellikle halkının çoğunun kırsal nüfustan ibaret olması nedeniyle standart sıhî ortamlar oluşturulamamıştır.

¹¹³ Çankırı’da Duygu Gazetesi, “Sıtma mücadelesi”, 21 İkinci Kanun 1931, Sayı:16.

¹¹⁴ Çankırı’da Duygu Gazetesi, “Sıtma mücadelesi”, 21 İkinci Kanun 1931, Sayı:16.

BEŞİNCİ BÖLÜM

NÜFUS VE BAYINDIRLIK FAALİYETLERİ

1. Nüfus ve Nüfus Yapısı

Tarih boyunca Anadolu'nun genel nüfus yapısına bakıldığında, çeşitli ırkların ve kültürlerin bulunduğu bir coğrafya özelliği taşıdığını görmekteyiz. Bu bizim kültürel zenginliğimizin de temelini oluşturmaktadır. Bir yerleşim yerinin profilini çıkarmak için, o yerin nüfus yapısı ile ilgili bir tahlil yapmanız şarttır. Biz de bu savdan yola çıkarak Çankırı'nın söz konusu dönem zarfında ki nüfusu ve nüfus yapısı hakkında bilgi vermeye gayret göstereceğiz.

Çankırı'nın Osmanlı dönemindeki nüfus yapısı sonraki dönemler için bir temel teşkil eder. Bu çerçeveden nüfus yapısına baktığımızda Çankırı merkezde 1521'te yaklaşık 2300, 1571'de de 3.000 Müslüman nüfus bulunmaktaydı. Evliya Çelebi XVII. yüzyılda Çankırı'da 4.000 kadar bağlı bahçeli mamur hanelerin olduğunu belirtmektedir. Çankırı merkezde 1831 nüfus sayımına göre 12.000 nüfus, XIX. yüzyılın sonlarında ise 15.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu son dönemdeki nüfus içinde 700 kadar Rum ve 400 kadar da Ermeni vardı.¹¹⁵

Çankırı daha önce de belirtildiği XIX. yüzyılın ikinci yarısından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar Kastamonu vilayetine bağlı bir sancak iken, daha sonra Cumhuriyet'le birlikte vilayete dönüştürülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, gerek I. Dünya Savaşı'nda gerekse Kurtuluş Savaşı'nda verilen kayıpların da etkisi ile Çankırı'nın nüfusu 10.000'in altına düşmüştür. Çankırı şehrinin merkez nüfusu 1927'de 8.847 iken 1940'da 10.235 olmuştur. 1960'da 20.047 1970'te 26.124 ve 1990'da da 45.496'ya ulaşmıştır.¹¹⁶ Çankırı'nın Cumhuriyet dönemindeki en önemli sorunu gerek Ankara gerekse İstanbul'a büyük göç vermesidir.

Çankırı, Çerkeş ve Ilgaz (eski adı Koçhisar) adlı üç kaza ve 465 muhtarlık ihtiva eden Çankırı vilayetinin 8.665 km² arazisi üzerinde, 1940 sayımına göre, toplam 183.782

¹¹⁵ İ. Şahin, "Çankırı", s. 217.

¹¹⁶ İ. Şahin, "Çankırı", s. 217; DİE,1927 Tarım Sayımı, Ankara,1973. SAYFA VER.

nüfus yaşamaktadır.¹¹⁷ Yine Türk Parlamento Tarihi verilerine baktığımızda: Rıfat Bey, Talat ve Ziya beylerin milletvekili olarak seçildiği 1931–1935 yılları arasındaki 4. dönem kayıtlarında şu sayısal veriler yer almaktadır:¹¹⁸

Tablo16
1931–1935 yılları arasında yapılan milletvekili seçimlerine katılan erkek seçmenlerin sayısı

Çankırı	Erkek Nüfus Miktarı	Mevcut Milletvekili	Bu Defa Çıkacak Milletvekili Sayısı
	72.361	4	4

Tabloda sadece seçmen özelliğini taşıyan erkek nüfusun sayısal verileri verilmiştir. Tabii malumumuz Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1934'ten sonra verilmiştir. Bundan yola çıkarak erkek nüfus sayısı kadar kadın nüfus olduğunu kabul edersek, Çankırı nüfusunun yıldan yıla arttığını görmekteyiz.

Nüfus yapısını olumlu veya olumsuz olarak etkileyen en önemli etken; ekonomik faaliyetlerdir. Çankırı, bu anlamda Osmanlı Devleti dâhil Cumhuriyet'le birlikte fazla denilebilecek bir gelişme kaydedememiştir. Yerleşik halkın geneli tarıma dayalı bir yaşam sergilemekteydi. Kısaca Çankırı için tipik bir tarım şehri, halkı için ise ziraatçı demek pekte yanlış bir çıkarım olmasa gerek. Tabii burada şu önemli; ekonomik olarak tarım faaliyetinin Çankırı halkını ne kadar tatmin ettiği. Mevcut veriler bize tarımın ve tarımdan elde edilen gelirin pekte Çankırı halkının yüzünü güldüremediğini göstermektedir.

Çankırı'da nüfusun genel durumunu analiz edebilmek için aşağıda yer alan tablo bize yardımcı olabilir.¹¹⁹ Aşağıdaki tabloya şöyle genel olarak bir baktığımızda söz konusu yıllarda Çankırı'nın genel nüfusu içinde kadın nüfusunun erkek nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun muhtemel nedeni cepheye giden Çankırlı erkeklerin çoğunun evine dönemediğidir. Yine aynı yıllarda ölenler içinde de erkek nüfus kadınlardan fazladır.

¹¹⁷ J. H. Mordtmann, "Çankırı", s.359.

¹¹⁸ *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV. Dönem 1931–1935, C. I, TBMM Vakfı Yay. s. 7.*

¹¹⁹ *Çankırı Devlet Yıllığı 1928–1929, s. 453.*

Muhtemelen benzer neden, yılların yorgunluğu ve bitkinliği ölümler üzerinde etkili olmuştur. Doğum oranlarında kız çocuklar erkeklerden yine fazladır.

Tablo 17¹²⁰

Çankırı Devlet Yıllığında 1928–29 yıllarında Çankırı'nın nüfus yapısı

KAZALAR	KAYITLI GENEL NÜFUS			DOĞANLAR		
	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK ÇOCUK	KIZ ÇOCUK	TOPLAM
ÇANKIRI	34.093	39.490	73.583	2.464	2.604	5.068
ILGAZ	14.816	19.192	34.008	1.056	1.186	2.242
ÇERKEŞ	21.607	27.390	48.997	1.314	1.230	2.544
GENEL TOPLAM	70.516	86.072	156.588	4.834	5.320	9.854

KAZALAR	ÖLENLER			EVLENENLER	BOŞANANLAR
	ERKEK	KADIN	TOPLAM	TOPLAM	TOPLAM
ÇANKIRI	375	203	578	265	16
ILGAZ	247	85	332	73	6
ÇERKEŞ	251	160	422	224	10
GENEL TOPLAM	873	448	1.335	562	32

¹²⁰ Çankırı Devlet Yıllığı 1928–1929, s. 453.

Cumhuriyet kurulur kurulmaz, Mustafa Kemal Atatürk'ün öncelikli hedefi siyasi bağımsızlığını kaniyla sağlamış olan Türk halkının ekonomik olarak da bağımsız olmasını sağlamaktı. bu yönde köklü inkılâplar hızlı bir şekilde yasallaştırılıp yürürlüğe konulmaya çalışıldı. Sonuçta hedef sanayileşmiş batıyı yakalamak ve hatta geçmekti. Nitekim 1923 Şubatı'nda toplanan İzmir İktisat Kongresi'nden çıkan karar ve sonuçlara dayalı olarak 1923–29 yılları arasında özel girişim eliyle ve serbest piyasa şartlarında sanayileşme politikaları izlenmiş ve göreceli bir liberal dönem ağırlık kazanmıştır.¹²¹

Sanayileşme anlamında Çankırı, üzerine düşeni yapmamıştır ya da daha doğrusu yapamamıştır. Tabii burada en önemli etken Çankırı'nın ekonomik potansiyelidir. Maalesef bu potansiyel Türkiye ortalamasının çok altında kalmıştır. Aşağıdaki tablo bunu bir bakıma açıklamaktadır.

Tablo 18
1955 Yılı Türkiye ve Çankırı'da Faal Nüfusun İşkollarına Göre Dağılımı (%)¹²²

İŞKOLLARI	TÜRKİYE 12.205.272 nüfus	ÇANKIRI 124.114 nüfus
Tarım, Ormanlık, Avcılık ve Balıkçılık	77,4	90,8
Maden Çıkarma	0,5	0,1
İmalat Sanayii	6,0	1,6
İnşaat Sanayii	1,6	0,7
Elektrik, Gaz, Su	0,1	0,1
Ticaret, Lokanta, Otel, Mali Kurumlar, Sigorta vb. işler	2,8	1,0
Ulaştırma Haberleşme, Depolama	1,5	0,8
Toplum Hizmetleri, Kişisel Hizmetler	4,1	2,2
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	6,0	2,7
TOPLAM	100,0	100,0

Cumhuriyetin ilanından 32 yıl sonraki bu tablo bize Çankırı'nın tarımın yanında sanayi kollarında göze çarpan bir gelişme kaydetmediğini göstermektedir. Bunun yanında

¹²¹ Ahmet Kal'a, "Cumhuriyet 1923–1998 Dönemi Değerlendirmesi, *Yeni Türkiye Ansiklopedisi*, Ankara, 1998, s. 3305.

¹²² DİE, *Genel Nüfus Sayımı–1955*; Türkiye İstatistik Yıllığı 1955. s.47

Çankırı, göç veren bir şehir özelliği taşımaktadır. Günümüzde de genç nüfusunun büyük bir kısmını, gelişmiş şehirlere göç yolu ile aktarmaktadır. Nüfus yapısı denilince sadece iş kollarına veya cinsiyete göre dağılışı değil; aynı zamanda sosyal ve kültürel yapısı ve ırkı menşeyini de ifade etmelidir.

1912–1922 yılları arasındaki savaşlar nedeniyle Balkanlar’da, Ege Adalarında ve Anadolu’da büyük acılar yaşandı. Balkan Savaşı sonrasında yüz binlerce Müslüman savaşta yenik düşen Osmanlı ordusunun peşi sıra korku ve panik içinde doğdukları toprakları terk ederek Anadolu’ya sığındı. Benzer trajedi, 1922 yılında Kurtuluş Savaşında yenik düşen Yunan ordusuyla beraber Anadolu’yu terk eden Ortodoks Rumların başına da geldi. Bir ay gibi kısa bir süre içinde yüz binlerce Ortodoks Rum Yunanistan’a sığındı. Bu durum Yunanistan’da büyük sıkıntılara ve kargaşaya yol açtı. Yunanistan’ın nüfusu bir anda dörtte bir oranında artmıştır. Lozan Barış Konferansı toplandığında öncelikle sığınmacılar ve esirler konusu ele alındı. İngiltere temsilcisi Lord Curzon’un teklifi ve Milletler Cemiyeti görevlisi Nansen’in raporu doğrultusunda; Yunanistan’da yerleşik Müslümanlarla Türkiye’de yerleşik Ortodoks Rumların zorunlu göçünü öngören Mübadele Sözleşmesi imzalandı. Bu sözleşme uyarınca; İstanbul’daki Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya’daki Müslümanlar hariç Yunanistan’da yerleşik bütün Müslümanlar Türkiye’ye, Türkiye’de yerleşik bütün Ortodoks Rumlar Yunanistan’a gönderildi. Mübadele sözleşmesinin kapsamına 18 Ekim 1912 tarihinden sonra yurtlarını terk etmiş olanlar da alınarak mülteciler sorununa bir çözüm bulunmuş oldu.¹²³

Nüfus Mübadelesi Anadolu’daki 1.200.000 Rum’un (ki buna özellikle Karaman yöresindeki, Hıristiyan olan ve Türkçe konuşan halk da dâhildir), Yunanistan’a, Yunanistan’daki 500.000 Türk’ün (ki buna özellikle Girit’teki bir kısım Yunanca ve Türkçe kelimelerin yoğun olduğu bir diyalekt konuşan Müslümanlar dâhil) Türkiye’ye gelmesi ile sonuçlanmıştır. Çankırı’da yukarıda da bahsedildiği gibi XIX. yüzyılın sonlarında, Cuinet’nin de belirttiği gibi, 15.632 olan Çankırı nüfusu içinde 780 Rum ve 472 Ermeni bulunmaktaydı.¹²⁴

Nüfus mübadelesinden gelenler ve gidenler çerçevesinden olaya baktığımızda Çankırı da etkilenmiştir. Çankırı’ya muhacir ve mübadil olarak yerleştirilenlerle ilgili kayıtlar Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde bulunmaktadır. Bunlar arasında muhacir ve ya

¹²³ Taner Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, Doğan Yayınları, Ankara, 1971. s.36

¹²⁴ J. H. Mordtmann, “Çankırı”, s.358.

mübadil sıfatlı insanların iskânı,¹²⁵ mallarının değerlerinin tespiti,¹²⁶ ve hüviyet cüzdanlarının çıkartılması¹²⁷ ile ilgili belgeler mevcuttur.

Yunanistan ile Lozan görüşmeleri sonrasında sonuca bağlanan Nüfus Mübadelesi Çankırı’da da anladığımız kadarı ile kendini az da olsa hissettirmiş. Anlaşma sonrası ve daha öncesinde gerçekleşen Kurtuluş Savaşı ortamının da etkisi ile az sayıdaki Rum asıllı ailenin buraları terk ettiğini anlamaktayız. Yine Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) belgelerinde Çankırı’yı terk eden Rumların mallarının değerlerinin tespiti için cetveller hazırlandığını görmekteyiz.¹²⁸ Rum halkın, Çankırı’da bir tehdit olarak görüldüğü dönemler kısıtlı olsa da, TBMM açıldığı sırada, TBMM’ ye karşı; İstanbul Hükümetinin ve İngilizlerin kışkırtması neticesinde çıkan ayaklanmalar arasında, Çerkeş yakınlarındaki olaylarda Rumlar bir etken olarak görülmüştür.

Bütün bunların yanı sıra Çankırı genel olarak öteden beri bir Türk-Müslüman beldesidir. Flottwell¹²⁹ tarafından Türk Şehri olarak tanıtılan Çankırı, Türkmen-Yörük kültürünü günümüzde dahi yaşatabilmiş, şehir kimliğini yarenlik üzerine temellendirmiştir. Tayip Başer’e¹³⁰ göre Çankırı’nın bir Türk kenti olduğunu anlamanın bir başka yolu olarak, ilçe ve köylerinin isimlerine bakmak yeterli olabilir. (Apsarı, Ayan, Boyalıca, Çayırpınar, Dedeköy...gibi)

2. Bayındırlık ve İmar faaliyetleri

a. Karayolu Yapımı

Çankırı, Cumhuriyet kurulduktan sonra, kendi içinde önemli değişiklikler geçirmiştir. Çankırı’nın bayındırlık ve imar bakımından gelişmesi, Cumhuriyet öncesi durumu ile kıyaslandığında hakikaten şehrin çehresinin değiştiği, güzelleştiği söylenebilir. Ama bu değişimi Türkiye ortalaması ile kıyasladığımızda çıkan sonuç ortalamanın altında kalacaktır. Bir yerleşim merkezinin gelişmişlik göstergelerinden biri, o yerin yollarının durumudur. Bu anlamda; Cumhuriyet devrinden evvelki istatistikler tetkik edilirse Çankırı vilayeti dâhilinde Çankırı’dan itibaren Ankara’ya doğru 15 - 20 ve Kastamonu’ya doğru 8-

¹²⁵ BCA,272 11, 23 118 14.

¹²⁶ Çankırı’da iskân edilen Midilli mübadillerinden Osman oğlu Hüseyin İhsanın Midilli’deki zeytinliğinin kıymetinin tespiti için yazılmış bir belge: BCA, 272 12, 59 164 11.

¹²⁷ BCA, 272 12, 53 123 3 (165 adet hüviyetten bahsetmektedir.)

¹²⁸ BCA, 272 12,47 87 18; BCA, 272 10, 2 12 4.

¹²⁹ V. Flottwell’den naklen bkz. J. H. Mordtmann, “Çankırı”, s.358.

¹³⁰ T. Başer, a.g.e, s.91

10 ve Kastamonu hududundan Çankırı'ya doğru da 5 - 6 kilometrelik şose yol mevcut olup, buda genelde bozuktur.¹³¹

Milli Mücadele yıllarında sahip olduğu stratejik konumu milli mücadele lehine kullanan Çankırı'nın yollarının yapımına, mevcut yolların iyileştirilmesine Cumhuriyet'le birlikte başlanmıştır. Öncelikle, gölgesinde büyümeye çalıştığı genç cumhuriyetin genç başkenti ile olan yolu 1926 yılında yapılmaya başlanmıştır.¹³² Bugün Kuzey Anadolu'dan geçen ve doğu illerimizle Samsun'u İstanbul'a bağlayan yollardan biri olan bu yol Ilgaz, Kurşunlu, Çerkeş, Eskipazar arazisinden Gerede'ye Bolu'ya geçmektedir. Yol, ilk defa 1926 yılında Vali Bekir Sami Baran tarafından açılmıştır. Bunu müteakiben, Çankırı-Kalecik yolu yapımı için 30.000 lira tahsis edilmiş ve yapımına başlanmıştır.¹³³

26 Şubat 1928 tarihli bir belge, devletin Çankırı'nın Orta Anadolu ile diğer bölgeleri birbirine bağlayan özellikle daha öncede değindiğimiz gibi Karadeniz'de Samsun liman kentinin bir nevi açık bir hinterlandı şeklindeki Çankırı'nın önemine haiz olduğunu gösteren yatırımlarına devam ettiğini göstermektedir.

Kararname¹³⁴

Baş Vekâlet

Mu'amelat Müdiriyeti

Yolların tevhide hakkındaki kanun ahkâmına tevkifen 927 senesi muvazene-i umumiye inşaat ve tamirat müte'aciyle tahsisatında otuz bin liranın Ankara- Kalecik yolu ile Gömlüksiz (Kömlüksiz) Köprüsü ve yirmi bin liranın Çankırı- Kalecik yolu ve keza yirmi bin liranın cem'an yetmiş bin liranın muaveneten tahsis ve i'tası, Dâhiliye ve Nafia Vekâlet-i Celilelerinin 23/2/928 tarih ve 326_____numrulu müşterek tezkereleriyle vuku' bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 26/ Şubat/ 928 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.

Reis-i Cumhur

26/ Şubat/ 928

Gazi

¹³¹ *Cumhuriyetin 15'inci Yılında Çankırı*, s.45.

¹³² *BCA*, 030 18 01, 027 72 7.

¹³³ *BCA*, 030 01 01, 028 00 10.

¹³⁴ *BCA*, 030 18 01, 027 83 15.

Çankırı'nın yollarının yapım çalışmaları, Çankırı halkı için de bir iş imkânının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Birçok amele yol yapımında çalışmak suretiyle ekmek paralarını çıkarmışlardır. Çalıştırılacak işçi sayısı, nerede çalışacağı önceden belirlenmiştir. Yerel gazeteler aracılığı ile halka duyurulmuştur. Aşağıda, belirtilen uygulama ile ilgili Çankırı Gazetesi'nde yayınlanan listeye yer verilmiştir.

Tablo 19

Çankırı- Ankara yolunun 21 ilâ 28. kilometreleri arasında çalışacak Çankırı merkez amele-i mükellefesinin suret-i istihdamlarını gösterir listedir

Müretteb Mahâllatın esâmisi (isimleri)	Her mahallenin amele-i mükellefe miktarı	Amelenin mahall-i ameliyata tarihi sevkleri
Cami-i Kebir	1	15-30. 9. 1930
Şih Osman	6	“ “ “
Dabağhane	10	“ “ “
Taş Mescit	1	“ “ “
Halil Ağa	1	“ “ “
Hoca Bahşayış	2	“ “ “
Mirahor	1	“ “ “
Alaca Mescit	1	“ “ “
Ali Bey	2	“ “ “
Yapar	1	“ “ “

Yukarıda belirtilen mahalde çalışacak işçiler burada görevli olan Fen Memuru Fahri Bey'e müracaat etmeleri istenmiştir.¹³⁵ Yapılan yol kısım kısım ihale edilmiştir. İhalenin o günün şartları içinde bedelini yine Çankırı Gazetesi yazılarından okumaktayız. Örneğin; Çankırı- Ankara yolunun 5+58 ile 27+845 kilometresi arasının şose tamiratı ile silindiraj ameliyesi 2131 lira 21 kuruş bedel ile 20 gün (29 Ağustos 1932'den 17 Eylül 1932'ye kadar) süre ile münakasaya konulmuştur.¹³⁶ Yol yapımına ek olarak tüneller yapılmıştır, Bunlardan büyük olanı **Batı Beli** adıyla 13 Birinci teşrin 1932'de hizmete açılmıştır.¹³⁷

¹³⁵ Çankırı Gazetesi (1923-1924; 1933), “Çankırı Nafia Mühendisliğinden: Amele-i Mükellefeler hakkında: Okuyunuz”, 23 Eylül 1930, sayfa 3.

¹³⁶ Çankırı Gazetesi (1923-1924; 1933), “Çankırı Nafia Başmühendisliğinden”, 13 Eylül 1932.

¹³⁷ Çankırı'da Duygu Gazetesi, “ Büyük Tünel”, 15 Birinci teşrin 1932, Sayı: 103.

Aşağıda, Çankırı'nın 1926–1930 yılları arasında yol yapımı hakkında bilgi yer almaktadır. Yukarıda satır aralarında değindiğimiz gibi Çankırı'nın bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle, Cumhuriyet sonrası dönemde yol yapımına önem verilmiştir.¹³⁸

Tablo 20

Devlet Yıllığı'na Göre Çankırı'da 1926–1927'de yapılan yol isimleri ve miktarı.

YOL İSMİ	KİLOMETRE	
Çankırı- Ankara	50+000	VİLAYET YOLLARI
Çankırı-Kastamonu	69+000	
Çankırı-Tuht	30+000	DEVLET YOLLARI
Çankırı-Şabanözü	42+000	
Çankırı-Orta	72+000	
Çankırı-Ilgaz	50+000	
Ilgaz- Karacaviran	40+000	
Çankırı-Çerkeş	30+000	
Karacaviran- Çerkeş	100+000	
Çerkeş-Mecidiye	35+000	
Çerkeş –Ovacık	45+000	
Çerkeş-Gerede	43+000	

Tablo 21

Devlet Yıllığı'na Göre Çankırı'da 1929–30'da yapılan ve tamir edilen yolların durumu

YOLUN BAŞLANGIÇI-BİTİŞİ	YOLUN TULU	TAĞLAM KISMI	TAMİR OLUNMAKTA	TAMİRE BAŞLANAN	YAENİ İNŞA OLUNMAKTA
	Kilometre	Km.	Km.	Km.	Km.
Çankırı-Ankara	40+000	13+000	0+000	5+000	23+000
Çankırı-Kastamonu	69+000	15+000	54+000	0+000	0+000
Çankırı-Tuht	30+000	3+000	27+000	0+000	0+000
Çankırı-Şabanözü	44+000	4+000	0+000	0+000	40+000

¹³⁸ Çankırı Devlet Salnamesi 1926–1927, s.827; Çankırı Devlet Salnamesi 1927–1928, s. 456; Çankırı Devlet Salnamesi 1929–1930, s. .328.

Çankırı-Orta	65+000	0+000	65+000	0+000	0+000
Çankırı-İlgaz	52+000	3+000	49+000	0+000	0+000
İlgaz-Karacaviran	37+000	0+000	37+000	0+000	37+000
Çankırı -Çerkeş	124+000	3+000	84+000	0+000	37+000
Karacaviran-Çerkeş	35+000	0+000	0+000	0+000	0+000
Çerkeş-Mecidiye	45+000	5+000	0+000	0+000	40+000
Mecidiye-Ovacık	35+000	0+000	0+000	0+000	0+000
Mecidiye-Gerede	43+000	5+000	0+000	0+000	38+000

b. Demiryolları ve Çankırı

Cumhuriyet Dönemindeki özellikle demiryolunun altın çağı olarak nitelenen Cumhuriyetimizin ilk yıllarındaki demiryolu politikasını daha iyi anlamak açısından Cumhuriyet dönemi öncesinin değerlendirilmesinde yarar vardır. Çünkü geçmiş bilinmeden, bugün anlaşılabilir. Bu nedenle, ülkemiz demiryolu tarihi; Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyet dönemi (1923–1950 Dönemi) ve 1950 sonrası dönem olarak üç başlık altında incelenmelidir. Bu dönemlerin belirgin özelliği; birincisinde demiryolu hatlarının büyük bölümünün yabancılara verilen imtiyazla yaptırılması, ikincisinde demiryolu ulaştırmasının altın çağı olması, üçüncüsünde ise demiryolu ulaştırmasının yok sayılması, ihmal edilmesidir.

b1. Osmanlı Dönemi Demiryolları

Türk Demiryolu Tarihi 1856 yılında başlar. İlk demiryolu hattı olan 30 km'lik İzmir-Aydın hattına ilk kazma bir İngiliz şirketine verilen imtiyazla bu yılda vurulmuştu. Bu hattın seçimi nedensiz değildi. İzmir-Aydın yöresi diğer yörelere göre nüfus bakımından kalabalık, ticari potansiyeli yüksek, İngiliz pazarı olmaya elverişli etnik unsurların yaşadığı, İngiliz sanayisinin gereksinim duyduğu ham maddeye kolay ulaşılabilecek bir yöreydi. Ayrıca Ortadoğu'nun kontrol altına alınarak Hindistan yollarının denetimi alınması bakımında da stratejik bir öneme sahipti. Osmanlı Devletinde demiryolu imtiyazı verilen İngiliz, Fransız ve Almanların ayrı ayrı etki alanları oluştu. Fransa; Kuzey Yunanistan, Batı ve Güney Anadolu ile Suriye'de, İngiltere; Romanya, Batı Anadolu, Irak ve Basra Körfezinde, Almanya; Trakya, İç Anadolu ve Mezopotamya'da etki alanları oluşturdu. Batılı sermayedarlar, sanayi devrimi ile çok önemli ve stratejik bir ulaşım yolu

olan demiryolunu tekstil sanayinin hammaddesi olan tarım ürünlerini ve önemli madenleri en hızlı biçimde limanlara, oradan da kendi ülkelerine ulaştırmak için inşa ettiler. Üstelik km başına kar güvencesi, demiryolunun 20 km çevresindeki maden ocaklarının işletilmesi vb. imtiyazlar alarak demiryolu inşaatlarını yaygınlaştırdılar. Dolayısıyla Osmanlı Topraklarında yapılan demiryolu hatları, geçtiği güzergâhlar bu ülkelerin iktisadi ve siyasi amaçlarına göre biçimlendirildi.¹³⁹

1856 – 1922 yılları arasında Osmanlı sınırları içinde toplam 8.619 km. demiryolu yapılmıştır. Çeşitli yabancı şirketler tarafından inşa edilen bu demiryolu hattının, 4.000 km.lik bölümü, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalmıştır. Bunun 2.282 km.lik normal genişlikte hat ve 70 km. uzunluğunda dar hat olan kısmı yabancı şirketlere ait, 1.378 km.lik kısmı da devletin yönetiminde normal genişlikte hattır.

b2. Cumhuriyet Dönemi Demiryolları

Cumhuriyet öncesi dönemde, yabancı şirketlere verilen imtiyazla, onların denetiminde ve ülke dışı ekonomilere, siyasi çıkarlara hizmet eder türde gerçekleştirilen demiryolları, Cumhuriyet sonrası dönemde milli çıkarlar doğrultusunda yapılandırılmış, kendine yeterli "milli ekonomi"nin yaratılması amaçlanarak, demiryollarının ülke kaynaklarını harekete geçirmesi hedeflenmiştir. Bu dönemin belirgin özelliği, 1932 ve 1936 yıllarında hazırlanan I. ve II. Beş Yıllık Sanayileşme Planlarında, demir-çelik, kömür ve makine gibi temel sanayilere öncelik verilmiş olmasıdır. Bu tür kitlesel yüklerin en ucuz biçimde taşınabilmesi açısından demiryolu yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Bu nedenle, demiryolu hatları milli kaynaklara yönlendirilmiş, sanayinin yurt sathına yayılma sürecinde yer seçiminin belirlenmesinde yönlendirici olmuştur. Bu dönemde, tüm olumsuz koşullara karşın, demiryolu yapım ve işletmesi ulusal güçle başarıldı.

İsmet İnönü, 30 Ağustos 1930'da Sivas'ta yaptığı konuşmada, 1920'de Mustafa Kemal Atatürk'ün riyaseti altında toplanan hükümetin ilk programına atıfta bulunarak şunları söylüyordu: **“Dünyanın bütün ateşleri başına yağarken, yarımkı mevcudiyeti hazin bir şüphe altında iken, vatandaşlar yalın ayak ve sopa ile müstevlilere karşı koymaya çalışırken, bütün membarları elinden gitmişken ve hazinesinde bir tek lira**

---

¹³⁹ Necdet Yazıcı , “Demiryollarımızın Dünü, Bugünü ve Geleceği”, *Kardelen Dergisi*, Ocak-Mart 1995.

yok iken, ilan ettiği ilk programında; Ankara'dan Yahşihan'a kadar şimendifer temdit edeceğini söylüyordu".¹⁴⁰

Atatürk de Millet Meclisi'nin 1 Mart 1922 tarihli toplantısında: "İktisat hayatının faaliyet ve zindegisi ancak münakale vasıtalarının, yolların, şimendiferlerin, limanların hali ve derecesile mütenasiptir".¹⁴¹ Yine Atatürk aynı tarihlerde gazetelere verdiği demeçte: "Memleketin bütün merkezleri yekdiğerine az zamanla şimendiferle bağlanacaktır. Mühim maden hazineleri açılacaktır. Memleketimizin baştan nihayete kadar harap manzarasını mamureye tahvil etmekten ibaret olan gayenin temel taşları her yerde gözleri tesrir edecektir".¹⁴²

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında demiryolu sevdası herkesi sarmıştı. İşte, demiryolunun önemini, kazandırdıklarını Hariciye Şefi Op. Doktor M. Necdet Bey'in 30 Ağustos 1930'da demiryolunun Sivas'a ulaşması nedeniyle yapılan törendeki konuşma çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyor: "Gözümüz aydın. İşte tren geldi.(.) demiryolu Cumhuriyetin çelik koludur. Artık Sivas hiçbir yere uzak değildir. Şimdi Ankara bize bir günlük yoldur. (.) Bu demirleri toprağın pasını silmek için bu yerlere döşedik. Sarı başaklı ekinleri altına çevirmek için ucuca ekledik. Ankara-Sivas arasını on gündenden bir güne indiren işte bu demirlerdir. Kurak tarlalarla, kıraç ovalara bolluk ve zenginlik getiren işte bu demirlerdir. Şimdi bir lira eden bir rupla tahili yarından sonra beş liraya çıkaracak işte bu demirlerdir. Bu demir değil, altın yoludur. (.) Yol yerin damarıdır. Nabızı çarpmayan toprak kangren olmuş demektir. Toprağın yaşayabilmesi için vücudumuzu saran kan damarları gibi onun vücudunu da yol damarları sarmalıdır. Toprağın nabızı, insanın ki gibi bir dakika durmadan işlemelidir. (.) Bir ekini yetişene kadar su, yetiştikten sonra yol besler".¹⁴³

Gerçekten de onca kıtlığa, imkânsızlıklara rağmen, demiryolu yapımı İkinci Dünya Savaşı'na kadar büyük bir hızla sürdürüldü. Savaş nedeniyle 1940'dan sonra yavaşladı. 1923–1950 yılları arasında yapılan 3.578 km.lik demiryolunun 3.208 km'si, 1940 yılına kadar tamamlandı.

---

¹⁴⁰ Hülya Zeybek, *Demiryollarının Modernizasyonu Yeni Bir Gelişme Stratejisi*, Demiryolu-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1996.

¹⁴¹ Mehmet Özdemir, *Mütareke ve Kurtuluş Savaşı Başlangıç Dönemlerinde Türk Demiryolları- Yapısal Ekonomik Sorunlar (1918–1920)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

¹⁴² N. Yazıcı , a.g.m.,s.88

¹⁴³ Ahmet Onur, *Türk Demiryolları Tarihi (1860–1953)*, T.C. M.S. V. Kara Kuvvetleri Kumandanlığı Yayınları, Ankara, vd. s.57

Milli ekonomi yaratma ve genç Cumhuriyeti kurma politikaları ulaşım politikasına şu şekilde yansımış, Demiryollarının şu hedefleri gerçekleştirmesi amaçlanmıştır.¹⁴⁴

- Potansiyel üretim merkezlerine, doğal kaynaklara ulaşması amaçlanmıştır. Örneğin; Ergani'ye ulaşan demiryolu bakır, Ereğli kömür havzasına ulaşan demir, Adana ve Çetinkaya hatları pamuk ve demir hatları olarak adlandırılmaktadır.

- Üretim ve tüketim merkezleri ile özellikle limanlar ile ard bölgeler arası ilişkileri kurması amaçlanmıştır. Kalın-Samsun, Irmak ve Zonguldak hatları ile demiryolu ulaşan limanlar 6'dan 8'e yükseltilmiştir. Samsun ve Zonguldak hatları ile İç ve Doğu Anadolu'nun deniz bağlantısı pekiştirilmiştir

- Ekonomik gelişmenin ülke düzeyinde yayılmasını sağlamak amacı ile özellikle az gelişmiş bölgelere ulaşması amaçlanmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte politik merkez Batı'dan Orta Anadolu'ya kayarken, ulaşılabilirlik de Batı'dan Orta Anadolu'ya, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'ya yaygınlaştırılmıştır. Bu politikaya göre; 1927'de Kayseri, 1930'da Sivas, 1931'de Malatya, 1933'de Niğde, 1934 Elazığ, 1935 Diyarbakır, 1939'da Erzurum demiryolu ağına bağlanmıştır.

- Milli güvenlik ve bütünlüğün sağlanması amacına dönük olarak ülkeyi sarması hedeflenmiştir. Bu hedefleri gerçekleştirmek üzere, demiryolu ulaşım politikası iki aşamalı olarak ele alınmıştır.

İlk aşamada büyük parasal güçlüklerle karşın, yabancı şirketlerin elindeki demiryolu hatları satın alınarak devletleştirilmiş, bir kısmı da anlaşmalarla devralınmıştır. İkinci aşamada ise, mevcut demiryolu hatlarının büyük bölümü ülkenin Batı bölgesinde yoğunlaştığından, Orta ve Doğu bölgelerinin merkez ve sahil ile bağlantısını sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, demiryolu hatlarının üretim merkezlerine direkt olarak ulaşarak ana hatların elde edilmesi temin edilmiştir. Bu dönemde yapılan ana hatlar: Ankara-Kayseri-Sivas, Sivas-Erzurum (Kafkas hattı), Samsun-Kalın (Sivas), Irmak-Filyos (Zonguldak kömür hattı) - ki Çankırı'dan geçecek hatta bu demir yolu ağına bağlı olacaktır- Adana-Fevzipaşa-Diyarbakır (Bakır hattı), Sivas-Çetinkaya (Demir hattı)'dır. Cumhuriyet öncesinde demiryollarının % 70'i Ankara- Konya doğrultusunun batısında

---

¹⁴⁴ Hülya Zeybek, Değişim Sürecinde Kamu Hizmetleri ve Demiryolu Politikaları Sempozyumu (2003), Makine Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, 2003. bu kitabı bu kişi mi yazdı yoksa burada bir tebliğ mi sundu. Eğer makale ise makalesinin adını ve sayfasını yaz eksik bibliyograra

kalırken, Cumhuriyet devrinde yolların % 78,6'si doğuda döşenmiş ve günümüz itibari ile batı ve doğuda % 46 ve % 54 gibi oransal dağılım elde edilmiştir.¹⁴⁵

b3. Çankırı'ya Demiryolu'nun Gelmesi

Şimendifer yani tren tüm yurt için olduğu kadar Çankırı halkı için bir devrim niteliğini taşımakta idi.. Yukarıda da belirtilen Ankara- Zonguldak arasındaki kömür hattı diye anılan demiryolunun önemli bir kısmı Çankırı merkez ve ilçelerinden geçmiş olması Çankırı için büyük bir kazanç olmuştur. Bu hattın inşasına 1926'da başlanmış ve 1937'de ikmal edilmiştir.¹⁴⁶ Ankara-Çankırı kısmı ise 23/4/1931'de büyük bir törenle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Çankırı milletvekili Abdülhalik Renda (ki kendisi II., III. IV. ve V. dönemlerde Çankırı milletvekilliği yapmıştır.) tarafından açılmıştır.

Demiryolunun Çankırı'dan geçmesi nedeniyle söz konusu dönem il milletvekillerinin kendisine yazdıkları teşekkür telgrafını cevapsız bırakmayan Mustafa Kemal Atatürk, aşağıdaki şu cümleleri ihtiva eden bir cevap yazmıştır.¹⁴⁷

Çankırı, Kastamonu mebusları Talat, Ziya, Rifat ve Cemal Bey efendilere

Ankara

Antalya - C10.2. 931 Demiryolunun Çankırı'ya varması memleketimizin umran hayatında hayırlı bir hâdisedir. Muhterem Çankırlıların bundan mütevellit sürûruna iştirak eder ve hakkımda izhar buyrulan necip hislere teşekkür ederim efendim.

Reis Cumhur

Gazi Mustafa Kemal

Trenin Çankırı'ya gelişi, halk ve yerel yönetim arasında bayram havası ile karşılanmıştır. Gün be gün demiryolu yapımı takip edilmiştir. Bu sevinç yine Duygu Gazetesi'nde (7 Şubat 1931, Sayı:18) şu ilginç kelimelerle ifade edilmiştir: **“Bir haftadan beri sabırsızlıkla beklenen şimendifer nurlar saçarak dün saat on dörtte on bini mütecaviz halkın tezâhüratı arasında şehrimize girdi havanın yağmurlu gitmesine rağmen kasabaya dört kilometrelik mesafedeki Balca mevkiinden itibaren her gün**

¹⁴⁵ Hülya Zeybek, “AB ile Entegrasyona Doğru Demiryolları”, *Dünya Gazetesi*, 03.05.2002.

¹⁴⁶ T. Başer, a.g.e., s. 49

¹⁴⁷ *Çankırı'da Duygu Gazetesi*, “Büyük Gazi Çankırlıların Süruruna İştirak Buyuruyorlar”. 14 Şubat 1931, Sayı:19.

yüzlerce halkın akın akın ziyareti arasında şehrin medhaline kadar yaklaşmış idi. Dört gündür iki kişi bir araya gelse ilk suali tren nerdedir suali olmuştur’’.

Halkın bu sevinci hiç de yersiz değildir. Sonuçta gelen demiryolu çelik kolları ile Çankırı halkının geleceğini kucaklıyordu. Artık çevre illere çok kısa sürede ulaşabilecekler, yeşil bahçelerindeki ürünlerini şehir dışında pazarlama imkânına sahip olmuşlardır. Kurtuluş mücadelesinin simgesi olan kağnıların yerini artık tren almıştı. Çankırlı demiryolu sayesinde ilerleme, gelişme çabalarını taçlandırmıştı. Kısaca; ekonomik yönü ve hayatı, demiryolu vasıtasıyla, süratle Ankara’ya dönmüş ve bağlanmıştır.¹⁴⁸ Çankırı’nın Karaelmas hattı üzerinde bulunması, çevrece çeşitli kaynak ve servetlere sahip olması, hükümet merkezine yakın olması ekonomik bakımından kayda değer bir gelişme göstermesine neden olamamıştır.

Demiryollarının günümüzde de geçerli olan bir özelliği; bilet fiyatları bakımından uygun olmasıdır. Ankara- Çankırı hattında sizce bilet fiyatları sizce ne kadar olabilir? Bizim bu konuda ki merakımızı, Duygu gazetesinde çıkan bir ilan giderebilir:

“Ankara – Çankırı Kısımında Mühim Tenzilat

Devlet Demir Yollarından:

21 Temmuz 1933 tarihinden itibaren Ankara Çankırı Yolcu ücretlerinde mühim nispetlerde tenzilat yapmıştır.

Ankara- Çankırı yolcu ücretleri nakliye vergisi ve pul parası ile beraber,

I. Mevki	II. Mevki	III. Mevki
382	278	179

Nizâmen yarım ücrete tabi çocuklardan bu ücretlerin yarısı alınır.”

Bütün bunlara ek olarak; 1936 ve 1937 yıllarında Bakanlık’tan verilen 9.600 liralık tahsisatla Hükümet Konağı, Vali Hüsnü Uzgören’in katkıları ile tamir ettirilmiş. Bu yapılara Çerkeş Belediye Binası, Fidanlık Binası da eklenmiştir. Bazı vakıflar kiraya verilmek suretiyle şehir için bir gelir kapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Aşağıda kiraya verilmek istenen vakıf gayrimenkullerin duyuru mahiyetindeki listesi yer almaktadır.¹⁴⁹

¹⁴⁸ *Çankırı İl Yıllığı*, 1967, s. 61

¹⁴⁹ Çankırı Gazetesi (1923–1924; 1933), “Çankırı evkaf memurluğundan:” 12 Kanunu sani 1932, s.4

Tablo 23

Çankırı’da Vakıf Gayrimenkullerden Kiraya Verilen Bir Kısım Arsa ve İşyerlerinin Kira Bedelleri

Tahmini Kira Bedeli / Lira		Vakfın Adı	Akaratın Cinsi	Akaratın Mevkii
700		Rüstem Çelebi	Ahşap 6 odalı toprak medrese	Hükümet caddesi
1000		Şeyh Muhittin	Medrese arsası	Büyük hamam civarı
550		Çivitçi oğlu	Ahşap han	
40		“ “	Dükân	
120		“ “	“ “	
175		“ “	“ “	
60		Astarlı zade	“ “	

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1932 yılı itibariyle Çankırı’da en az yedi vakıf gayrimenkulü mevcuttur ve bunlar devlet tarafından kiralanmak istenmektedir. Daha önce de değinildiği üzere, bu ihalelerle devlete gelir elde edilmek istenmektedir. Son olarak imar faaliyetleri arasında 1926’da yayımlanan bir kararnamede, Çankırı’da vakıflara ait mezarlığın ve Erkan-ı Harbiye binasının inşa edilmesi yönünde karar alındığı yer almaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

ASAYİŞ VE DEVLET ERKÂNI ZİYARETLERİ

1. Asayiş

Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsuna çıkışı ile Türk Ulusunun bağımsızlık mücadelesi ve Kuvây-ı Milliye ruhu şahlanışa geçmiştir. Münferit bazı olaylar dışında, Çankırılılar Milli Mücadeleyi desteklemişlerdir. Bu dönemde asayişin temini ve bizzat asker kaçaklarının takibi için İstiklal mahkemeleri kurulmuştur. Milli Mücadele yıllarında İstiklal mahkemeleri ile ilgili kanunda öne çıkan en önemli husus muvazzaf veya gönüllü olarak askerlik hizmetine katılıp da firar edenlerin ya da firara sebebiyet verenlerin ve kaçakları saklayanların mülkî ve askerî görevlilerce yakalanması ve cezalarının verilmesi isteğinin ön plana çıkmasıdır. İstiklal mahkemeleri ile ilgili kanunda mahkeme azalarının TBMM içinden seçilen üç azadan oluşması da ayrıca kararlaştırılmıştır.¹⁵⁰

İstiklal mahkemeleri kurulduktan sonra yayınlanan bir beyannamede Çankırı'da askere gidebilecek olanların hemen on beş gün içinde askerliğe koşmaları istenmiş ve mücadele ruhunu zaafa uğratacak hareketlerden de sakınmaları istenmiştir. TBMM tarafından oluşturulan İstiklal mahkemelerinden Kastamonu mıntıkası olarak adlandırılan bölge; Kastamonu, Çankırı, Bolu, Sinop ve Zonguldak sancaklarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Azaları ise Menteşe Mebusu Dr. Tevfik Rüştü, Saruhan Mebusu Refik Şevket, Kazan Mebusu Dr. Fikret'tir.¹⁵¹

Kastamonu mıntıkası İstiklal mahkemesi, yukarıda belirttiği gibi Çankırı'da üzerinde çalışacak kayda değer bir olayla karşılaşmamıştır. Nitekim bu konu Çankırı'da yayınlanan Duygu Gazetesi'nin 23 Nisan 1931 tarihli nüshasında şu şekilde yer almıştır:¹⁵² “.....1336'da Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi'ne iltihaka giden Mebuslar, Milli hükümet arz-ı hizmet eden vatani sevenler için Çankırı bir emniyet ve huzur kucağı olmuştu. Her gün kafil kafil rical eden erkandan mürekkep yolcular Çankırı'nın ılık bahar havası ve hilkatın ititransı içinde heyecanlarının reskin hattı hareketlerini tayin ediyorlardı.”

¹⁵⁰ İstiklal mahkemeleri için bkz. Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Ankara, 1977,

¹⁵¹ T. Başer, a.g.e., s.41.

¹⁵² *Çankırı'da Duygu Gazetesi (1930-1938)*, “23 Nisan 1931” . s.4

Yukarıda da belirtildiği gibi Çankırı’da Milli Mücadele aleyhine çok fazla olay meydana gelmemesine rağmen münferit bazı olaylar da mevcut idi. Bunların en önemlisi Eğri Ahmet adlı eşkiyadır. Kendisi Ovacık Nahiyesi’nin Ovacık Köyü’nden tanınmış bir ağanın oğludur. Hidayet oğlu Eğri Ahmet, askerden kaçmış ve ilk olarak Ovacık köylerinde, daha sonraları da Çerkeş, Kurşunlu ve Bayramören yerleşim bölgelerinde halka zarar vermeye başlamıştır. Bütün uğraşlara rağmen vilayet jandarması tarafından yakalanamamıştır. Neticede Çankırı’daki vilayet jandarma komutanları ve valileri bu başarısızlığı görevlerinden alınma ile ödemişlerdir. Eğri Ahmet’in halka verdiği zarar ve asker kaçağı olması nedeniyle davası İstiklal mahkemesine devredilmiştir.¹⁵³

Neticede Eğri Ahmet, Kurşunlu’nun Köprülü Köyü’nden Hatip Hasan Öztürk’ün köydeki odasında kurulan tuzağa düşürülmüşse de yakalamaya çalışan Jandarma üsteğmeni Zeki Bey’in şehit olmasına neden olmuştur. Eğri Ahmet aldığı yaralarla kaçmaya çalışırken, kardeşi Mustafa ile birlikte Orta Nahiyesi’nin Kanlıca yaylasında Köprülüde ölmüştür. Çankırı havalisinde cereyan eden bu “Eğri Ahmet” olayı, hükümeti 12 sene kadar meşgul etmiştir.¹⁵⁴ Bunun üzerine hükümet bölgede sıkı tedbirler almıştır.¹⁵⁵

Bütün bu tedbirlere rağmen yine de Çankırı da kimisi adi vak’a olmak üzere bazı olaylar meydana gelmiştir. O dönemde Çankırı Gazetesi’nde çıkmış olan aşağıdaki suçlu listesi il genelinde meydana gelen olaylar ve nedenleri hakkında az da olsa bilgi vermektedir.¹⁵⁶ Ancak bu bir gazete ilanı olup, suçlu oldukları tespit edilen mahkumlar için giyabi olarak verilen kararın Çankırı Cumhuriyet Savcılığı tarafından ilanıdır. Burada; “adları yazılı şahıs isimleri hizasında muharrer mahkûmiyetlerine giyaben karar verilmiş olduğu ve mahalli ikametleri bulunmadığı cihetle ilanen tebliğ olunur” ifadesi yer almaktadır. Buradaki suçlar ve mahkumiyet sürelerine baktığımızda hepsi için hükümet emrine muhalefet suç, ceza olarak da birer gün hapis kararı yer almıştır. Bu ilanın bir bakıma sembolik bir gözdağı olduğu sonucuna da varabiliriz.

---

¹⁵³ BCA, 030 10 , 104 681 19; BCA, 030 10 ,104 68119; BCA ,030 18 01, 014 43 8; T. Başer, a.g.e., s.59.

¹⁵⁴ *Çankırı’da Duygu Gazetesi (1930–1938)*, “Görüp İştiklerim”, 30 Ekim 1931. s.3; Bkz. Ahmet Kemal Üçok, *Görüp İştiklerim*, Ankara, 2002. s.

¹⁵⁵ BCA, 030 18 01 01, 37 18; BCA,030 18 01 02, 6 607; BCA, 030 10,741 12 (Çerkeş’te cinayet mahkemesinin açılmasının istenmesine dair); BCA, 030 18 01 02, 6 607 (Çankırı’daki Top kıtaatı ve cephaneler ile ilgili tedbir)

¹⁵⁶ *Çankırı Gazetesi (1923–1924; 1933)*, 13 Eylül 1932, s.4

Çankırı Cumhuriyet Müddei Umumiliğinden

<u>Mahkumiyetin Süresi</u>	<u>Mahkumiyetin Sebebi</u>	<u>Mahkumun İsmi</u>
1günlük hapis	Hükümet emrine muhalefet	Çankırı'nın Tefkiye mahallesinden Torun oğlu Ziya karısı Mahi
“ “ “	“ “ “	Cafer oğlu Rıza
“ “ “	“ “ “	Çorumlu Nefise
“ “ “	“ “ “	Çorumlu Şemsi
“ “ “	“ “ “	Hacı Ali Oğlu Bayram
“ “ “	“ “ “	Kurşun köy Oğlu Koçu
“ “ “	“ “ “	Bal Hüseyin oğlu Mehmet
“ “ “	“ “ “	Çoruk oğlu Sadık
“ “ “	“ “ “	Çorumlu Remziye
“ “ “	“ “ “	Torun oğlu Fevzi
“ “ “	“ “ “	Durmuş Kızı Satı
“ “ “	“ “ “	Kel Hacı Ali oğlu Necip
“ “ “	“ “ “	Hıdır oğlu Satılmış
“ “ “	“ “ “	Aşık oğlu Fehmi
“ “ “	“ “ “	Hasan Çavuş kızı Fatma
“ “ “	“ “ “	Kanber kızı Düriye
“ “ “	“ “ “	Cafer Oğlu DurAli “
“ “ “	“ “ “	Hıdır oğlu Satılmış kardaşı
“ “ “	“ “ “	Karısı Satı
“ “ “	“ “ “	Toruş oğlu Fevzi
“ “ “	“ “ “	Mahdumu Memidik

Çankırı Gazetesi'nde çıkmış olan bu liste ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgeler arasında¹⁵⁷ siyasî ve ekonomik açıdan bir değişimin yaşandığı bu dönemde, aslında Çankırı'da pek de asayiş bozucu eylemlerin gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Şehrin bu dönemde asayiş bakımından huzur ve sükun içinde olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁵⁷ Bkz. ; *BCA*, 030 10, 34 158 8; *BCA*, 030 10, 34 196 11; *BCA*, 030 10, 96 214 4; *BCA*, 030 10, 38 232 3 ; *BCA*, 030 11 1,113 20 18; *BCA*, 030 10,44 2812; *BCA*, 030 10 44 2841; *BCA*, 030 10, 34 219 3.

2. Devlet Erkânı Ziyaretleri

a. Şapka İnkılâbı ve Atatürk

Şapka inkılâbı denilince, tarih olarak 1926 ve yer olarak Kastamonu ve de Çankırı adları gelir. Fakat tarih biliminin en önemli ilkelerinden biri, meydana gelen olaylar arasında neden - sonuç ilişkisi bulunduğu ve de olayları bırakın bir tarihe, bir yere sığdırmak, tarihi olayları çağlara sığdırmak mümkün değildir. Bu tezden yola çıkarak; Atatürk'ün Kastamonu ve Çankırı ziyaretlerinde açıkladığı Şapka İnkılâbının gelişim sürecine bir göz atmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

1915 yılında batılılaşma fikri temsilcilerinden Kılıçzade Hakkı Bey, “**Akvâmü’s Siyer Münasebetiyle Yusuf Suad Efendi’ye Tahsisen Softa Efendilere Tamimen Son Cevap**” adlı risalesinde; kıyafetimizin milli olmadığını ve şapka giymenin İslamiyet açısından hiçbir sakıncası olmadığını açıklarken şunları söylemektedir. Hakkı Bey bu yazısında; **“Türkiye’de ittihad-ı efkâr mevcut olmadığına en birinci delil esaslî ve milli bir kıyafetimizin mevcut olmaması yani herkesin istediği gibi giymesidir. İttihad-ı efkâr, âsârını mutlak her şeyde gösterir. Onun için bu cihet ihmal edilmeyecek bir keyfiyettir. Müslümanlığın kıyafet-i mahsusası olmadığına nazaran şapka giyilmesinde hiçbir zarar yoktur. Ecdadımızın giydiği kavuklar hiç olmazsa memleketimizde i’mal olunuyordu. Hâlbuki feslerimiz Avrupa’dan geliyor. Kendi metamız olmadıktan sonra serpuş olarak herhangi bir şapkayı kabul etmeliydik. Hiç olmazsa bu suretle herkes başına daha süslü, daha dayanıklı ve bilhassa daha faydeli bir serpuş koymuş olurdu.”**¹⁵⁸

Kitaplarında ilk defa sol kapakta Latin harflerini ve sahifelerin üzerinde “chiffre arabe” kullanan, batıcılık fikrinin bir numaralı savunucusu, İstanbul’a şapka ile dönen Abdullah Cevdet de, *İçtihad*’da yayınlanan “**Şapka ve Fes**”¹⁵⁹ başlıklı makalesinde; Hayreddin Bey isminde bir müslümanın başındaki şapka ile İstanbul’da gezerken zabıta tarafından tutuklandığını ve bu olaydan önce Adliye Vekili Necati Bey’e, **“hükkamımızın serpuşlarından evvel serlerinin değişmesi lazımdır”** dediğini hatırlattıktan sonra, makalenin devamında şu ifadelerle yer vermektedir: **“Avrupa ülkelerinden herhangi**

¹⁵⁸ Kılıçzade Hakkı Bey, *Akvâmü’s Siyer Münasebetiyle Yusuf Suad Efendi’ye Tahsisen Softa Efendilere Tamimen Son Cevap*, s. 49-50.

¹⁵⁹ Abdullah Cevdet, “Şapka-Fes”, *İçtihad*, Numara: 169, 1 Eylül 1924, s. 3413–3415. bu bilgiyi de aldığım yeri yazsan iyi olurdu sana bu dergiyi gördün mü diye sorarlar eger yazıyı aldığım yerde bu bu bilgiye atıf varsa Abdullah Cevdet’ten naklen ....filan, makale, basıldığı yer yıl ve sayfa.

birisinde bir Avrupalı fes giyse bu memleketlerin zabıtası onu tevkif etmeyi hatırdan geçirebilir mi? Değil yalnız fes, hatta bu fesin üzerine bir de ala bir yeşil yahut beyaz sarık da sarsa niçin bunu yapıyorsun demeye kimsenin hakkı ve haddi olur mu? Ey hür düşünenler ve ey mefkureleri zincirbend olanlar! Bir İşte biz hürriyeti bu kadar aşağı bir derecede anlıyoruz.”

Fesin değil, şapka giymenin yasak olduğu bir devirde kaleme alınan bir başka risale de Süleyman Nazif'in Son Telgraf Gazetesi'nden derleyerek, broşür halinde yayınladığı “İmana Tasallut Şapka Meselesi” adlı risalesinde şunlar yazılmaktadır: “Bu sahifeler (Son Telgraf) gazetesiyile intişar ederken, (Serpuş-ı milli) nam meşrukiyle başımıza musallat olan fesin yerine şapkanın ikame edilmesi hakkında ne bir karar-ı resmi isdar, ne bir temayül- i hususi izhar edilmişti. Gazetelerin perişan nüshaları arasında büsbütün zayı’ olmamak için şu tarihi muhasebe-i ilmiyeyi kitap şeklinde neşretmeyi münasip gördük”.¹⁶⁰

Fatih Camii hocalarından İskilipli Atıf Hoca, 12 Temmuz 1924 tarihinde yazmış olduğu “Frenk Mukallitliği ve Şapka”¹⁶¹ adlı risalesinde; şapkanın küfür alameti olduğunu ve giyilmesinin İslamiyet açısından sakıncası bulunduğunu açıkça belirtmektedir.¹⁶²

“Şapka İktisası (Giyilmesi)” hakkındaki kanun teklifi 16 Ekim 1925'te Konya Milletvekili Refik Bey ve arkadaşlarınca Meclis Başkanlığı'na verildi.¹⁶³ Teklif, Adliye ve Dâhiliye vekaletleri komisyonlarından geçtikten sonra, genel kurula geldi ve Refik Bey'in teklifi, 25 Ekim'de görüşülmeye başlandı.¹⁶⁴ Genel olarak serpuşun şapka olmasında ve bu kanunun ittifakla kabul edilmesinde meclis birlik yapmışken, Bağımsız Bursa Milletvekili Nurettin Paşa, kanunun aleyhinde uzun bir önerge vererek, gerek bu kanunun ve gerekse hükümetin kararnamesinin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na aykırı olduğunu iddia etmişse de, bu iddiasına, meclis tarafından şiddetle muhalefet edilmiş, sert tartışmalar ve karşılıklı söz düellolarına sebep olmuştur. Mustafa Kemal, Nutuk'ta Nurettin Paşa'nın Şapka

¹⁶⁰ Süleyman Nazif, *İmana Tasallut Şapka Meselesi*, İstanbul, 1341, s.46

¹⁶¹ İskilipli Mehmed Atıf, *Frenk Mukallitliği ve Şapka*, İstanbul, 1924 (1340), s.22-23.

¹⁶² “Frenk Mukallitliği ve Şapka” adlı risalenin yazarı İskilipli Atıf Hoca şapka inkılâbı ile ilgili gerici eylemlerden görülerek İstiklal Mahkemesi kararıyla 4 Şubat 1926'da Ankara'da idam edilmiştir. Bununla ilgili bkz. Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, II, s. 416; Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, Ankara, 1983, s.450.

¹⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Kasım 1341, II/19, Ankara,1977, s. 220–222.

¹⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Kasım 1341, II/19, Ankara,1977, s.220–232; E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, II, s. 399.

Kanunu'na olan itirazına büyük tepki göstermiştir. bunu verdiği göre nutuktan dipnotunu da ver

Şapka İnkılâbına bir yandan da tarikatların yasaklanması ve tekkelerin kapatılması eklenince, ülkenin birçok yerinde, bunları “din elden gidiyor” anlamında yorumlayan kişiler, zümreler ortaya çıkmıştır. Malatya, Maraş, Erzurum, Rize ve Sivas'ta şapka kanunu aleyhinde olaylar meydana gelmiştir.¹⁶⁵ Fakat bunlar, toplumca desteklenmiş, benimsenmiş olaylar değildi. Nitekim Kayseri'deki Ahmet Hamdi'nin, Giresun'daki Şeyh Muharrem'in, Erzurum'daki Hoca Osman'ın bu şehirlere yeni gelmiş kişiler olduklarının anlaşılması bu gerçeği açıkça doğruluyordu.¹⁶⁶ Atatürk'ün de belirttiği üzere, halk hiçbir zaman devrimlere karşı olmadığı ve devrimlere karşı olanları tutmadığı içindir ki, bu tür olaylar genişlemeden, hızla bastırılıp yok edilmiştir.

1925 yılı sonunda Mustafa Kemal, Kastamonu'da, “Yaptığımız ve daha da yapacağımız devrimlerin hedefi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamı ile modern ve tam anlamı ve bütün şekilleriyle medeni bir toplum haline getirmektir” diye açıklamıştı. Bakanlar Kurulu'nun 2 Eylül 1925 tarihli bir kararnamesi, ordu ve donanma mensupları ile ulemanın ve hâkimlerin dışındaki bütün memurlar için “medeni dünyada” genel olarak kullanılan kılığı, elbise ve şapkayı zorunlu kılıyordu. Halk buna uymak ya da uymamakta serbestti. Aynı günlerde çıkan ikinci bir kararname din adamları için beyaz sarık ve siyah latayı kabul ediyordu; ordudaki imamların sarık ve cüppelerinin rengi askerliğin gereklerine uyacaktı. Din adamlarına, görevleri dışında sivil elbise giymek müsaadesi veriliyordu. Din adamı olmayanların dini kılıkla gezmeleri yasak edilmişti. Bunun aksine davranışlar bir yıla kadar hapisle cezalandırılacaktı. Önce halkı, bu yolda memurlara uymaya teşvikle yetinilirken, 25 Kasım 1925 tarihli kanunla bu zorunluluk şeklini aldı:

b. Atatürk Çankırı'da

Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında Anadolu'nun diğer şehirleri gibi, Çankırı ve ilçeleri de tamamen harap ve bakımsız bir halde idi. Yetişmiş insan gücünü Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'nda yitirmişti. Buna rağmen İstiklâl Savaşı'nda vatanın kurtarılması için üstüne düşen her görevi genci, ihtiyarı, kadın-erkek demeden büyük bir

---

¹⁶⁵ E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, II, s. 406–418; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Ankara, 1981, s.152–159; Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul, 1991, s.165–167; Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, Ankara, 1972, s.156–158.

¹⁶⁶ Bu şahıslar için bakınız; Z.C: II/20, 12 Aralık 1341, s.109–110.

gayretle yerine getirmiştir. Çankırı insanın, İstiklâl Savaşı'nda gösterdiği üstün gayret, kurtarıcının takdirini kazanmıştır. Bu nedenle her fırsatta Çankırı'yı ziyaret etmeyi arzulayan Mustafa Kemal Atatürk, kendisini davet için köşke gelen Çankırı heyetine şehirlerini ziyaret edeceğini bildirdi. Bu ziyaret ile Atatürk, Şapka ve Kıyafet İnkılâbını, Çankırı'dan başlatmış, Kastamonu ve İnebolu'da ilan etmiştir. İnebolulu Mustafa Selim İmece, bu tarihi seyahat için özetle şöyle diyor: **“Kastamonulular büyük kurtarıcıya karşı besledikleri içten sevgiyi göstermek için O’nu vilayetlerine davet etmişlerdi. Şapka İnkılâbını halkın arasında gerçekleştirmek isteyen Gazi Mustafa Kemal, bu daveti memnuniyetle kabul etti”**.¹⁶⁷

Mustafa Kemal Atatürk, 23 Ağustos 1925 günü sabahın erken saatlerinde yeni bir Anadolu gezisine çıkıyordu. İki otomobil hazırlanmıştı. Birine Atatürk, Kütahya Milletvekili Nuri (Conker) Rize Milletvekili Fuat (Bulca), ötekine Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik (Bıyıklıoğlu), Başyaver Rusuhi, Yaver Muzaffer (Kılıç), Muhafız Birliği Komutanı İsmail Hakkı (Tekçe), Özel Kalem'den Lütfi Bey bindiler. Yaverler ve İsmail Hakkı (Tekçe)'nin dışında herkes sivil ve şapkalı idi. Bu gezinin özelliği de Kastamonu ve İnebolu'da Şapka Devrimini fiilen başlatmaktı.

Atatürk'ün Çankırılılar tarafından karşılanması ve ağırlanması o sıralar Türk Ocağı Başkanı ve Anadolu Ajansı muhabiri olan Tahsin Nahit Uygur tarafından, kendi gazetesi olan ve o tarihte Çankırı'da yayımlanan Necat Gazetesi'nde şöyle anlatılmıştır: **“Kalecikten sonra Çankırı sınırı olan Tüney'in Çandır Hanı'nda Atatürk, Çankırı mebusları Ziya, Talat Onay, Rifat, Vali Cemil, Operatör Miralay Refik, Topçu Alay Komutanı Kaymakam (Yarbay) Osman, Halk Fırkası Reisi Müftü Ata, Belediye Başkanı Cemal, Türk Ocağı Reisi Tahsin Nahit Uygur beylerden oluşan bir heyet tarafından karşılandı”**.¹⁶⁸ Karşılama bulunan Çankırı milletvekili Ahmet Talat Onay'ın hatıra defterinde şunlar kayıtlıdır: **“Otomobilden inen Paşa, şapkası elinde olduğu halde teker teker elimizi sıktı. Biz de kalpaklarımızı çıkardık. Vali Bey, Müftü Efendi'yi Halk Fırkası Başkanı diye tanıınca, Hem müftü, hem parti başkanı nasıl olur? diye sordu. Hepimizi ayrı ayrı süzerken, hani sizin şapkanız dedi. Hepimiz bu**

¹⁶⁷ Mustafa Selim İmece (Derleyen), *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri 1925*, “Ankara'dan Çıkış Kastamonu'ya Geliş”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959. s.26

¹⁶⁸ *Nejat Gazetesi*, 27 Ağustos 1341, Sayı: 77.

soru karşısında şaşırmiştık. Başınızda şapkaıyla buyuracağınızı bilseydik biz de birer şapka tedarik ederdik, dedim....”.¹⁶⁹

Karşılama heyetinde bulunan Tahsin Nahit Uygur, İstanbul'dan bir şapka getirttiğini ve Atatürk'ü Çankırı sınırında heyetin diğer üyeleri ile birlikte karşılariken kendisinin şapkalı olduğunu ve bunun için Atatürk'ün özellikle Çankırı milletvekillerine bu soruyu sorduğunu, Kastamonulu gazeteci Aziz Demircioğlu'na anlatmıştır. Bu da gösteriyor ki, Şapka İnkılâbı ismen ve fiilen, Çankırı'da başlatılmıştır. Nitekim irticalen de olsa Atatürk, Çankırı milletvekillerini, şapkalı olmadıkları için sorguya çekmiştir. Yani kendisiyle birlikte onların da şapka giymiş olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Çankırı İl Yıllığı'nda Atatürk'ün Çankırı'ya gelişi şu ifadelerle ele alınmıştır. Atatürk ve arkadaşları yolda Kalecik'e uğradılar. Tüney Hanı'na geldikleri zaman Çankırı Valisi Cemil, Çankırı Milletvekillerinden Talat, Ziya ve Rifat beyler, Çankırı Belediye Başkanı ve daha başkaları Atatürk'ü karşıladılar. Öğleye doğru Çankırı'ya giriyorlardı. Çankırlıyı, başı açık, elindeki panama şapkasını selam duran askeri birliği, öğrencileri ve binlerce Çankırlıyı, başı açık, elindeki panama şapkasını sallayarak selamladı. Atatürk'ü şapkalı ya da başı açık görenler, başlarına el atıyor, fes, kalpak ne varsa çıkararak ellerine alıyor, Atatürk'ü başları açık selamlıyordu.¹⁷⁰ Yolu üzerinde kurbanlar kesilir, toplar atılırken Atatürk doğruca Çankırı Belediyesi'ne geldi. Buzlu ayranlar içilirken hoşbeşler yapıldı. Atatürk o gün çok neşeliydi. Çankırı'da, Kastamonu gezisi dönüşünde bir gün kalacaktı. Hep birlikte Kurtuluş Kız Okulu'na geldiler. Öğle yemeği burada hazırlanmıştı. Yemekten sonra, saat 13.30'da hemen otomobillere bindiler. Kastamonu'ya uğurladılar.¹⁷¹

Mustafa Kemal Atatürk Çankırı'dan Kastamonu'ya geçmişti. Dönüş yolu yine Çankırı üzerinden oldu. 31 Ağustos 1925 Pazartesi günü öğleden sonra saat 17.00'de Mustafa Kemal yeniden Çankırı'ya giriyordu. İlk geldiği gün başını açan halk, şimdi bezden, keçeden diktikleri şapkalarla Atatürk'ü karşılıyordu. Binlerce karşılayıcı arasında başı fesli kalpaklı hemen hemen hiç kimse yoktu. Şapka bulamayan başı açıktı. Çiftçiler bir kağını arabasını başaklar, kırmızı–beyaz kurdelelerle süslemiş, karşılamaya çıkmışlardı. Aşar vergisi kalktığı için Atatürk'e şükran duyguları sonsuzdu. Atatürk onlara:

¹⁶⁹ Ahmet Talat Onay, *Milli Mücadele Yazıları*, Haz. Cemal Kurnaz-Şefika Kurnaz, İstanbul,1995. s.62

¹⁷⁰ *Çankırı İl Yıllığı*, 1967, s.67.

¹⁷¹ *BCA*, 030 01, 40 238 1 (Cumhurbaşkanı'nın Kastamonu ve Çankırı gezileri ile ilgili yazışmalar)

- Aşar kalktığı halde uygulamada sıkıntı var diyorlar, doğru mu? diye sordu. Hayır, Paşam, çok memnunuz, diye karşılık verdiler.

Atatürk'ün Kastamonu'daki "Şapka Gezisi" başarılı bir şekilde 23 Ağustos 1925'den 31 Ağustos 1925 Pazartesi gününe kadar sürmüştür. Atatürk, vatandaşların şapkayı, en ufak bir tepki göstermeksizin hemen benimsemelerinden, coşkun gösterilerinden çok memnundu. Bu inkılâp Atatürk'ün bir demeci ile hemen kabullenilmiş gibi görünüyordu. Daha hiçbir emir verilmeden halk terzilerine harıl harıl şapka, kasket diktiriyor, bulamazsa başını açıyordu. Yeryüzünde hiçbir inkılâp bu kadar içtenlikle, anlayışla, isteyerek ve bilerek yapılmamıştı.¹⁷² Halka şapkayı alıştırma alıştırma, önce memurlardan başlayarak giydirelim diyenler aldanyordu. Halk, Kastamonu ve Çankırı gezisiyle birlikte, şapkayı çoktan giymişti.

Mustafa Kemal Çankırı Hükümet Konağı'na geldiğinde İskilip'ten gelen bir heyet kendisini kasabalarına davet ettiler. O bu teklif karşısında; "Sevgili İskiliplilere teşekkürlerimi ve selamlarımı götürünüz. Gezimi uzatmaya imkân kalmadı. Başka bir zamana..." dedi. Buradaki konuşmalarda söz şapkadan, giyimden açıldığında Mustafa Kemal; **"Kıyafeti, medenî bir şekle dönüştürmek için kanun falan gerekmez. Millet karar verir, yapar. Yalnız bir Diyanet İşleri Reisi, buna bağlı müftü, imam ve hatipler vardır. Bu sınıfa ait özel kıyafeti tanırız. Bu işlerle görevli olmayanların aynı kisveyi giymeleri doğru değildir. Bu gibilerini kimse tanımaz ve kabul etmez"** dedi. **Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal**, Hükümet Konağında daire müdürleri ve memurlarla ayrı ayrı tanışarak ellerini sıktı. Görevleri ile ilgili sorular sordu. Sağlık Müdürü'ne: **"İlin sağlık durumu nasıldır?"** derken, Tapu Müdürü'nden de tapu ve kadastro konusunda bilgiler aldı. Akşam olmuştu. Çankırı Ortaokulu üst katı Atatürk ve birlikte olduğu konuklar için hazırlanmış, dayanıp döşenmişti. Atatürk ortaokula geldiği sırada Tahsin Nahit (Uygur) bir hoş geldiniz konuşması yaptı. Atatürk bu konuşmaya şu karşılığı verdi: **"Çok derin, çok samimî duygularınıza teşekkürler ederim. Beni çok sevdiğinizi, bana çok güvendiğinizi, işaret ettiğim hedeflere bütün varlığınızla yürüyeceğimizi söylüyorsunuz. Benim buna verebileceğim cevap şudur ki, ben güven ve saygıya hak kazanacak başarılar göstermişsem, o da sizlerin yardımlarıyla olmuştur. Güveninize yürekten inanarak, millî görevimde muhtaç olduğum gücü ve**

---

¹⁷² Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, İş Bankası Yayınları, Yayınevi Genel Dizisi yıl basıldığı s.15

yetkiyi sizden alıyor, sizden buluyorum. Bahtiyarlığımı Çankırı'nın sevgili halkının karşısında yüksek sesle ifade ediyorum”.¹⁷³

Sonradan, 1945 yılında, Çankırı'nın en büyük meydanında elinde şapka ile dikilen Atatürk Heykeli'nin kaidesinde yerini alan bu sözler, o akşam herkesi coşturmuştu. Fener Alayı ise Çankırı'ya, Çankırı'nın unutamayacağı bu mutlu geceye ayrı bir güzellik katıyordu. 1 Eylül 1925 yılının sabahı Atatürk, Çankırı'dan Ankara'ya dönüyordu. Halkın Yaşa! Sesleri arasında, devlet reisimiz Başvekil İsmet Paşa, Müşir Fevzi Paşa kendisini takip ederek Çankaya'ya doğru yollandılar.¹⁷⁴

c. Atatürk'ün Çankırı Konuşmaları

Atatürk'ün Çankırı konuşmalarına geçmeden önce, O'nun özellikle kılık kıyafet inkılâbının gerekliliğini açıklamak için İnebolu Türk Ocağı'nda yaptığı konuşma dikkat çekicidir. Atatürk bu konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

“Yunan serpuşu olan fesi giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz ve yine onlara, bütün millete hatırlatmak isterim ki, Bizans papazlarının ve Yahudi Hahamlarının kisve-i mahsusa olan cübbeyi ne vakit, niçin ve nasıl giydiler. Bu nokta-i nazara ait beyanatımı bildirmezden evvel birkaç kelime söylemek isterim.

Efendiler, içtimai hayatın mebde-i aile hayatıdır. Aile izaha hacet yoktur ki kadın ve erketen mürekkeptir. Kadınlarımız hakkında, erkekler hakkında söz söylediğim kadar fazla izahatta bulunmayacağım. Fakat bu mevcudiyet-i ulviyeyi bilhassa huzurlarında müsamaha ile geçemem.

Müsaade buyurulursa bir iki kelime söyleyeceğim. Ve siz söylemek istediğimi suhuletle anlayacaksınız. Esna-yı seyahatimde köylerde değil bilhassa kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok kesif ve itinalı kapatmakta olduklarını gördüm. Bilhassa bu sıcak mevsimde bu tarzın kendileri için mutlaka mucib-i azab ve ızdırab olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar bu biraz bizim hodbinliğimiz eseridir. Çok afif ve dikkatli olduğumuzun icabıdır. Fakat muhterem arkadaşlar kadınlarımız da bizim gibi müdrük ve mütefekkir insanlardır. Onlara mukaddesat-ı ahlâkiyeyi telkin etmek, milli ahlakımızı anlatmak ve onların

¹⁷³ *Çankırı İl Yıllığı* 1967, s.67

¹⁷⁴ Çankırı'da bulunan Cumhurbaşkanının Ankara'ya dönüş tarihinin Başbakanlığa bildirilmesi için bakınız; BCA 030 10, 1 1 10; ayrıca ziyaret için bkz. BCA, 030 10, 2 9 20.

dimasını nur ile nezahetle techiz etmek esası üzerinde bulduktan sonra fazla hodbinliğe lüzum kalmaz. Onlar yüzlerini cihana gösterebilirler. Ve gözleri ile cihanı dikkatle görebilirler. Bunda korkulacak bir şey yoktu.”¹⁷⁵

Mustafa Kemal’in yukarıdaki konuşmasında özellikle kadınlara ve onların toplum içindeki rollerinin tespitinde erkeklerin etkili olduğunu ifade etmesi önemli bir ayrıntıdır. Bu konuşma, aslında daha sonra halkçılık ve inkılâpçılık ilkelerinin doğrultusunda, kadınların toplum içindeki statüsünü iyileştirmeye yönelik yapacağı devrimleri işaret eden bir metin özelliğini taşımaktadır. 1925 “**Şapka İnkılâbı**” olarak ta anılan devrimden sonra (28 Kasım 1925), 5 Aralık 1934’te kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Çankırı’nın Milli Mücadele kahramanı, sırtında mermi taşıyarak destanlaşan kadını, medeniyet yarışında Atatürk’ün hemen arkasında yer alarak tarih sayfalarında kendine yakışan yeri almıştır. Şimdiye kadar ifade edilen, Cumhuriyet sonrası Çankırı manzarasında çokta olumlu neticeler çıkaramazken, kılık kıyafet inkılâbına karşı Çankırı ve Çankırlı kadınların ayak uydurduklarını hatta diyebiliriz ki tüm Anadolu’da örnek olup ve de önderlik yapmıştır.

I. Konuşma

Atatürk, Çankırı’da kaldığı süre içinde mesaj taşıyan konuşmalar yapmıştır. Bunlardan ilki Kastamonu dönüşünde dinlenmek üzere gittiği Hükümet Konağı’nda, Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey’in başkanlığındaki İskilip heyetini kabulde yaptığı konuşmadır. Atatürk heyete serpuş(şapka) ve kıyafet hakkında şunları söylemiştir: **“Kıyafetin medeni bir şekle dönüşmesi için kanun gerekmez, millet karar verir, millet yapar. Yalnız bir Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanete mensup müftü, imam hatipleri vardır. Bu sınıfa ait kıyafetleri tanırız. Diyanet işlerinde görevli olmayıp da hariçte kalanların aynı kıyafetleri giymeleri doğru değildir. Bunu hiç kimse tanımaz ve kabul etmez. Bizlerde medeni kıyafetin bütün ayrıntılarını kabul ettik. Memurlar ve Milletvekilleri bunu gereği kadar uygulayarak halka rehber olmaktadır. Tekkeler de derhal kapanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti her konuda halka yol gösterecek kudrettir. Hiç birimiz tekkelerin yol göstermesine muhtaç değiliz. Bizler uyarlıktan, ilim ve fenden kuvvet alıyoruz ve ona göre yürüyoruz. Başka bir şey tanımıyoruz. Tekkelerin amacı halkı kendinden geçirmek ve aptallaştırmaktır. Hâlbuki**

¹⁷⁵ *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923–1927*, II. Cilt, s. 93.

halk kendinden geçmek istememektedir. Tekkeler basit bir iş gibi görünür, fakat önemleri vardır. Biz dünya ailesi içinde medeniyiz. Her işte medeniyetin gereğini uygulayacağız”.¹⁷⁶

II. Konuşma

Atatürk, kalması için hazırlanan ortaokul binasına giderken Çankırılılar adına, hükümet konağı kapısında Tahsin Nahit Uygur'un yaptığı konuşmaya mukabele ve Çankırılılara hitaben şöyle konuşmuştur:

"Sevgili kardeşler! Beni hislendirmek ve heyecanlandırmak için ne güzel bir kardeşi aracı ettiniz. Buradaki isabetinizi tebrik ederim. Çok derin, çok samimi duygularınıza teşekkür ederim. Beni çok sevdiğinizi bana çok güvendiğinizi, işaret ettiğim hedeflere bütün varlığımızla yürüyeceğinizi söylüyorsunuz. Benim buna verebileceğim cevap şudur ki; Ben bu güven ve saygıya hak kazanarak başarılar göstermişsem, o da sizlerin yardımı ile olmuştur. Güveninize yürekten inanarak, milli görevimde muhtaç olduğum gücü ve yetkiyi sizden alıyor, sizden buluyorum. Bahtiyarlığımı Çankırı'nın sevgili halkının karşısında yüksek sesle ifade ediyorum”.¹⁷⁷

III. Konuşma (Çankırılıyı tarif)

Çankırı Mebusu Ahmet Talat Onay, hatıralarında, Atatürk'ün kaldığı ortaokul'da akşam yemekte aralarında geçen kısa konuşmayı şöyle anlatır:

"- Paşam, bu kadar seyahatte bulundunuz, her gittiğiniz yer de bir hususiyet görmüşsünüzdür. Çankırı'da ne gördünüz?" diye sorunca, o büyük adam hiç düşünmeksizin:

-İncelik!.. cevabını verdi. Fakat bizim merakla yüzüne baktığımızı görünce de:

"-Kastamonu'da benim için İstanbul'dan mobilya getirmişler, hâlbuki ben kuru bir sandalyede oturabilirim. İnebolu'dan da banyo tenekesi getirmişler, termosifonu yok. Onların denizden ulaşmaları var. Sizin ise denize ve trene mesafeniz yüz yirmi-yüz elli km. dir. Bir yolcu için en büyük ikramın banyo olduğunu düşünmüşsünüz. Kırık dökük araçlarla bunu hazırlamaya muvaffak olmuşsunuz. Bu

¹⁷⁶ M. S. İmece, "Ankara'dan Çıkış Kastamonu'ya Geliş", s.72

¹⁷⁷ Age, s.58

ikram bana beş bin liralık mobilya ikramından da ha iyi geldi. Bir de yatak odası vardı. Bir saraya yakışacak şekilde tertip olunmuş. Çok cazip ve dikkati calip buldum".¹⁷⁸

Mustafa Kemal tarafından Çankırılıların bu şekilde tarif edilmesi Çankırı halkını onurlandırmıştır. Daha sonra ki yıllarda da Çankırı, Atatürk'ün yurt gezilerinde uğrak yerlerinden olmuştur.¹⁷⁹ Her yıl, 23-24 Ağustos günleri; "Atatürk'ün Çankırı'ya Gelişi ve Karatekin Şenlikleri" olarak kutlanmaktadır. Çok öncelerden başlayan kutlama törenlerinde zaman zaman 1980'lerden sonra aksamalar görülmüştür. Bazen anma töreni, bazen festival halinde kutlanmaya devam edilmektedir. Festival şeklinde, geniş boyutlu şenlik ve kutlamalar yapıldığında organizasyonu Çankırı Valiliği ve Çankırı Belediye Başkanlığı üstlenerek yürütmektedirler. Kutlama törenleri, kültürel, folklor ve sanatla birlikte şenlikleri de kapsayan geniş programların icra edildiği müstesna günler yaşatmaktadır. Şenliklere yurt içinden ve yurt dışından çeşitli ekipler de davet edilerek, gittikçe milletler arası hüviyet kazandırılmaya çalışılmış fakat 1990'lı yıllardan sonra zaman zaman kesintiye uğrayarak devam ettirilmiş ve devam ettirilmektedir.

d. Diğer Devlet Erkânı Ziyaretleri

Mustafa Kemal'in kılık kıyafet devrimini tanıtmak gayesiyle yaptığı ziyaretten sonra Çankırı, başka önemli konukları da ağırlamıştır. Çankırı'nın Ankara ile arasındaki mesafenin yakınlığı bu ziyaretleri kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda Çankırı, daha önce de belirttiğimiz üzere bir Türkmen Yörük kenti olarak biliniyor ve de Çankırı halkının milli mücadeledeki hizmetleri ödüllendirilmek isteniyordu.

Duygu Gazetesi'nin satırları arasında, Fevzi Paşa'nın ziyareti¹⁸⁰ ile ilgili haber dikkati çekerken; 29 Ağustos 1931 yılında yine aynı gazetede şehri ziyaret eden Nafia Vekili Hilmi Bey ile yapılan mülakatı okumaktayız. Gazetenin sahibi sıfatını taşıyan Ahmet Talat Onay tarafından kendisi ile bir mülakat yapılan Nafia Vekili Hilmi Bey şu sözleri söylemiştir:

---

¹⁷⁸ A. T. Onay, *Milli Mücadele Yazıları*, s.41

¹⁷⁹ Demiryolunun önemini anlatma için yazılmış olan Duygu Gazetesi'ndeki yazı Atatürk'ün Orta Anadolu ile Kara ve Akdeniz kıyılarında yapmakta olduğu seyahatten bahsetmektedir. Söz konusu yazı için bakınız; *Çankırı'da Duygu Gazetesi*, "Gazinin Seyahatı", 6 Birinci Kanun 1930, Sayı: 9.

¹⁸⁰ *Çankırı'da Duygu Gazetesi*, "Fevzi Paşa Hazretleri", 1 İkinci Teşrin, Sayı: 4.

“Memleketinizi ilk defa gördüm: Bakıma muhtaç olduğuna şüphe yoktur. Fakat başta ahali ve onun yüksek kabiliyeti olduğu halde bir an evvel mamur ola bilmesi için hiçbir şeyi eksik değildir.

Bu sabah bazı esnaf ile temas ettim: hepsini de gerek zekâ, gerek ahlak itibariyle çok yüksek buldum, görüştüklerim alış, veriş vaziyetinden memnun değildir, bununla beraber hiç birisi ümitsiz ve meyus değildir. Bilhassa eski kundura tamircisi Bilal veya Bayram usta isminde bir esnafın içerisinde yaşadığı hayatı tahlil tarzı beni çok mütehassıs etti. Böyle seciye, kabiliyet arz eden bir halka istikbal ancak refahı vaat eder.

Eskici ustası bugün için fazla istifade temin etmediğini anlatmak için [rüzgârından istifade ediyoruz] dediği bahçeleriniz bir yabancı üzerinde ilk müsait tesiri yapıyor; Ankara gibi mühim bir istihlak şehri bu bahçeleri besleyecektir”.¹⁸¹

Şimendifer yani tren faaliyetinin devam ettiğini ifade eden vekil, -kısımlarda amele hayatını nasıl buldunuz? Sorusu üzerine şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Kısımlarda ameleden şikâyet dinlemedim; dispanserlerini ve yattıkları yerleri gördüm; ekmeklerini tetkik ettim. Birkaç sıtma vak’ası dışında haricinde amelenin sıhhatini iyi buldum. Kısımlardaki bakkal dükkânlarında ameleye orada lazım olmayan fakat satın alarak köyüne götürmek için cazip olan bir çok eşya gördüm bu noktadan bakkal dükkanlarını tetkika değer buldum. Fakat her şeyin fevkinde amelenin ferden yükselmesidir ki bu mes’eleyi kökünden halledecektir. Geniş bir amele ve çalışma sahasının Çankırı muhiti için çok nafi olduğuna şüphe yoktur”.¹⁸²

Nafia Vekili Hilmi Bey’in gazetede yaptığı değerlendirme, Çankırı’nın cumhuriyet sonrasında gelişmişlik bazında aldığı yolu tarif etmekte önemli tespitleri içermektedir. Anladığımız, sanayi bakımından Çankırı’nın önemli bir gelişme kaydetmediğidir. Yazıda da eskici ustasının **“rüzgârından yararlanıyoruz”** diye tanımladığı bahçeler ise ancak uzun vadede fayda sağlamıştır. Fakat bir kez daha Çankırı halkının iyimser bakış açısı, devletine, cumhuriyet rejimine olan itibari vekil tarafından da teyit edilmiştir.

---

¹⁸¹ *Çankırı’da Duygu Gazetesi*, “Muhterem Müsafirimiz Nafia Vekili Hilmi Bey Efendi Şehrimizde - Muhterem Nafia Vekilimizle Mülakat”, 29 Ağustos 1931, Sayı: 46.

¹⁸² A.g.m.

Hilmi Bey'in yabancılara dikkatini çekeceği şeklinde ifade ettiği Çankırı'nın bahçelerinin güzelliğine tanık olmak için, bir yıl sonra Polonya (Lehistan) ve Macaristan elçilikleri başkatipleri ve iki bayan ile beş kişilik bir heyet Çankırı'ya gelmişlerdir.¹⁸³ Ayrıca İsmet İnönü, Başbakan sıfatı ile Çankırı'yı ziyaret etmiştir. Konu ile ilgili olarak 2 Eylül 1937 tarihinde Dahiliye Vekaleti'nden Başbakan İsmet İnönü'nün gezisi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Bu gezi içinde Çankırı da yer almaktadır. Başbakanlık Müsteşarlığı'na yazılan gezi programı şöyledir:¹⁸⁴

Başvekâlet Müsteşarlığına

- I- 4 Eylül Cumartesi İzmir vapuru ile İzmir'e gidip üç dört gün kalacağım.**
- II- 8 Eylül Çarşamba gece İzmir'den Afyon yolu ile hareketle 10 Eylül sabahı Ankara'ya varıp Hey'eti Vekile yapacağım.**
- III- 2-12 Eylül Ankara'dan trenle Çankırı'ya hareket ve 12 Eylül Pazar sabahleyin Çankırı'ya varıp günü ve geceyi Çankırı'da geçireceğim.**
- IV- 13 Eylül Pazartesi Çankırı'dan hareket ve Kastamonu'ya varış.**
- V- Kastamonu'da dört beş gün kalıp Araç, Daday, Tosya, Taşköprü, İnebolu, Güre Kazalarına gitmeyi ve geceleri Kastamonu'da geçirmeyi düşünüyorum.**
- VI- 18 Eylül Cumartesi Tarı vapuru ile İnebolu'dan hareketle İstanbul'a gideceğim.**
- VII- İktisat Vekili Bay Celal Bayar'la Ankara'dan itibaren seyahatta beraber bulunacağız.**
- VIII- Ne harekette ne varışlarda ve nede yollarda Mülki ve Askeri hiçbir merasim yoktur.**

Baş Vekâlet Müsteşarlığına, Genel Kurmay Başkanlığına ve İzmir, Çankırı, Kastamonu Valilerine yazılmıştır.

Baş Vekil

İsmet İnönü

¹⁸³ Çankırı'da Duygu Gazetesi, "Gelenler Gidenler", 9 Temmuz 1932, Sayı:90

¹⁸⁴ BDA, 030 10, 13 76 8.

Söz konusu dönemde İktisat Vekili Celal Bayar ile yapılan bu seyahatte, paşanın her hangi bir merasim istememesi dikkat çekicidir. İsmet İnönü bu seyahatten iki yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı sıfatı ile Çankırı'yı yine ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde resmi işlerin yanı sıra birkaç hastanın tedavisi için yerel yönetimlere direktifler vermiştir. Bu hastaların tedavisini yakından takip etmiştir. Çankırı vilayetince gösterilen ihtimam için bir teşekkür yazısı göndermeyi de ihmal etmemiştir.¹⁸⁵ Çankırı'yı ziyaret edenler sadece burada saydığımız devlet adamları değildir. Konunun muhtevası bakımından onlara burada yer veremiyoruz.

---

¹⁸⁵ BDA, 030 10, 177 222 4.

SONUÇ

Bu çalışma, Çankırı'nın 1923–1939 yılları arasındaki tarihi sürecini, sosyal, iktisadî, idarî ve kültürel alanlarda yaşadığı uygulamaları ve gelişmeleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün inkılâpları doğrultusunda ortaya koymaya çalışmıştır. Doğal olarak her tarihi süreç geçmiş ile yakından ilgilidir. Bu çerçeveden Çankırı'nın Cumhuriyet dönemindeki durumunu gözden geçirirken, Osmanlı dönemine ve onun öncesine de uzandık. Şehrin temellerini, coğrafi yapısını, adını, idarî yapısına değinmeye çalıştık.

Milli mücadelede Ankara ile Batı cephesi ve Samsun liman kenti arasında bir birleşme noktası olan Çankırı, bu coğrafi konumunu Kuvay-ı Milliye lehine kullanmıştır. İstanbul'dan işgalden kaçan birçok milletvekiline ev sahipliği yapmıştır. TBMM'nin Ankara'da açılması Anadolu için sancılı bir dönem teşkil etse de, Çankırı halkı sağduyuya sahip olarak Türk tarihinin bu ilk ve en demokrat meclisine bağlılığını göstermiştir. Her ne kadar Çerkeş civarında münferit olaylar olduysa da, bu Çankırı halkının geneli için geçerli olmamıştır.

Cumhuriyet ile birlikte Çankırı, yeni genç Türk devletinin yerel yönetimlerinden biri oldu. Çankırı'nın il olması kent halkı için bir bayram sevinci ile karşılanmıştır. Çankırı Cumhuriyet devrimleri doğrultusunda Batı karşısında kaybettiği zamanı telafi etmek için faaliyete geçmiştir. Eğitim, sağlık, ekonomi, idari ve sosyal alanlarda bir gelişme grafiği çizmeye başlamıştır. Çoğunluk itibari ile çiftçi olan ve de kırsal nüfus yoğunluğu bulunan, önemli yeraltı zenginliği bulunmayan ve güçlü bir ekonomik yapı kuramayan kent, bu özellikleri yüzünden Türkiye ortalamasının altında bir gelişme kaydetmiştir. Fakat bu çıkarım Çankırı'nın Cumhuriyet kurulduktan sonra devraldığı miras dikkate alındığında en azından kabuğunu kırdığını gördük.

Cumhuriyet sonrası açılan okullara rağbet eden Çankırı gençleri, zorlu şartlarda yetişmelerinin de verdiği güçle başarılar elde etmiştir. Ve bu okullarda birçok şair, yazar ve bürokrat yetişmiştir.

Şapka İnkılâbının zeminini hazırlayan Atatürk'ün Kastamonu ve İnebolu ziyaretlerinin uğrak yerlerinden biri olan Çankırı, Cumhuriyetin, Batı medeniyetine ulaşma babında yaptığı köklü bir inkılâbın da ev sahipliğini yapmıştır. Çankırı için demiryolunun gelmesi (23.04.1931) bir dönüm noktası olmuş, bu konu gün ve gün yerel basın tarafından takip edilmiştir. Demiryolu Çankırı'nın başta Ankara ve çevre iller ile bağlantısını

sağlamıştır. Bundan sonra nice önemli konuğunu önce demiryolu istasyonunda karşılamıştır. Fakat Çankırı, ekonomik olarak demiryolundan da yeterince istifade edememiştir.

Neticede günümüzde de göç veren bir il olan Çankırı kendi tarihi süreci içinde bir kıyaslama yapıldığında geliştiğini söylemek mümkündür. Ama bu gelişmeyi Türkiye ortalaması ile mukayese edersek yeterli bir sonuç görmüyoruz. Tabii ki bu sonuçta daha önce değindiğimiz hususların etkisini inkar edemeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV VESİKALARI

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) , 030 10, 74251

BCA, 030 11 1 55 11 6, (27.04.1930)

BCA, 030,11 1,44 36 22, (27.04.1928)

BCA, 030 18 01 01, 015 62 6

BCA 030 18 01 01, 019 37 9

BCA, 030 10, 75 497 22

BCA, 030 10 75, 75 497 22

BCA, 030 10, 104 681 19

BCA, 030 10, 104 68119

BCA, 030 18 01, 014 43 8

BCA,030 18 01 01, 37 18

BCA,030 18 01 02, 6 607

BCA,030 10,741 12

BCA, 030 18 01 02, 6 607

BCA, 030 10, 34 158 8

BCA, 030 10, 34 196 11

BCA, 030 10, 96 214 4

BCA, 030 10, 38 232 3

BCA, 030 11 1,113 20 18

BCA,030 10,44 2812

BCA, 030 10 44 2841

BCA, 030 10, 34 219 3

BCA, 030 10, 34 158 8

BCA, 030 10, 34 196 11

BCA, 030 10, 96 214 4

BCA, 030 10, 38 232 3

BCA, 030 11 1,113 20 18

BCA,030 10,44 2812

BCA, 030 10 ,44 2841

BCA, 030 10, 34 219 3
BCA,080 18 01 02, 32 75 19
BCA, 030 10 02, 24 81 8
BCA, 272 12, 59 164 11.
BCA, 272 12, 53 123 3
BCA, 272 11, 16 65 3
BCA, 272 12,47 87 18.
BCA, 272 10, 2 12 4
BCA, 030 18 01, 027 72 7.
BCA, 030 01 01, 028 00 10.
BCA, 030 18 01, 027 83 15.
BCA, 030 01, 40 238 1
BCA 030 10, 1 1 10
BCA, 030 10, 2 9 20.
BCA, 030 10, 13 76 8.
BCA, 030 10, 177 222 4.

GAZETELER

Çankırı da Duygu Gazetesi (1930- 1938)
Çankırı Gazetesi (1923–1924; 1933).
Nejat Gazetesi, 27.Ağustos.1341, Sayı: 77

DEVLET İSTASTİK ENSTİTÜSÜ VERİLERİ(DİE)-MECLİS TUTANAKLARI

DİE, 1927 Tarım Sayımı, Ankara,1973.
DİE, Genel Nüfus Sayımı–1955; Türkiye İstatistik Yıllığı 1955.
TBMM Zabıt Ceridesi, 4 Kasım 1336, I/5, Ankara, 1981.
TBMM, Zabıt Ceridesi, 25 Şubat 1340, II/6, Ankara, 1977.
TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Kasım 1928, III/5, Ankara, 1977.
Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923–1927, II. Cilt, Türkiye Büyük
Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:2, Ankara, 1994.

Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV. Dönem 1931–1935, I. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, No:11

BAŞVURU ESERLERİ (Ansiklopediler-Yıllıklar ve Sözlükler)

Çankırı İl Yıllığı 1967.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Doğu Matbaası, Ankara,1970.

MORDTMANN, J. H., “Çankırı”, İslam Ansiklopedisi, M.E. B Basımevi, Cilt III, İstanbul, 1993, s. 357-359.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, I-III, MEB Yayınları, İstanbul, 1971.

SAMİ, Şemseddin, Kamus-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1999.

ŞAHİN, İlhan, “Çankırı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), Cilt VIII, İstanbul 1993, s. 216-218.

Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 1985

Türkiye 1923–1973 Ansiklopedisi, C.II, Kaynak Kitapları, 1974, İstanbul, s. 1956

Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Yayınları, Cilt II, İstanbul, 1985.

Yurt Ansiklopedisi III, Anadolu Yayıncılık 1982, İstanbul, s.1945

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

I-KİTAPLAR

AKDAĞ, Mustafa, Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası, Ankara, 1975.

AKKAYA, Taylan, Göç ve Değişme, İstanbul,1979.

AKURGAL, Ekrem, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, Net Turistik Yayınlar, İstanbul, 1995.

ALP, Sedat, Hitit Çağında Anadolu, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2001.

ANGI, Hacı, Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi, Angı Yayınları, Ankara, 1985

- AKTÜRE, Sevgi, Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, cilt:1-2-3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I (1919-1938).
- AYBARS, Ergün İstiklal Mahkemeleri, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1977,1994.
- BAŞER, Tayip, Dünkü ve Bugünkü Çankırı, İstiklal Matbaası, Ankara, 1956,
- BOLAY, Ayhan, İmalat Sanayi Alt Sektörleri Kamu Tesisleri, Ankara, 1975.
- CERAM, C.W., Tanrıların Vatanı Anadolu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979
- COŞAR, Ömer Sami, Milli Mücadele Basını, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, No:5
- Cumhuriyetin 15 ' inci Yılında Çankırı, Tan Matbaası, İstanbul,,1938
- ÇADIRCI, Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, TTK Basımevi, Ankara, 1991.
- ERDEHA, Kamil, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1975.
- EYÜBOĞLU İsmet Zeki, Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri, Uygarlık Yayınları, 1981
- GOLOĞLU, Mahmut, Devrimler ve Tepkileri, Ankara, 1972, s.156-158.
- GOTTHARD, Jaeschke, , Yeni Türkiye'de İslamcılık, Ankara, 1972
- HACI HASANOĞLU, Bilge, İller için Bir Gelişmişlik Göstergesi ve Sıralama, Ankara,1975.
- İMECE, Mustafa Selim (Derleyen), Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri 1925, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.
- İNAN, Afet, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933, Ankara, 1972.
- İskilipli Mehmed Atıf, Frenk Mukallitliği ve Şapka, İstanbul, 1924 (1340).
- KILIÇOĞLU, Acar, Şehirselsel ve Kırsal Nüfusta Gelişmeler, Türk Sınai Kalkınma Bankası, Yayın No:26, İstanbul,1979.
- KINAL, Füzünan, Eski *Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

KİLİ, Suna, Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli İş Bankası, 1981 Siyasal Bilim Ödülü, 7. Baskı, 2000, Ankara.

KOCATÜRK, Utkan, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918–1938), Ankara, 1983, s.450.

MIHÇIOĞLU, Cemal, Eğitimde Yörelere Arası Dengesizlik, Ankara, 1980.

ONAY, Ahmet, Talat, Milli Mücadele Yazıları, Haz. Cemal Kurnaz-Şefika Kurnaz, İstanbul,1995.

ONUR, Ahmet, Türk Demiryolları Tarihi (1860-1953), T.C. M.S.V. Kara Kuvvetleri Kumandanlığı Yayınları, Ankara.

ÖZDEMİR, Mehmet, Mütareke ve Kurtuluş Savaşı Başlangıç Dönemlerinde Türk Demiryolları- Yapısal Ekonomik Sorunlar (1918–1920), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Refik Sıdkı, İnkılâplar Muvacehesinde Türk İnkılâbı, İstanbul,1927.
SEVİN, Veli, Anadolu *Arkeolojisi*, Der Yayınları, İstanbul,1999; İlhan Akşit, Hititler, Sandoz Yayınları, İstanbul, 1981

SİLİER, Oya, Türkiye’de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923–38), İstanbul, 1981.

TEZCAN, Mahmut, Sosyal Değişme Sürecinde Çankırı Yaran Sohbetleri Kültürel Antropolojik Yaklaşım, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:103, Ankara, 1989.

TİMUR, Taner, Türk Devrimi ve Sonrası , Doğan Yayınları, Ankara, 1971.

TÖNÜK, Vecdi, Türkiyede İdare Teşkilatının Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1945.

TUNAYA, Tarık Zafer, İslamcılık Akımı, İstanbul, 1991

TUNÇAY, Mete, Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Ankara, 1981, s.152–159

TURAN, Refik, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 44, Cilt: XV, Temmuz 1999

TÜRKOĞLU Ömer (Hazırlayan), Salnamelerde Çankırı, Kastamonu Vilayeti Salnamelerinde Çankırı (Kengiri) Sancağı (1869- 1903), Çankırı Valiliği, Çankırı, 1999

UYGUR, Tahsin Nahit, Çankırı Halk Edebiyatı, Okuyan Adam Yayınları, Ankara,2002.

ÜÇOK, Hacışeyhoğlu Hasan, Çankırı Tarih ve Halkiyatı, Okuyan Adam Yayınları, Ankara, 2002.

ÜÇOK, Ahmet Kemal, Çankırı Coğrafyası, Okuyan Adam Yayınları, Ankara, 2002.

ÜÇOK, Ahmet Kemal, Görüp İşittiklerim, Okuyan Adam Yayınları, Ankara, 2002

ZEYBEK, Hülya, Demiryollarının Modernizasyonu Yeni Bir Gelişme Stratejisi, Demiryolu-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1996.

ZEYBEK, Hülya, Sultan Abdülhamit, Siyasi Hatıratım, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.

ZEYBEK, Hülya, Demiryollarının Modernizasyonu Yeni Bir Gelişme Stratejisi, Demiryolu-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1996.

ZEYBEK, Hülya, Değişim Sürecinde Kamu Hizmetleri ve Demiryolu Politikaları Sempozyumu (2003), Makine Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, 2003.

II- MAKALELER

Abdullah Cevdet, “Şapka-Fes”, İctihad, No:169, 1 Eylül 1924, s. 3413–3415.

BAĞIŞ, Ali İhsan, Osmanlı Ticaretinde Gayr-ı Müslimler Kapitülasyonlar Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750–1835), Turhan Kitabevi, Ankara,

GÜRAN, Tefik, ”Tanzimat Döneminde Devlet Fabrikaları” 150. Yılında Tanzimat, Ankara, 1994, s.2

KEYDER, Çağlar “Osmanlı İmparatorluğu’nda XVIII ve XIX Yüzyıllarda İmalat Sanayii”, Osmanlı Ansiklopedisi (İktisad),, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.275.

Kılıçzade Hakkı Bey, “ Akvemü’s Siyer Münasebetiyle Yusuf Suad Efendi’ye Tahsisen Softa Efendilere Tamamen Son Cevap “, s. 49–50.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “ Tanzimat Devrinde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri”, 150. Yılında Tanzimat, Yayına Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, Ankara, 1992, s.101–102.

OĞUZKAN, Turhan, “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Mili Eğitim”, Atatürkçülük (ikinci kitap), İstanbul, 1998, s. 115–116.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet, ”Yazı İnkılâbına Dair “, Milli Kültür, II/9, Şubat, 1981.

SARC,Ö.Celal, “Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi ve İktisat Politikaları”, Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1986, ss. 335–378.

Süleyman Nazif, “İmana Tasallut Şapka Meselesi”, İstanbul,1341

TOPRAK, Zafer, “ Tanzimat'ta Osmanlı Sanayi”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, cilt:5, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 1985, s.134

YAZICI, Necdet , “Demiryollarımızın Dünü, Bugünü ve Geleceği”, Kardelen Dergisi, Ocak-Mart 1995.

ZEYBEK, Hülya,”AB ile Entegrasyona Doğru Demiryolları”, Dünya Gazetesi, 03.05.2002.

ÖZGEÇMİŞ

20.02.1979'da Ağrı'da doğdu. 1986'da ailesi ile birlikte Kırıkkale'ye taşındı. İlköğretim öğrenimini Yenişehir İlköğretim okulunda yaptı. İlköğretim dönemini dereceyle bitirdikten sonra orta öğretim hayatını Kırıkkale Anadolu Ticaret Meslek Lisesi'nde (1994–1998) devam etti. Lise öğrenimini başarılı bir şekilde bitirdikten sonra aynı yıl 1998 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü kazandı. Ve 2002 yılında söz konusu olan bölümden mezun olduktan sonra Yüksek lisans eğitimine başvurdu.

Şu an özel bir okulda çalışmaktadır. Evli, bir erkek çocuğu sahibidir.

EKLER

ÇANKIRI TARİHİ KRONOLOJİSİ (İ.Ö 2000- İ.S 1920)

İ.Ö 2000–1800	Hattiler kent devletlerinin ortaya çıkması
İ.Ö XVII. YY	Hitit Krallığının (Eski Hitit Devleti) kurulması
İ.Ö XV. YY IN İKİNCİ YARISI	II. Tudhaliya ile Hitit İmparatorluk (Yeni Hitit Devleti) Döneminin Başlaması
İ.Ö 1200 LER	Ege Göçleri (Deniz Kavimleri) Yüzünden Hitit Devletinin Yıkılması
İ.Ö 1100–700	Dor ve Frig Üstünlüğü
İ.Ö 700–650	Ege Göçlerinin Devamı (Bitin ve Tinlerin Gelişi)
İ.Ö VI. YY	Pers Egemenliği
İ.Ö IV. YY	Bölgenin Dolaylı Olarak İskender Yönetimine Girmesi
İ.Ö 301	I. Ktistes Mitridates'in Pontus Devletini Kurması
İ.Ö 104	Paflagonya Bölgesinin Pontus ve Bitinya Olmak Üzere İkiye Ayrılması
İ.Ö 64	Bölgenin Romalılarca Galatlara Bırakılması
İ.S 5	Gangra'nın (Çankırı) Galatya Vilayetine Katılması
284–305	Roma İmparatoru Diokletianus'un Yaptığı Yeni Yönetimsel Bölümleme Sonucu Paflagonya'nın Bir Doğu Roma Eyaleti Oluşu
395	Roma İmparatorluğunun Siyasal Bölünmesi Sonucu Bölgenin Doğu Roma İmparatorluğuna Girmesi
395 SONRASI	Bizans Yönetiminin, Bölgede "Pilaimenes Teması" Diye Anılan Bir Yerel Birim Oluşturması
1082	Emir Karatekin'in Çankırı'yu Fethetmesi
1101	Raymond De Toulouse'un Çankırı Yöresini Ele Geçirmesi
1106	Emir Gazi Gümüştekin'in Çankırı'yu Yeniden Fethetmesi
1132	Bizanslılar'ın Çankırı'yu Ele Geçirmesi
1133	Emir Gazi Gümüştekin'in Çankırı'yu Bizans Egemenliğinden Kurtarması
1135	Çankırı'nın Bizans İmparatoru İonnes'ce Yeniden Ele Geçirilmesi; Hemen Ardından Bir Kez Daha Türklerce Kurtarılması
1155	I. Mesut'un Çankırı Yöresine Oğlu Şahinşah'ı Ataması
1169	II. Kılıçarslan'ın Şahin şah'ı ve Diğer Beyleri Yenerek Ülkede Birlik Kurması
1203	II. Süleyman şah'ın Muineddin Mesut'u Öldürterek, Çankırı Yöresini Doğrudan Merkeze Bağlaması
1219	Hüsameddin Çoban Bey'in, Yörede Kurduğu Egemenliği Pekiştirilmesi
1262	Moğol Baskısına Karşı Yörede Ali Bahadır Ayaklanması
1292	Çobanoğulları Beyi Yavlak Arslan'ın Öldürülmesi
1293	Muineddin Mehmet Pervane'nin Çankırı Yöresini Yağlaması
1309	Candaroğulları Beyliği'nin Yörede Egemenlik Kurması
1392	Yıldırım Bayezid'in Çankırı'da İçinde Olmak Üzere Candaroğulları Beyliğinin Büyük Bölümünü Ele Geçirmesi
1402	Timur'un Çankırı Yöresini İsfendiyar Beyden Alarak, Kasım Bey'e Vermesi
1421	İsfendiyar Beyin Çankırı'yu Yeniden Ele Geçirmesi; II. Murat'ın Kenti Geri Alması
1461	Candaroğulları Beyliğinin Fatih Sultan Mehmet Tarafından Ortadan Kaldırılması
XIX YY. BAŞI	Çankırı'nın Kastamonu, Viranşehir, Çorum Sancakları ile Birlikte Ankara'da Kurulan Müşirlik'e Bağlanması
1846	Çankırı'nın Kastamonu Vilayetine Bağlı Bir Sancak Merkezi Olması
24 Nisan 1920	Düzce'de Patlak veren Ayaklanmanın Çerkeş'e Sıçraması
29 Nisan 1920	Çerkeş'teki Ayaklanmanın Bastırılması

Cumhuriyet Dönemi Çankırı Belediye Başkanları (1919–1943)

Salim Efendi	1919–1923
Cemal Dolunay	1923–1927
Dedezade Hilmi Bey	1927–1928
Hacı Şeyhzade Sait Bey	1928–1934
Ömer Dedeoğlu	1934–1938
Rifat Dolunay	1938–1943

Cumhuriyet Dönemi Çankırı Valileri (1926–1939)

Nuri Bey	1926–1927
Bekir Sami Bey	1927–1929
Adil Bey	1929–1933
Hazım bey	1933–1934
D.H.Hüsnü Uzgören	1934–1939

/ 4	Çukurören	Çukurören
/ 5	Buğay	Buğay
/ 6	Dikenli	Dikenli
/ 7	Hicir	Yolkaya
/ 8	İldızın	Demirçevre
/ 9	İkiçam	İkiçam
/10	Karatekin	Karatekin
/11	Kayçıvi	Kayçıvi
/12	Kesecek	Kesecek
/13	Maruf	Ortayaka
/14	Şıhlar	Karatepe

TABLO NO. — (TABLE) : 3/a

ÇANKIRI — ÇERKEŞ

(18 - 2)

Köyün (Of the village)

İsk. Pl. Örnek: 1

Kod. No. su (Code No.)	Eski Adı (Old Name)	Yeni Adı (New Name)
18-2-1	Merkez Bucağı	
18-2-1/ 1	Afşar	Afşar
/ 2	Ağaca	Ağaca
/ 3	Ahur	Ahurköy
/ 4	Akbaş	Akbaş
/ 5	Akhasan	Akhasan
/ 6	Aliözü	Aliözü
/ 7	Bayındır	Bayındır
/ 8	Bedil	Bedil
/ 9	Balkavak	Balkavak
/10	Beymelik	Beymelik
/11	Bozoğlu	Bozoğlu
/12	Çakmak	Çakmak
/13	Çalciören	Çalciören
/14	Çaylı	Çaylı
15	Düğçüküren	Bal Çukurören
/16	Dereköy	Kuzdere

/17	Dikenli	Dikenli
/18	Dodurga	Dodurga
/19	Fındıcak	Fındıcak
/20	Gelik	Gelik
/21	Gökçeler	Gökçeler
/22	Göynüçkuru	Göynüçkuru
/23	Hacılar	Hacılar
/24	Halkaoğlu	Halkaoğlu
/25	Kabak	Kabak
/26	Kadıköy	Kadıköy
/27	Kadıözü	Kadıözü
/28	Karacahüyük	Karacahüyük
/29	Karamustafa	Karamustafa
/30	Karaşar	Karaşar
/31	Kısaç	Kısaç
/32	Kızillar	Kızillar
/33	Kiremitçi	Kiremitçi
/34	Kuzören	Kuzören
/35	Meydan	Meydan
/36	Ören	Ören
/37	Örenli	Örenli
/38	Saçak	Saçak
/39	Sarayçık	Sarayçık
/40	Şeydoğan	Şeydoğan
/41	Taşhanlar	Taşhanlar
/42	Turbaşı	Turbaşı
/43	Uluköy	Uluköy
/44	Yakuplar	Yakuplar

/45	Yalakçüküten	Yalak Çukurören
/46	Yalak Özö	Yalak Özü
/47	Yeniköy	Yeniköy
/48	Yıprak	Yıprak
/49	Yoncalı	Yoncalı
/50	Yumaklı	Yumaklı
/51	Çördük	Çördük

TABLO NO. -- (TABLE) : 3/a

ÇANKIRI -- ELDİVAN

(18 - 4)

Köyün (Of the village)

İsk. Pl. Örnek: 1

Kod. No. su (Code No.)	Eski Adı (Old Name)	Yeni Adı (New Name)
18-4-1	Merkez Bucığı	
18-4-1/ 1	Alva	Oğlaklı
/ 2	Büyük Hacıbey	Büyük Hacıbey
/ 3	Çiftlik	Çiftlik
/ 4	Fene	Elmacı
/ 5	Gedene	Çukuröz
/ 6	Genek	Akçalı
/ 7	Gölez	Gölez
/ 8	Gölez Kayı	Gölez Kayı
/ 9	Hisarcık	Hisarcık
/10	Hisarcık kayı	Hisarcık kayı
/11	Küçük Hacıbey	Küçük Hacıbey
/12	Mudun	Sarıtarla
/13	Saray	Saray
/14	Seydiköy	Seydiköy
/15	Yukarı Yanlar	Yukarı Yanlar

TABLO NO. -- (TABLE) : 3/a

ÇANKIRI -- ESKİPAZAR

ÇANKIRI -- ESKİPAZAR

(18 - 3)

Köyün (Of the village)

İsk. Pl. Örnek: 1

	Eski Adı (Old Name)	Yeni Adı (New Name)
18-3-1	Merkez Bucığı	
/ 1	Adiller	Adiller
/ 2	Arslanlar	Arslanlar
/ 3	Babalar	Babalar
/ 4	Başpunar	Başpunar
/ 5	Bayındır	Bayındır.
/ 6	Belen	Belen
/ 7	Boncuklar	Boncuklar
/ 8	Böyükören	Böyükören
/ 9	Budaklar	Budaklar
/10	Bulduk	Bulduk
/11	Büyük Yaylalar	Büyük Yaylalar
/12	Çandırılar	Çandırılar
/13	Gömlekçiler	Gömlekçiler
/14	Domi	Gözlü
/15	Dere Semal	Dere Semal
16	Dere Soplan	Dere Soplan

/17	Doğancılar	Doğancılar
/18	Doğlaçık	Doğlaçık
/19	Göne	Topçalı
/20	Hamamlı	Hamamlı
/21	Hamzalar	Hamzalar
/22	Hasanlar	Hasanlar
/23	Haslı	Haslı
/24	İmanlar	İmanlar
/25	Kabaarmut	Kabaarmut
/26	Kapaklı	Kapaklı
/27	Kapıcılar	Kapıcılar
/28	Karahasanlar	Karahasanlar
/29	Kıran	Kıran
/30	Köyceğiz	Köyceğiz
/31	Mulat	Kulat
/32	Kuzören	Kuzören
/33	Ortaköy	Ortaköy
/34	Ovaköy	Ovaköy
/35	Ozan	Ozan
/36	Sadeyaka	Sadeyaka
/37	Sallar	Sallar
/38	Sofular	Sofular
/39	Sobüçimen	Söbüçimen
/40	Suaviçaylı	Çaylı
/41	Süferi	İnceboğaz
/42	Sündek	Karaören
/43	Şerafettin	Beytarla
/44	Şevkiler	Şevkiler

/45	Tamışlar	Tamışlar
/46	Yazboya	Yazboya
/47	Yeşiller	Yeşiller
/48	Yürecik	Yürecik
/49	Hanköy	Hanköy
/50	Yazıkavak	Yazıkavak

TABLO NO. — (TABLE) : 3. a

ÇANKIRI — ILGAZ

(18 - 5)

Köyün (Of the village)

İsk. Pl. Örnek: 1

Kod. No. su (Code No.)	Eski Adı (Old Name)	Yeni Adı (New Name)
18-5-1	Merkez Bucağı	
18-5-1/ 1	Akçaören	Akçaören
/ 2	Aktaş	Aktaş
/ 3	Alibey	Alibey
/ 4	Aluç	Alıç
/ 5	Arpayeri	Arpayeri
/ 6	Aşağı Bozan	Aşağı Bozan
/ 7	Aşağı Dere	Aşağı Dere
/ 8	Aşağı Meydan	Aşağı Meydan
/ 9	Başlama	Başlama
/10	Beyköy	Beyköy
/11	Büçük	Büçük
/12	Bucuradere	Başdibek
/13	Candere	Candere
/14	Çevrenaz	Çelikbaşı
/15	Çomar	Çomar
/16	Danışment	Danışment

/17	Dengi	Kuşçayırı
/18	Eksik	Eksik
/19	Engin	Yuvasaray
/20	Ericek	Ericek
/21	Gircen	Çaltıpınar
/22	Gaziler	Gaziler
/23	Hacıhasan	Hacıhasan
/24	İlslık	İlslık
/25	İnköyü	İnköyü
/26	Kaçan	Gökçeyazı
/27	Kaleköy	Kaleköy
/28	Kazancı	Kazancı
/29	Kızılın	Kızılın
/31	Kurmalar	Kurmalar
/32	Kuyupınar	Kuyupınar
/33	Mesutören	Mesutören
/34	Musaköy	Musaköy
/35	Mülâyim	Mülâyim
/36	Mülâyimyenice	Yenice
/37	Okçular	Okçular
/38	Onaç	Onaç
/39	Ödemiş	Ödemiş
/40	Saraycık	Saraycık
/41	Sarmaşık	Sarmaşık
/42	Satılar	Satılar
/43	Sazak	Sazak
/44	Seki	Seki
/45	Serçeler	Serçeler

/46	Şhlar	Bozaltı
/47	Yalayek	Yalayek
/48	Yazı	Yazı
/49	Yerkuyu	Yerkuyu
/50	Yukarı Bozan	Yukarı Bozan
/51	Yukarı Dere	Yukarı Dere
/52	Yukarı Meydan	Yukarı Meydan
/53	Yuva Demirciler	Yuva Demirciler
/54	Çatak	Çatak
/56	Baleci	Baleci

18-5-2	Belören Bucağı	
18-5-2/1	Belören	Belören
/2	Alpagut	Alpagut
/3	Alpa	Söğütçik
/4	Aşıklar	Aşıklar
/5	Eucura	Yaylaören
/6	Bucura demirciler	Yeni Demirciler
/7	Bucuraeskice	Eskice
/8	Çöreçiler	Çöreçiler
/9	Güney	Güney
/10	İkikavak	İkikavak
/11	Kavaklı	Kavaklı
/12	Kayı	Kayı
/13	Kızılıbrik	Kızılıbrik
/14	Kırışlar	Kırışlar
/15	Ömerli	Ömerli
/16	Sağrlar	Sağrlar
/17	Süleymanhacılar	Süleymanhacılar
/18	Bucurayenice	Bucurayenice
/19	Şhyunus	Şchyunus

TABLO NO. — (TABLE) : 3/a

ÇANKIRI — KURŞUNLU

(18 - 6)

İsk. Pl. Örnek : 1

Köyün (Of the village)

Kod. No. su (Code No.)	Eski Adı (Old Name)	Yeni Adı (New Name)
---------------------------	------------------------	------------------------

18-6-1	Merkez Bucağı	
18-6-1/1	Ağlözü	Ağlözü
/2	Başovacak	Başovacak
/3	Bereket	Bereket
/5	Çatakise	Çatkese
/6	Çırdak	Çırdak
/7	Çiğni	Dağtarla
/8	Çukurca	Çukurea
/9	Demirciören	Demirciören
/10	Dumanlı	Dumanlı
/11	Dumlupınar	Dumlupınar
/12	Eskiahır	Eskiahır
/13	Hacmuşlu	Hacmuşlu
/14	Hacahasan	Hacahasan
/15	İğdir	İğdir
/16	Kapaklı	Kapaklı
/17	Kızılca	Kızılca
/18	Köprülü	Köprülü

/19	Mekeören	Dağören
/20	Sarıalan	Sarıalan
/21	Sumucak	Sumcak
/22	Sivricek	Sivricek
/23	Sünürlü	Sünürlü
/24	Taşkaracalar	Taşkaracalar
/25	Yeşilöz	Yeşilöz
/26	Madenli	Madenli
/27	Yozgat	Çaylıca
/28	Yumukören	Yumukören
/29	Göllüce	Göllüce
18-6-2	Atkaracalar Bucağı	
18-6-2/1	Atkaracalar	Atkaracalar
/2	Bozkuş	Bozkuş
/3	Çama	Budakpınar
/4	Çardak	Çardak
/5	Çavundur	Çavundur
/6	Demirli	Demirli
/7	Eyüpözü	Eyüpözü
/8	Hüyük	Hüyük
/9	İstiyehacı	Çakırbağ
/10	Kızlibrik	Kızlibrik
/11	Kükürt	Kükürt
/12	Susuz	Susuz
/13	Ilıpınar	Ilıpınar
/14	Yakalı	Yakalı
/15	Ügazi	Ügazi
/16	Yazören	Yazören

18-6-3	Bayramören Bucağı	
18-6-3/1	Bayramören	Bayramören
/2	Akseki	Akseki
/3	Andaboru	Yaylatepesi
/4	Bağra	Karakuzu
/5	Beysi	Akgüney
/6	Çayırık	Çayırık
/7	Doma	Koçlu
/8	Dalkoz	Dalkoz
/9	Dereköy	Dereköy
/10	Dolaşlar	Dolaşlar
/11	Dolap	Dolap
/12	Feriz	Feriz
/13	Gebil	Boğazkaya
/14	Göynükören	Göynükören
/15	Harmancık	Harmancık
/16	İstiyekum	Oluklu
/17	İstiyetopçu	Topçu
/18	Kızara	İncekaya
/19	Karatağ	Karatağ
/20	Kavak	Kavak
/21	Oymağaç	Oymağaç
/22	Sarıkaya	Sarıkaya
/23	Şihlar	Yurtpınar
/24	Ulumelân	Belenli
/25	Yusufoğlu	Yusufoğlu

TABLO NO. — (TABLE) : 3/a

ÇANKIRI — ORTA

(18 - 7)

İsk. Pl. Örnek : 1

Köyün (Of the village)

Kod. No. su (Code No.)	Eski Adı (Old Name)	Yeni Adı (New Name)
18-7-1	Merkez Bucağı	
18-7-1/ 1	Avrateli	Doğanlar
/ 2	Bastak	Yaylakent
/ 3	Buhya	Özlü
/ 4	Böğren	Buğurören
/ 5	Büğdüz	Büğdüz
/ 6	Derebayındır	Derebayındır
/ 7	Elden	Elden
/ 8	Gökçeören	Gökçeören
/ 9	Hasanhacı	Hasanhacı
/10	Hüyük	Hüyük
/11	Kalfat	Kalfat
/13	Karaağaç	Karaağaç
/14	Kayılar	Kayılar
/15	Kırsakal	Kırsakal
/16	Kısaç	Kısaç
/17	Ortabayındır	Ortabayındır
/18	Sakaeli	Sakaeli

/19	Sakarcaören	Sakarcaören
/20	Salur	Salur
/21	Sancar	Sancar
/22	Tutmaç Bayındır	Tutmaç Bayındır
/23	Yuva	Yuva
/24	Elmalı	Elmalı
/25	Yenice	Yenice
/26	Dodurga	Dodurga
/27	İncecik	İncecik
/28	Karga	Karga
/29	Ortaköy	Ortaköy
/30	Kayıviran	Kayıören
/31	Semer	Semer

TABLO NO. -- (TABLE) : 3/a

ÇANKIRI -- OVACIK

(18 - 8)

İsk. Pl. Örnek : 1

Kod. No. su (Code No.)	Eski Adı (Old Name)	Yeni Adı (New Name)
18-1-1	Merkez Bucağı	
18-1-1/1	Abdullar	Abdullar
/2	Almetler	Ahmetler
/3	Alınca	Alınca
/4	Ambarözü	Ambarözü
/5	Avlağıkaya	Avlağıkaya
/6	Beydini	Beydini
/7	Boyalı	Boyalı
/8	Çukur	Çukur
/9	Doğanlar	Doğanlar
/10	Ekincik	Ekincik
/11	Ganibeyler	Ganibeyler
/12	Güçüksu	Güçüksu
/13	Gümelik	Gümelik
/14	Güneysaz	Güneysaz
	İmanlar	İmanlar
/16	Kavaklar	Kavaklar
/17	Kuşla	Kuşla

/18	Koltuk	Koltuk
/19	Pürcükören	Pürcükören
/20	Sarular	Sarular
/21	Soğanlı	Soğanlı
/22	Sülük	Sülük
/23	Şamlar	Şamlar
/24	Yaylaclar	Yaylaclar
/25	Yeniören	Yeniören
/26	Yığınot	Yığınot
/27	Baş Boyunduruk	Baş Boyunduruk
/28	Belen	Belen
/29	Beydili	Beydili
/30	Boduroğlu	Boduroğlu
/31	Bölükören	Bölükören
/32	Çatak	Çatak
/33	Dökecek	Dökecek
/35	Erkaç	Erkeç
/36	Hatipoğlu	Hatipoğlu
/37	Pelitçik	Pelitçik
/38	Sofuoğlu	Sofuoğlu
/39	Taşoğlu	Taşoğlu
/40	Yakaköy	Yakaköy
/41	Dudaş	Dudaş
/42	Yürekveren	Yürekveren
/43	Zayım	Gökçedüz

TABLO NO. — (TABLE) : 3/a

(18 - 9)

ÇANKIRI — ŞABANÖZÜ

İsk. Pl. Örnek : 1

Köyün (Of the village)

Kod. No. su (Code No.)	Eski Adı (Old Name)	Yeni Adı (New Name)
18-9-1	Merkez Bucağı	
18-9-1/ 1	Bakırlı	Bakırlı
/ 2	Bulduk	Bulduk
/ 3	Bulgureu	Bulgureu
/ 4	Büyük Yakalı	Büyük Yakalı
/ 5	Çapar	Çapar
/ 6	Çapar Kayı	Çapar Kayı
/ 7	Çerçi	Çerçi
/ 8	Çiğdemli	Çiğdemli
/ 9	Demirci	Demirci
/10	Eregez	Gülpinar
/11	Göldağı	Göldağı
/12	Gümerdiğin	Gümerdiğin
/13	Gündoğmuş	Gündoğmuş
/14	Kamış	Kamış
/15	Karahacı	Karahacı
/16	Karakoçaş	Karakoçaş

/17	Karamusa	Karamusa
/18	Karaören	Karaören
/19	Kösrelik	Kösrelik
/20	Kutluşar	Kutluşar
/21	Küçük Yakalı	Küçük Yakalı
/22	Mart	Mart
/23	Meşeli	Meşeli
/24	Ödek	Ödek
/25	Sarısu	Sarısu
/26	Özbek	Özbek

Eğitim vergisi ile ilgili

«قرارنامە»

مصارف و كۆسكى قانۇنى تەرتىپىغا جاي ئالدى ۋە ئۆزىگە تەخسىمە ئېلىرىش كىرىمىدىكى مەدارى مەدارى ئاينى
ئىزدەپ بولىشىدىن مەنئىيەت ۋە ئۆزىگە كىرىمىدىكى مەدارى مەدارى ئاينى قازانغۇ ۋە كۆرۈنۈش دە
بۇزۇق قىلىشقا مەنئىيەت ۋە ئۆزىگە كىرىمىدىكى مەدارى مەدارى ئاينى قازانغۇ ۋە كۆرۈنۈش دە
بۇزۇق قىلىشقا مەنئىيەت ۋە ئۆزىگە كىرىمىدىكى مەدارى مەدارى ئاينى قازانغۇ ۋە كۆرۈنۈش دە

بۇ قارارنامە ۱۹۹۷-يىلى
۲۰۰۱-يىلى

خارجىيە ۋەكىلى
داخليه ۋەكىلى
بىرلەشمە ۋەكىلى
مداۋىئە مالىيە ۋەكىلى
مىللىي ۋەكىلى
باش ۋەكىلى

سەمەت ۋەكىلى
مىھنەت ۋەكىلى
مىھنەت ۋەكىلى
مىھنەت ۋەكىلى
مىھنەت ۋەكىلى
مىھنەت ۋەكىلى

000 28 01 01 01 01 01 01 01 01

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

11692

Kararname

16/6/939 tarih ve 2/11193 sayılı kararnameye ekdir :

İzmir, Konya, Afyonkarahisar, Kayseri, Kütahya, Denizli ve Çankırı şehirlerinde piyasaya gelen buğdayların istihlâke gayri kafi geldiği anlaşıldığından gerek sözü geçen yerlerde ve gerekse bundan sonra ihtiyaç hasıl olacak yerlerde Toprak mahsulleri Ofisinde ilişik esaslar dahilinde tanzim satışları yapılması; Ticaret Vekilliğinin 28/7/939 tarih ve 2151/2230 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince; 5. MEUSİUS 1039 tarihinde kabûl olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bg. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
N. F. Çaylakçı Fethi Okyar İ. M. V. Z. V. S. S. S. S. S.
Ma. V. M. V. Na. V. İ. V. ve S. I. M. V.
M. V. Günel A. T. Çekirge İ. V. ve S. I. M. V.
G. I. V. Zr. V. M. M. V. Tl. V.
B. Karadonup M. M. V. A. Çetinkaya S. I. M. V.

08 18 01 02 88 77 17

ol-
an-
len
an-
ya
eti
em-
ân
fat
na-
nek
ta-
nü-
ru-
ra-
al-
al-
ek-
an
un
idi
ah-
net
ait
yıs
dif

muharrafat etmeleri
ilân olunur .

yenisı alınacağından eskisinin
hükümü olmadığı ilân olunur.

Çankırı memleket hastanesi ser tabipliğinden:

<i>Askari</i>	<i>Azami</i>	
250	350	Sabun
250	350	Mercimek
450	600	Şeker
100000	130000	Odun
10000	12000	Has ekmeç
500	650	Sade yağı
250	350	İnce tuz
2500	3000	Pirinç
1000	1500	Bulgur
850	500	Kuru soğan
4000	5500	Koyun eti
300	400	Kuru fasulya
250	350	Nehut
150	250	Nevşehir üzümü
500	800	Patatis
500	650	Kaz yağı
500	600	Çamaşır kili
4000	5000	Süt , yuğurt
100	150	Makarna ve şehriye
400	500	Ispanak
200	300	Bakia
200	300	Semizotu
500	800	Kabak
500	888	Yeşil fasulya Barbunya
500	650	Yeşil Tomatis
300	500	Patlıcan
1000	1500	Purasa
1000	1500	Lahna

Çankırı memleket hastanesi için lazım olan yukarıda
cins ve miktarları muharrer bir senelik erzak münakasası
26 — Mayıs — 930 tarihinde pazar gün saat 15 de Encümeni
Vilâyette ihalesi icra kılınacağı ve fazla malumat almak

iyer
(Ra
Öm
ları
in (
Fra
deni
mür
tavs
Ar
in id
- esk
etler
ilmis
at ile
ifi:
SÄ
(esk
erda
Ar
Vali
Lİ)
Ar
zaifi
1 - 1
ık , k
bu v

gün zarfında mahkemei asliyeye müracaat edilecektir. Mahkeme Encümen kararı ve itirazı en çok altı gün zarfında intaç edileceğinden alakadaranın bu suretle hareketleri ilân olunur.

§	
Buğday pazarı mahallesi	İmaret mahallesi
Alaca mescit » »	Tatlısu » »
Perdeci » »	Yeni mahalle
Hacı İsmailağa » »	Yoğurtcu » »
Hoca elvan » »	Saray » »
Halil ağa mahallesi	Kara taş mahallesi
Şeyh Osma » »	Yapar » »
Taş mescit » »	Tevfikiye » »
Büyük cami » »	Ali bey » »
Hoca İbrahim » »	
Çetince » »	

Mahallattan vurut eden defterlerin tetkiki hitam bulmuş ve reylerin 38 inci maddesine tevfi kan kaç günde alınacağı hususî meclisi Belediyece bildirilmesi üzerine vurut eden ve vilâyetin tastikına ıktiran eden 20-9-930 tarih ve 245 numaralı meclisi belediye mazbatasında talik müddeti olan altı günün hitamını müteakıp eyyamı tatiliye müstesna olmak üzere balâda gösterildiği veçhile 2-10-930 tarihine müsadif perşembe ve şehri mezkûrün dördüncü cumartesi ve beşinci pazar ve altıncı pazartesi günleri Belediye dairesinin salonunda ve encümenimiz

Büyük yakalı	2	6	»	»	»
Çerçi	2	7	»	»	»
Kamış	9	7	»	»	»
Dağ kalfat	6	8	»	»	»
Öymide	12	6	»	»	»
Ozbek	14	6	»	»	»
Gümerdiyin	7	5	»	»	»
Bulgurcu	3	5	»	»	»
Kara viran	7	6	»	»	»
Bulduk	4	7	»	»	»
Göl dağı	4	5	»	»	»
Kara koçaş	5	5	»	»	»

Çankırı - Ankara yolunun 21 ile 28 arasında bulunan Fen memuru Fahri beye müracaat olunacaktır.

Çerkeş - Gerede yolunun 0+000 - 10+000 nci kilometreleri arasında çalışacak Çerkeş amelei mükellefesinin sureti istihamlarını

Gösterir Listedir

Mütellep köylerin esamisi	her köyün amelei mükellefe miktarı	köylerin mahalli ameliyata olan mesnefi	ameleinin mahalli am eliyata ta- rihi sevki
Boz oğlu köyü	73	1 15-30-9-930	
Ali özü	15	1,30 » » »	
ovacık gelik	34	2 » » »	
kızıllar	3	1,30 » » »	
örenli	64	3 » » »	
Belkavak	41	3 » » »	
Köynük çakırhı	72	3,30 » » »	
Kadı çömleği	26	2 » » »	
Yortan	11	2,30 » » »	
Ak Hasan	42	3 » » »	
Yumaklı	7	1 » » »	

Çankırı Ticaret Odası Riyasetinden :

Sınıf	Esami Tüccaran	Sınıf	Esami Tüccaran
5	Kara kullukci zade Sit efendi	4	Terzi Rüştü efendi
5	Bey şehirli zade Süleyman ef.	4	Ahmet efendi zade Memiş efendi
3	Hacı dede zade Hilmi Bey	5	Sucu oğlu Hilmi usta
3	Hacı Kütük zade Hacı Ahmet efendi	4	Koçum zade Sait efendi
3	Hacı Bayram zade Memet efendi	4	Terzi iskilibli Ahmet usta
2	Zincirci zade İsmail Bey ve mahdumları	5	Tutlu malak oğlu Şaban efendi
3	Dolmacı zade Rifat Bey ve şeriki İsmail efendi	2	Dabağ zade Şükrü bey ve biraderleri
4	Molla Hüseyin zade Memet efendi	4	Ekmekci şih oğlu hacız
3	Hancı Hüseyin zade Kâmil efendi	4	Kasap deli Hüseyin oğlu hacı Şükrü
5	Kara Tekinli zade İsmail efendi	5	Ericekli zade Abdullah ağa
4	Handırlı imam oğlu Hüsnü efendi	2	Hacı bayram zade Mustafa ve biraderleri
4	Kadı zade Salih efendi	4	Muftu zade Sait efendi
4	Darendeli zade etem efendi	4	Yılık zade hacı hüseyin efendi
3	Binbaşı zade Halim Bey	5	Çimi oğln Mustafa efendi
3	Kader zade Abdullah çavuş	5	Nalileci oğlu Memet usta
3	Demirci zade Hüseyin efendi	3	Kuş kuş zade kâtip Hüseyin efendi
3	Kürt oğlu Yusuf ağa	4	Şekerci Hasan bey ve şürekâsı
4	Cırık Ali zade Sabri efedi	5	İmaret zade Omer ağa
4	Kamzeli zade Ziya efendi	4	Topcu oğlu Arif ağa
3	Dabağ Satılmış zade İsmail ef. ve mahdumları	3	Hacı toruş zade Mustafa efendi
3	Yüz başı zade Hamdi bey ve şeriki Abdullah ef.	5	Hacı bayram zade Sadık efendi
4	Şekerci Hıncıplı Bekir usta ve şürekâsı	5	Sipahi zade Hasan efendi
3	Yigit başı zade Hasan ef. ve şürekâsı	5	Tutlu sipahi oğlu Memet efendi
4	Ekmekci Mustafa oğlu Nuri efendi	4	Keş oğlu Memet usta
5	Coruk zade Ahmet ağa	4	Mutaf zade Memet efendi
4	Ahmet çam zade Cemâl efendi	4	Yüz başı zade Mustafa ve Ali efendi
4	Sirozlu zade Hüseyin efendi ve biraderi	5	Cinci imam zade Sabri usta
5	Bocut oğlu Hasan efendi	5	Hacı Sadık zade hafız sadık efendi
5	» » Memet efendi	4	Hacı Sadık zade Mustafa efendi
5	Osman efendi zade Ahmet efendi	5	Çerkeşli müteakıt Ahmet efendi
4	İmaret oğlu Osman efendi	5	Yanlar hocası zade Ali usta
4	Çam Ahmet zade İsmail efendi	4	Şih bey zade Hüseyin efendi
5	Demirci zade Ömer usta	5	Abbas oğlu hafız Mustafa efendi
4	Boyalcalı zade kâmil efendi	4	Sucu Memiş oğlu Hüseyin usta
5	Rahıvan zade İsmail efendi	4	Osmanlı dede zade Hasan efendi
5	Hacı kavukcu zade Abdurrahman efendi	5	Arpacı zade Nuri efendi
3	Dağlar zade Hüseyin efendi	4	Unen oğlu Ali efendi
2	» » Hasan efendi	5	Koçuşarlı oğlu Memet efendi
5	Attar Zeynel çavuş	5	Emir Sülevman zade Hüsnü efendi

Mustafa Kemal'in ziyareti

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

رئیس محترم سازمان اسناد و کتابخانه ملی

۲
۲۰۲۰

ساختار نظامی عاقلانه محضیت یا سینه هیری
مردان قاضی که یک و یک در دست دیکر
سرب اوله . سیاحت یا سینه هیری ستمک فنیه و تالیس
ایچون کی ~~سینه~~ و سینه مسرور اوله صینه اعتماد
و نعت قیصری تنظیمات محضه ایم عقده ایم

عزت
با احترام
۲۰۲۰

030	10		2	4	20
8			2	9	20

BU BELGENİN KÜNYESİNİ VER

تاریخ
۲۱ اکتوبر ۱۹۸۰

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

۲۱

باسمہ وکالت
قلم مخصوص مدیریتی
عدد

باسمہ وکالت عہدہ ریاست

- ۶۹۱۸۱۰۹۸ - سٹیٹہ :-
- ۱- استقبال فرقہ نیاس ڈیباغیو آہ سہ کی وچواندہ کی میاندہ باہیاس مراسمہ میکہ اولینس قد - فضلہ
مقدارہ وعلقہ ونامورینک قولیلقلہ اشتراکی و مراسمہ لھرکک کوزی ادکنہ جریانی نقطہ نظرندہ
سابقہ کورہ ملکہ دہ - بوندہ طولی دہ ادفودہ بر مفرادہ دہ باسقہ قطعہ بولندہ برمایہ - مہ میکہ
اولینس قد - فضلہ نامورینہ وعلقہ اشتراکی تیب جیر لقلہ دہ - بانیاہ آنقرہ دہ بولندہ بوجولندہ
شہد امانتی ، دولر مرکزہ نامورینہ ، معادلہ بولنیاس آرنڈ جیر لقلہ دہ .
  - ۲- قطعی ولایت داخلندہ کی قضاوردہ یلہ بوندہ نامورینک وآنز شماندہ بیاصہ بوندہ شایعہ یا بیریگیلردہ .
  - ۳- یا - یہ ۲۱ اکتوبر ۱۹۸۰ اولکلردہ ہرکرا طاطایہ کیبیلہ کیکہ - ۲۱ اکتوبر ۱۹۸۰ کونین قطعی دہ کیبیلہ
موضوع البتہ - کیفیت یا - یہ اقام آیری برصہ اولندہ مقعدہ - اخدم .

ریاست جمہوریہ - باسمہ وکالت
تاریخ

Cumhur Başkanının Kastamonu ve Çankırı Gezilerine dair

جواباً یازیلدیجی اوراتہ ۴ جواب اولدیجی محرراتک تاریخ وٹومروستک درسی رجا اورانور.